

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Eva Hovorková

Mariánský atlas na Svaté Hoře

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Mariánský atlas na Svaté Hoře napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 26. dubna 2011

Eva Hovorková

Bibliografická citace

Mariánský atlas na Svaté Hoře [rukopis] : diplomová práce / Eva Hovorková ; vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D. -- Praha, 2011. -- 116 s.

Anotace

Mariánský atlas na Svaté Hoře

Diplomová práce se zabývá mariánským atlasem na Svaté Hoře, který má oproti jiným místům plastickou podobu, andělé stojící na balustrádě vyvýšené terasy drží v rukou kartuše s vyobrazeními mariánských obrazů a soch v Čechách.

V úvodu se práce zabývá barokní zbožností, mariánskou úctou a poutěmi. Dále shrnuje informace o knižně vydávaných mariánských atlasech (Wilhelm Gumpfenberg, Bohuslav Balbín). Pojednává o dalších výtvarně ztvárněných mariánských atlasech v Čechách. Dále se práce věnuje mariánskému atlasu na Svaté Hoře. Na základě jeho podoby, zasazení do celku poutního místa Svaté Hory a dobové literatury vysvětluje jeho roli a význam. Poté představuje jednotlivá v atlase zastoupená mariánská vyobrazení, zabývá se jejich původem a předobrazy, rovněž poutěmi a úctou k nim v době baroka.

Klíčová slova

mariánský atlas, Panna Maria, Svatá Hora, mariánský obraz, mariánská socha, Mathias Hueber

Abstract

Marian Atlas in Svatá Hora by Příbram

The thesis concerns the Marian atlas in Svatá Hora. Compared to other places, it has a plastic form: angels standing on a balustrade of an elevated terrace hold in their arms a cartouche depicting Marian statues and images in Bohemia.

In its first part, the thesis is dealing with piousness, veneration of the Blessed Virgin Mary and pilgrimages in the Baroque time. The information about Marian atlases by Wilhelm Gumpfenberg and Bohuslav Balbín issued in printed form are summed up in the second part of the thesis. Thirdly, there are described other Marian atlases in Bohemia having diverse forms of art. The Marian atlas in Svatá Hora is the core topic of the fourth part of the thesis: its role and importance are explained on the basis of the Marian atlas itself, of the context of Svatá Hora as a place of pilgrimage and of the literature written in the Baroque time. Fifthly, there are presented statues and images of the Blessed Virgin Mary depicted in the cartouches of the Marian atlas in Svatá Hora, i.e. their origin and model and pilgrimages and veneration connected with them in the Baroque time.

Keywords

Marian atlas, Blessed Virgin Mary, Svatá Hora, image of the Blessed Virgin Mary, statue of the Blessed Virgin Mary, Mathias Hueber

Počet znaků (včetně mezer): 199.496

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi, Ph.D., vedoucímu této diplomové práce, za jeho odbornou pomoc. Rovněž děkuji zaměstnancům Strahovské knihovny v Praze a Biskupství litoměřického za možnost studia tisků z jejich knihovního fondu. Poděkování patří správcům Svaté Hory, řádu redemptoristů, za možnost pořízení fotodokumentace a farnímu úřadu v Bechyni, v Chlumku u Luže, Obecnímu úřadu v Kájově, řádu kapucínů v Sušici, řádu minoritů v Praze u sv. Jakuba, společnosti Psalterium spravující kostel sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně za poskytnutí fotografie milostné sochy či obrazu z jejich kostela a kapucínům v Praze na Loretě za možnost studia restaurátorských zpráv z jejich archivu.

Obsah

Úvod	6
Přehled literatury	9
1 Barokní zbožnost	11
1.1 Pout' a mariánská úcta	14
2 Mariánský atlas	23
3 mariánské atlasy v Čechách	33
3.1 Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi	33
3.2 Svatá Hora (1693–1700) - sochy andělů s kartušemi	34
3.3 Ambity Lorety v Hájku u Prahy (1685) - závěsné obrazy	34
3.4 Ambity Lorety v Římově (1686–1698) - obrazy na stěnách	35
3.5 Hradčanská Loreta - závěsné obrazy	37
3.6 Bílá hora (po 1729) - nástěnné malby	39
3.7 Kovové dveře z Hodkovic nad Mohelkou	40
3.8 Zámecká kaple v Rychnově nad Kněžnou	41
3.9 Strop Morzinské kaple v poutním kostele ve Staré Boleslavi	42
3.10 Hořice	43
4 Význam mariánského atlasu	45
5 Podoba mariánského atlasu na Svaté Hoře	47
5.1 Sochařské dílo Mathiase Huebera	47
5.2 Ikonografie mariánského atlasu na Svaté Hoře	51
5.3 Andělé a archandělé na balustrádě schodišť	55
5.4 Mariánská poutní místa představená na kartuších andělů	57
Panna Maria Kájovská - B. V. CAIOVENSIS	57
Panna Maria Bechyňská - B. V. BECHINENSIS	58
Panna Maria Boleslavská - B. V. BOLESLAVIENSIS	60
Panna Maria Chlumská - B. V. CVLMENSIS	62
Panna Maria Družecká - B. V. DRVZISENSIS	64
Panna Maria Zbraslavská - B. V. IN AVLA REGIA	66
Panna Maria Budějovická - B. V. BVDVICENSIS	68
Panna Maria Vyšehradská - B. V. WISSEHRADENSIS	70
Panna Maria Sušická - B. V. SVSSICENSIS	72
Panna Maria Plzeňská - B. V. PILSNENSIS	74
Panna Maria Klatovská - B. V. CLADTOVIENSIS	76
Panna Maria z kostela sv. Jakuba v Praze - B. V. PRAGENA AD. S. IACOB	79
Panna Maria Litomyšlská - B. V. LITOMISSLENSIS	80
Panna Maria Jeníkovská z Golčova Jeníkova - B. V. IENIKOVIENSIS	80
Panna Maria z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně - B. V. MICROPRAG AD S. NICOL.	82
Panna Maria Kladská - B. V. GLACENSIS	85
Panna Maria z Chlumku u Luže - B. V. CHLUMECENSIS	87
Panna Maria Krupská - Pieta z Bohosudova - B. V. KRVPNENSIS	89
Panna Maria Jičínská - B. V. GICZINENSIS	91
Panna Maria Kutnohorská - B. V. KVTTENBERGENSIS	93
Závěr	94
Resumé	95
Seznam pramenů a literatury	96
Seznam vyobrazení	102
Obrazová příloha	104

Úvod

Tato práce se zabývá mariánským atlasem na Svaté Hoře, jeho podobou a zasazuje jej do širších souvislostí barokní zbožnosti a poutí, zabývá se rovněž knižní podobou mariánských atlasů a uvádí další výtvarně ztvárněné mariánské atlasy.

Atlas je jakýmsi kompendiem, v případě mariánského atlasu shromažďuje mariánské obrazy a sochy a na těchto místech s nimi spojenou úctu. Souvisí s cestami a putováním, stává se průvodcem na cestách. Atlas ve svém významu znamená nosič, nese nás tedy po cestách od místa k místu. Atlas byl obr, který nesl na svých plecích nebeskou klenbu. V souvislosti s mariánským atlasem, bychom mohli říci, že na této klenbě nebes trůní Panna Maria, jak to zachycuje rytina v Gumppenbergově Atlas Marianus. Bohaté odrazy (obrazy a sochy) Panny Marie můžeme shledat na zemi. Ty pak Wilhelm Gumppenberg shromáždil do atlasu a my jej můžeme mít v ruce a putovat s ním.

Jak uvedla Johanna von Herzogenberg je výtvarně ztvárněný mariánský atlas, zobrazující nejrůznější mariánské obrazy a sochy, typickou záležitostí pro České země. Co se však týče mariánských atlasů v podobě knih, mají mnohem větší záběr. To hlavně díky vydání mariánského atlasu Wilhelmem Gumppenbergem, který byl vydáván několikrát po sobě, dosáhl velkého rozšíření a popularity a Gumppenberg jeho obsah neustále obohacoval o další a další místa mariánské úcty. Gumppenbergův Atlas Marianus, obsahující zprávy o jednotlivých místech mariánské úcty a rovněž vyobrazení mariánského obrazu či sochy v podobě grafiky, je jedním ze zdrojů právě pro výtvarně provedené mariánské atlasy, dalším je pak v baroku hojně vydávaná devoční grafika.

Svatá Hora je mariánským poutním místem. Udává se, že první kaple zde byla postavena již ve 13. století. Je zde uctívána milostná socha Panny Marie, jejíž vznik je spojován s Arnoštem z Pardubic. Poutní místo vzkvétá za působení jezuitů, kteří na tomto místě působili v letech 1647–1773. Jeden z jezuitů, P. Benjamim Schleyer, přichází s ideovým návrhem výstavby Svaté Hory, architektonické plány jsou dílem Carla Luraga. Lurago na plánech pracoval od roku 1659. Stavba raně barokního areálu probíhala v letech 1660–1673. V roce 1673 došlo i k vysvěcení pražským arcibiskupem Matoušem Ferdinandem Sobkem z Bílenberka. Svatyně zasvěcená Nanebevzetí Panny Marie se nachází na vyvýšené terase mající na své balustrádě zmíněný mariánský atlas, která je obklopena ambity. Ambity tvoří chodba s obdélným půdorysem, která je dovnitř otevřena arkádami, v rozích jsou začleněny osmiboké kaple, které nesou názvy měst. Bohatá výzdoba nevznikla najednou, byla vytvářena i po roce 1673.

O Svaté Hoře jako poutním místě se můžeme dočíst v dobové literatuře. Kniha Svatohorská Panna Maria, Nejsvětější Rodička Boží vydaná roku 1655, pojednává o historii, zaznamenává zázraky, a největší část knihy je průvodcem poutníka. Bohuslav Balbín poté sepsal *Diva montis Sancti*. Jezuité vedli podrobné záznamy o počtech poutníků, o dárcích a donátorech, o zázracích, které se stali na přímluvu Panny Marie Svatohorské.

Socha Panny Marie Svatohorské a její vznik spojovaný s Arnoštem z Pardubic je důvodem a určujícím momentem pro poutě a poutní ruch. Socha Panny Marie poukazuje na starobylost místa, je oblékaná do šatů, vystavena na stříbrný oltář jako na trůn a korunovaná v roce 1732 zlatými korunami s drahokamy jako královna nebe, té se jezuité rozhodli vystavět příbytek, jejich dovednostmi, promyšlením stavby a výzdoby do všech detailů (tak, že nakonec vznikne *bel composto, theatrum sacrum*), organizačními schopnostmi, kdy dokázali koordinovat a řídit průběh prací, což obnášelo vyhledávání umělců, sjednávání smluv a obstarávání a shromažďování prostředků pro stavbu a výzdobu ať už od šlechtických donátorů nebo od prostých poutníků, z jejichž darů, které z lásky k Panně Marii a Bohu věnovali, mohl být zbudován příbytek nebeské královny zde na zemi a ozdoben tím, nejlepším, protože to Panně Marii a Bohu náleží. Z původně malé kaple, která přestávala přílivu poutníků stačit, vyrostl velkolepý chrám, postupně obohacovaný o další a další výzdobu. A na konci 17. století a na začátku 18. století i o mariánský atlas, který je dalším momentem v obohacení jednak samotné svatyně ale i poutí. Dále je možné zmínit vystavění schodů (nejstarší dřevěné otevřené schody se připomínají k roku 1658, stavba prvních krytých schodů se datuje k roku 1670, říkalo se jim Vratislavské, protože velkým obnosem na ně přispěl jeden z příslušníků tohoto rodu), které jsou zděné a kryté, vystavěny 1727–1728 podle plánů Kiliána Ignáce Dientzenhofera, i když oproti Dientzenhoferovým návrhům byla realizována skromnější verze. „Poutník po nich stoupá ke svatyni, k cíli své cesty. Poté, co prošel různě velkou vzdáleností po rozličně kamenitých a rozbředlých cestách, stojí teď na pevných kvádrech schodů. Zdají se mu oproti předchozí cestě pohodlné, zároveň však pociťuje jejich strmé stoupání a vidí jejich délku. Spíše bychom měli říci výšku.“¹ A v okolí se rozvíjí i „poutní průmysl,“ v okolních podbrdských vesničkách se vyrábějí devocionálie, jednak votivní dary, které poutníci darují jako výraz díků Panně Marii za vyslyšení prosb a i dárky z pouti, které si pak poutníci odnášejí domů, jako vzpomínku a doklad vykonané pouti, která jim pak i doma připomíná stálou pomoc a sílu, kterou jim Matka Boží prokazuje a dává, a které také přinášejí svým blízkým domů a zprostředkují jim tak dotek s poutním místem, Matkou Boží a Bohem.

---

¹ PŘÍHA 2005, 27.

První kapitola se zabývá barokní zbožností, podkapitola se poté věnuje poutím na mariánská místa, každé místo a pouť na něj má svůj specifický charakter. Je zde pojednána pouť na Svatou Horu, zpracování vychází z dobové literatury, z knihy Svatohorská Panna Maria nejsvětější Rodička Boží vydané v roce 1655, jejíž třetí díl je jakýmsi průvodcem poutníka při putování na Svatou Horu. Druhá kapitola stručně pojednává o knižně vydávaných mariánských atlasech, uvádí k vybraným a autorce dostupným atlasům podrobnější poznámky. Třetí kapitola uvádí přehled a stručný popis mariánských atlasů v Čechách. Čtvrtá kapitola osvětluje, proč na mariánském poutním místě byla vyobrazována další místa mariánské úcty, jaký to mělo význam a jakou roli vyobrazení dalších mariánských poutních míst hrálo. Pátá kapitola se zabývá mariánským atlasem na Svaté Hoře, popisuje zdejší atlas, pojednává o sochaři, ikonograficky atlas interpretuje a zachycuje jeho význam, poslední část této kapitoly pojednává o dvaceti místech mariánské úcty, která jsou součástí mariánského atlasu na Svaté Hoře, a na těchto místech uctívaných milostných obrazech a sochách, pojednává typologii vyobrazení a snaží se zachytit kult a uctívání těchto mariánských obrazů a soch v době baroka, přičemž vychází z dobové literatury.

Přehled literatury

Mariánským atlasem na Svaté Hoře a jeho podobou se zabývá v literatuře Johanna von Herzogenberg,² tato její stať *Marianische Geographie an Böhmischen Wallfahrtsorten* je pro zpracování tématu mariánský atlas klíčová. Johanna von Herzogenberg zde dále pojednává rovněž mariánský atlas v Římově a v Praze na Bílé hoře. Stať do hloubky probírá otázku mariánských atlasů. Johanna von Herzogenberg upozorňuje, že se jedná o specifickou záležitost Českých zemí. Uvádí i to, že i např. v Mnichově nebo ve Zwiefalten lze nalézt odkazy na jiná místa mariánské úcty, ale ztvárnění není přehledně seřazené do cyklů, které se vztahují k ostatní ikonografii, jako je tomu v Českých zemích. Johanna von Herzogenberg odkazuje na zmínky Ivo Kořána o mariánských atlasech v Hořicích a v Hodkovicích. Ivo Kořán tyto atlasy v Hořicích a Hodkovicích pojednává v kontextu ohlasů českého gotického umění v baroku, kdy „gotický kult Madony doznává pak v 17. a 18. století obrovského rozkvětu.“³ Kovovými dveřmi z Hodkovic nad Mohelkou se podrobně zabývá Jan Royt,⁴ zabývá se podrobně i původem těchto dveří a klade je do prostředí Bezdězu, kde působili španělsí benediktini a kde byla uctívána Panna Maria Montserratská.

Svatohorským mariánským atlasem se zabývá rovněž Jan Royt.⁵ Zachycuje jeho podobu a ikonografii. Článek zahrnuje i pojednání o tvůrci mariánského atlasu, je zde zmíněn kameník vytvářející terasu a poté i sochař tvořící jednotlivé figury andělů s kartušemi, Mathias Hueber. O tvůrcích kamenné terasy a sochaři pojednává výběr archivních pramenů zveřejněných Antonínem Podlahou v *Památkách archeologických*,⁶ kde zaznamenal smlouvy uzavírané mezi umělci a jezuiti. Dále lze informace čerpat v knize Františka Xavera Holase⁷ a z nejnovější literatury o Svaté Hoře v knize Josefa Kopečka,⁸ autor rovněž podrobně vychází ze studia archivních materiálů.

Knižně vydanými mariánskými atlasy se nejpodrobněji zabývá Jan Royt,⁹ autor uveřejňuje bohaté zdroje pramenů a literatury. Na základě této knihy se lze vydat proti proudu času a nahlížet do spisů Wilhelma Gummpenberga a dalších přehledů mariánských obrazů a soch.

---

² HERZOGENBERG 1971.

³ KOŘÁN 1970, 351.

⁴ ROYT 2008, 574–579.

⁵ ROYT 1996b, 75–78.

⁶ PODLAHA 1922–23.

⁷ HOLAS 1929b.

⁸ KOPEČEK 2006.

⁹ ROYT 1999a, 28–55.

Z literatury o Svaté Hoře lze zmínit průvodce vydaný Alžbětou Birnbaumovou,¹⁰ Rudolfem Chytil¹¹ nebo Josefem Kopečkem.¹² Poutnictvím v době baroka na Svaté Hoře se zabývala Markéta Holubová,¹³ a dále příspěvky Jana Royta, Markéty Holubové, Daniela Doležala a dalších autorů na konferenci o poutnictví a poutích v evropské kultuře a v následně vydaném sborníku¹⁴ a rovněž na konferenci *Jesuitica bohemica* přednesené příspěvky Markéty Holubové¹⁵ a Jana Royta.¹⁶

---

¹⁰ BIRNBAUMOVÁ 1940.

¹¹ CHYTIL 1948.

¹² KOPEČEK 2003.

¹³ HOLUBOVÁ 2001, 68–75.

¹⁴ DOLEŽAL / KÜHNE 2006.

¹⁵ HOLUBOVÁ 2010, 439–448.

¹⁶ ROYT 2010, 1279–1309.

1 Barokní zbožnost

Poutě, jejich správnost a užitečnost poutí podpořili otcové koncilu na XXV. zasedání Tridentského koncilu, které se zabývalo otázkou uctívání svatých a přitom rovněž úctou k milostným obrazům a sochám. Zde byl rovněž přesněji vymezen smysl a cíl poutí.¹⁷

V době po Bílé hoře byla v českých zemích přijímána tradice poutí a s ní spojené slavnosti a nejrůznější formy lidové zbožnosti jako nejvíce oblíbená a přijatelná podoba obnovující se katolické víry. Brzy byla běžná ve všech vrstvách barokní společnosti. Základním pilířem barokní poutní tradice byla mariánská úcta, mariánský kult. Úcta k Matce Boží a důvěra v ní, jež stále více sílily pod vlivem předávaných zázračných událostí nejrůznějšího druhu, korespondují se všemi důležitými, často velmi dramatickými událostmi 17. a 18. století. Svě naděje obraceli k Matce Boží ti, kteří konvertovali ke katolické víře, stejně jako i ti, kteří jí chtěli vyjádřit vděčnost za pomoc nebo záchranu v těžkých životních situacích. Tato vděčnost se odrážela v šíření mariánského kultu. Na standardách katolických vojsk nechyběl nápis „Sancta Maria.“ Ctiteli Matky Boží byli i habsburští císařové. K šíření mariánského kultu výrazně rovněž přispěla činnost řádů. Vznikají bratrstva a nejrůznější mariánské družiny. Zřetelná byla role Matky Boží jako pomocnice a ochránkyně v těžkých časech válek a loupežení. Dramatické události přinášely nové zázraky. Z toho vyplývalo nejen obnovení středověké poutní tradice ale i její doplnění o nové události, které vytvořily základ pro další rozvoj barokní poutní tradice.

Zvláštní postavení mezi mariánskými obrazy, reliéfy a sochami zaujímaly tzv. palladia. Palladia reprezentují kult Matky Boží jako ochránkyně země. P. Jiří Crugerius píše, „že Rodička Boží jest obzvláště laskava na Český národ; poněvadž v tolika místech přibližuje se k němu, ano vprostřed něho v Staré Boleslavi kraluje. [...] Tak tato milostivá královna Českého království má také své milé příbytky v Moravské a Slezské zemi. [...] Jmenovitě v Brně a okolo Brna jest jako její druhé království. [...] Také Slezsko miluje, k němuž se s takovou dobrotivostí přibližuje.“¹⁸

Vedle mariánského kultu se rozvíjela úcta k Nejsvětější Trojici a k jiným světcům, nejčastěji ke svaté Anně, k její cti vznikala nová poutní místa.

V případě mariánských poutních míst nově vzniklá poutní místa představují pouhý zlomek.¹⁹ „Sochy a obrazy, jež byly v 17. století předmětem úcty, převážně jsou dílem

---

¹⁷ MIHOLA 2006, 454, pozn. 5.

¹⁸ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 451.

¹⁹ MIHOLA 2006, 454–456.

gotiky.²⁰ Došlo k navázání na kdysi živou mariánskou úctu, vzkvétal prastarý kult, byly uctívány Madony i Bolestná Matka Boží.²¹ Avšak „vedle středověkých soch a obrazů domácího původu se v Čechách vyskytovala a dodnes vyskytuje celá řada milostných vyobrazení importovaných. Přiváželi je duchovní či šlechtici ze zemí celé Evropy.“²² Cizinci, kteří přicházeli z katolických zemí, především z habsburských zemí jižní a západní Evropy, přinášeli zprávy o svatyních své vlasti, některé typy, mariánské obrazy či sochy se rozšířily a jejich kult se rozvíjel, to např. platí o Panně Marii Pomocné či o Loretě - domku Panny Marie, Santa casa.²³ K rozšíření milostných obrazů a soch původem z ciziny přispěly jednak kavalírské cesty a dále pak poutě šlechticů, stávaly se totiž inspirací pro pořízení kopie mariánského obrazu či sochy. Kolem těchto obrazů a soch, které mají svůj původ ve středověku nebo byly přineseny z ciziny, se rozvíjela barokní poutní tradice. Obnovila se nebo vznikla řada větších či menších poutních míst, takže se v 18. století mohlo o Čechách hovořit jako o mariánské zemi.²⁴

Půvabný přehled tehdy v Čechách vážených velkých poutních míst a zároveň doklad místního sebehodnocení nabízí následující rozhovor ze hry, která byla uvedena o Božím Těle roku 1686 v Klatovech: „Páni: Naše pouť jest do Španěl. Rytíři: Provod' vás anjel Rafael. Páni: A to k svatému Jakubu. Řemeslníci: Odvrat', Bože, vši záhubu. Rada městská: My půjdeme k Mons Serratu. Kněží: Nám jest cesta do Loretu. Kardinálové: Nám do Říma k >Zlatý bráně<, Petra a Pavla vochrane. Řemeslníci: My královnu Svatohorskou. Řemeslníci jiní: My navštívíme Pekarskou. Rolníci: My se berem k Častochovské. Rytíři: A my k patronce Klatovské.“²⁵

Zatímco na středověkou poutní tradici nám zachované prameny poskytují pouze omezený náhled, je pro dobu baroka příznačný zájem historiků a teologů o dění na poutních místech a z toho důvodu se nám dochovaly bohatší prameny, které jsou základem pro zkoumání barokních poutí a mariánského kultu.

K pramenům patří vedle pamětních knih, knih zázraků a dalších archivních materiálů, nejrozumnější tištěné prameny, které většinou pojednávají o nejznámějších poutních

---

²⁰ RYNEŠ 1967, 182.

²¹ HERZOGENBERG 1971, 9.

²² ROYT 2001, 19–20.

²³ HERZOGENBERG 1971, 9.

²⁴ HERZOGENBERG 1971, 9.

²⁵ MENČÍK 1895, 128–129, pozn. 22.

místech.²⁶ „Tuto literaturu můžeme rozdělit na mariánské atlasy, které podávají přehled uctívaných vyobrazení v krajích a zemích na evropském kontinentu či na celém tehdy známém světě, řádová kompendia oslavující sochy a obrazy v chrámech církevních řádů a knížky věnované jednotlivým vyobrazením.“²⁷ Vedle dějin těchto míst s legendami o jejich založení, popisu svatyně nebo i celého poutního areálu, jako i popisu míst určených k modlitbě a doporučení k uctívání, obsahují některé z nich také přehled dalších vybraných a významných poutních míst. Tyto tisky jsou pak kombinací knížky a mariánského atlasu, jako např. *Diva Tursanensis* Bohuslava Balbína, kde pojednává a oslavuje starobyloou mariánskou sochu v Brně Tuřanech, součástí díla je rovněž krátké pojednání o celkem 36 poutních místech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.²⁸ To poukazuje na to, že dění na jednom místě nebylo izolované od jiných, ale byla pro něj příznačná komunikace v rámci regionu i komunikace překračující hranice.²⁹

Většina řádů věnovala mariánské úctě zvláštní pozornost, lze konstatovat, že přinejmenším na základě dochovaného materiálu, na historickém a literárním poli byli nejvíce činní jezuité, augustiniáni poustevníci, premonstráti a pauláni. Autory těchto historických děl, která však zároveň byla i díly náboženskými, byli muži se všeobecným vzděláním obrovského rozsahu. Většinou to byli klášterní archiváři, knihovníci, kronikáři, znalci teologie a dějin, daná problematika jim byla blízká jako i potřebné prameny.³⁰ Je zřejmé, že autoři ve většině případů dobře znali díla svých předchůdců a je využívali. Proto se u jednotlivých popisů míst mariánské úcty setkáváme jen s nepatrnými odlišnostmi, podobně jako v úvodních pojednáních k jednotlivým kapitolám.³¹

„Důvody rozšíření takového druhu literatury mohly být různé. V první řadě to byla jistě snaha uctít Pannu Marii, v druhé řadě pak lze tušit i určitý záměr protireformační [...]. Ne nepodstatný byl také účel didakticko-náboženský, neboť knihy, které vycházely ve dvou až třech jazykových mutacích (latinsky, česky, německy), byly určeny širokému spektru lidí.“³²

---

²⁶ MIHOLA 2006, 456.

²⁷ ROYT 1999a, 28.

²⁸ MIHOLA 2006, 457.

²⁹ MIHOLA 2006, 456.

³⁰ MIHOLA 2006, 457.

³¹ MIHOLA 2006, 457.

³² ROYT 1999a, 28.

1.1 Pout' a mariánská úcta

O tom, jak vypadá a co obnáší to, že se člověk vydá na pout', je možné získat představu na základě knihy Svatohorská Panna Maria, Nejslavnější Rodička Boží z roku 1655. Kniha v prvním díle pojednává o historii Svaté Hory, v druhém o zázracích a třetí díl je jakýmsi průvodcem poutníka na Svatou Horu. Ve čtvrté kapitole: Jak časté a horlivé pouti na Svatou Horu se vykonávají, se píše o tom, kdy poutníci na Svatou Horu přicházejí, co všechno se o takových poutích na Svaté Hoře odehrává, jak a s jakým užitkem poutníci pout' prožívají: „Netoliko v vejroční Matky Boží slavnosti, jenžto sou Neposkvrněné její početí, Narození, Zvěstování, Očišťování a Nanebevzetí, lidé se v velikém počtu na Svatou Horu scházejí; ale i jindy časův pohodlných přes celý rok, skoro každého týdne, obzvláště dnův sobotních (kdyžto se při mši svaté Letanye Lauretánská spívává), někteří, to pak nejvíce z stavu vyššího, na koních, na vozích, i pěšky, od mnoha někdy mil tam se nacházejí.

Nejslavnější pak a nejznamenitější k těm poutem od starodávna obrani svátkové mimo výš dotčenou Březnickou neděli jsou Nanebevzetí a Narození Panny Marie aneb Matka Boží Kořenná a Semenná; kdyžto z několika míst houfně a s kněžstvem, spěváky a korouhveři v pěkném pořádku nábožní poutníci přicházejí. A tehdaž na to svaté místo již se dostanoucích, viděti a slyšeti jest svaté úpění, vzdychání, prsův bytí, slzy, pocty, poklony, oči a rukou k nebi a obrazu Panny Marie pozdvihování, vroucné modlitby a zpívání ku políbení toho zázračného obrázku připuštěných, horlivou a nadobyčejnou pobožnost v lásce Boží a jeho nejmilejší Matky zahoření. Což se dosti podstatně vypsati nemůže, tak že i jiní méně pobožní na to se dívající takovými příklady se vzdělávají, v duchu podpalují a sotva od prolití slz zdržují.

Tuť někteří přes celou noc v kostelíčku na modlitbách trvají, někteří s povolením kostelních správcův tam se zavrouc sami v soukromí nějakým obzvláštním skutkem, neobyčejnou poctou a poklonou se Pánu Bohu a Panně Marii obětují, sliby činí neb splňují; někteří bosýma nohama na mnoho mil, též z stavu panského, tu pout' vykonávají; někteří svíce, jiní voskové obrazy, jiní věnce, rouchy všelijaké, šátky, páteře, obrázky a těm podobné věci na oltář ofěrují; někteří peníze do pokladnice na vystavění na tom místě většího chrámu Páně a Panny Marie dávají. Všichni s velikým náboženstvím a skroušením srdcí svých se zpovídají a velebnou svátost přijímají. Nad čímž nade vším tak veliké nebeské sladkosti a potěšení se účastná činí, že z té jakkolivěk pracovité pouti, veliký duchovní užitok se nabývati poznávají.

O kolik tu hříšníků povstává z svých nepravostí? Kolik opouští zlé navyklosti k hřešení? Kolik zanechává zastaralé nepřátelství a závisti? Kolik nad spasením svým zoufajících

v naději bývá utvrzeno, v katolickém náboženství osvíceno neb upevněno? Kolik v zármutcích a ouzkostech a těžkostech jich potěšeno, v nevědomosti, co by činiti měli, radou dobrou obdařeno; v tom pak, co dobrého prve vyvolili, upevněno, co pak zlého ustanovili, od toho bývá obráceno?

Nepochybně žádný v příkázání Božím chodící není, aby tam na té cestě nebyl posilněn. Žádný z těch se nenachází, kteří by v kříži svém, vůli Boží býti poznajíc, svou vůli jemu nepoddali a skrze přimluvu Nejmilosrdnější Matky jeho Panny Marie za milostivou pomoc, posilnění, a snesení takového kříže žádajíc, oslyšeni nebyli.³³

Ten, kdo na Svatou Horu s vírou přichází, nevrací se domů bez nějaké zvláštní Boží milosti. Jsou zmíněni i ti, kteří přicházejí jen ze zvědavosti, když však na místě vše vidí a zvláště milostnou sochu Panny Marie spatří, bývají pohnuti k opravdové zbožnosti.

Roku 1649 papež Innocenc IX. udělil Svaté Hoře odpustky všech trestů za hříchy jedenkrát za rok, na den Nanebevzetí Panny Marie může získat každý věřící po splnění předepsaných podmínek. Tyto odpustky trvaly do roku 1658.

Jednotlivé části knihy poutníka provázejí krok za krokem na jeho cestě: Způsob pobožného na Svatou Horu putování³⁴ - poutník má svou pouť následujícím způsobem obětovat.

„Svatá Panno Maria, z lásky k tvému Nejsvětějšímu Synu a k tobě Svatosvaté Matce jeho popuzen pro obdržení mé důležité potřeby, tuto S. pouť jsem sobě na Svatou Horu k udělování tvých svatých milostí, od tebe vyvolenou, svatě vykonati umínil. Ty pro tvou a Synáčka tvého svatost, rač tu špatnou a nehodnou službu mou k témuž cíli do svatyně své přijíti a v téhož tvého svatě laskavého Syna mně tak mnoho síly a svatě horlivosti uprositi, jak potřebí bude k hodnému toho pro osvícení a spasení hříšné duše mé vykonání.“³⁵

Poutník obětuje všechny své kroky, sebe celého Panně Marii a Kristu. Má sobě zvolit za průvodce anděla strážce a některého z osobních patronů. Cestou si pak poutník má připomínat některou z poutí, kterou Panna Maria vykonala na tomto světě a učit se od ní a následovat její ctnosti. Na každý den v týdnu je zde uvedeno, co si poutník připomene. Mezitím může poutník říkat modlitby nebo něco pobožného anebo může zpívat písně. Píseň při začátku cesty³⁶ - zahrnuje prosbu ať poutník kráčí ve jménu Božím, a žádá o jeho milost, ochranu na cestě, o to, aby obtíže cesty snadno snášel, připomínal si to, že člověk je na světě poutníkem, pocestným, služebníkem, a směřovat má odsud do nebe. Následují písně poutnické, některé opatřené i notovým záznamem, mezi zpěv písní se mohou zařadit

³³ Svatohorská Panna Maria 1655, 180–185.

³⁴ Svatohorská Panna Maria 1655, 198.

³⁵ Svatohorská Panna Maria 1655, 198–199.

³⁶ Svatohorská Panna Maria 1655, 203.

modlitby, ať už Otče náš nebo růženec. Způsob modlení na Svaté Hoře³⁷ - poutník pozdraví velebnou svátost oltářní, žádá Pána Ježíše o požehnání, kniha poutníka dále vybízí: „Naposledy synovské srdce tvé před Matkou Boží takto vylož, a potřeby, pro něž jsi přišel, předestři.“³⁸ Poutník vyzývá Pannu Marii, aby na něj shlédla milosrdnými očima, a předkládá jí svou potřebu a žádá, aby mu vyprosila pomoc a potěšení „jestli se to tobě, a tvému milému Synu, k mému lepšímu a k spasení duše dáti líbí.“³⁹ Poutník prosí, aby se Panna Maria jako prostřednice nad ním smilovala a svou přimluvou jej smířila s Kristem, neboť skrze Pannu Marii se otevírá cesta do nebe. V modlitbách se odráží neochvějná důvěra v Pannu Marii, neboť žádnému neodepírá své milosrdenství, kdo jej v Panně Marii skutečně hledá. Následují Způsob zpovědi,⁴⁰ Modlitby při mši svaté,⁴¹ Hotovení se k přijímání velebné svátosti,⁴² Vzdychnání před, při a po přijímání,⁴³ Poklona před velebnou svátostí,⁴⁴ když už se poutník chystá vydat na zpáteční cestu, Rozžehnutí se s Pánem Kristem,⁴⁵ poutník se zcela odevzdává Kristu, celý svůj život, svou duši, žádá, aby v dobrém prospívala a v hodině smrti pak ji Kristus přijal, všechny lidi, kteří žijí v jeho blízkosti, přátele i nepřátele, atd., pro ně všechny žádá Kristovu milost a život věčný. Dále Rozžehnutí se s Pannou Marií - „Měj se dobře, ó Matko milosrdenství, a propuť služebníka tvého v pokoji. Měj sobě, poníženě prosím, poručené všechno to, proč jsem k tobě přišel, a co jsem tu Synáčku tvému poručil, srdce mé, žádost a vzdychnání mé zde jemu a tobě zanechávám. Měj se dobře. A jako jsi mi popřála, abych zdrav jsem k tobě přišel, tak rač dále pomáhati, abych zdrav domů došel. Přijmi tu chatrnou službu mou, zde k tvé a Syna tvého cti a slávě vykonanou, a za to posilň mne a potěš v ouzkosti smrti, abych po tomto životě s tebou v věčném blahoslavenství živ byl. Amen.“⁴⁶ Takto se poutník loučí se Svatou Horou a vydává se na cestu. Když se jde s procesím, zpívá kněz nebo někdo jiný před oltářem a soškou Panny Marie Magnifikat. Pak všichni povstanou a začnou zpívat píseň pocestných,⁴⁷ která vyjadřuje prosbu, aby Bůh byl s nimi, s poutníky a chránil je od zlého; prosba se mění v jistotu, že Bůh je s nimi, je ochráncem svého lidu, neustále nad ním bdí, přikázal andělům, aby chránili poutníky na cestách. Znovu je vyjádřena prosba o přítomnost Boží a doprovod anděla, aby šťastně ze Svaté Hory vyšli a

³⁷ Svatohorská Panna Maria 1655, 259.

³⁸ Svatohorská Panna Maria 1655, 262.

³⁹ Svatohorská Panna Maria 1655, 262–263.

⁴⁰ Svatohorská Panna Maria 1655, 272.

⁴¹ Svatohorská Panna Maria 1655, 284.

⁴² Svatohorská Panna Maria 1655, 296.

⁴³ Svatohorská Panna Maria 1655, 298.

⁴⁴ Svatohorská Panna Maria 1655, 304.

⁴⁵ Svatohorská Panna Maria 1655, 306.

⁴⁶ Svatohorská Panna Maria 1655, 308.

⁴⁷ Svatohorská Panna Maria 1655, 318.

ve zdraví domů došli a za to vzdávali díky Bohu. Objevuje se prosba o ochranu města, o odpouštění hříchů a o to, aby došli života věčného.

Poutník je oslovován ve druhé osobě, kniha ho tak provází a vede jej, osobně, jakoby zevnitř k němu promlouvá a vede k modlitbě. „Je to podrobný návod, jak může a má poutník opravdu zbožně vykonávat poutě.“⁴⁸ Kniha odráží i to, že pouť a modlení nebylo ponecháno jen vůli, úmyslům, pohnutkám a citům poutníka. V pozadí knihy lze sledovat ideu „pevného řádu. Pouť za milostnou sošku není ponechána jen jednotlivci, jeho myšlenkám a jeho modlitbám, nýbrž mění se přímo v jakousi liturgii, vázanou přesnými předpisy,⁴⁹ a to od počátku pouti až do konce.

„Návody k putování se [...] vyvíjejí na okraji kancionálových sbírek.“⁵⁰ Tato témata pouti se však v kancionálech neobjevují od samého počátku. Návody k putování přicházejí až k později. Nejprve je o pouti pojednáno v rovně obecné, to že je člověk poutníkem na této zemi, nenacházíme žádné odkazy na to, že by poutník šel krajem.⁵¹ Poté se objevuje např. výše uvedený průvodce poutníka na Svatou Horu, který je součástí knihy Svatohorská Panna Maria vydané v roce 1655.

Některé charakteristiky lze o barokních poutích vyslovit všeobecně. „Barokní pouť měla svůj řád, řídící se ročním obdobím. [...] Poutní procesí vedl duchovní a některý z poutníků nesl prapor s vyobrazením Panny Marie či patrona kostela odkud procesí přicházelo.“⁵²

„Poutníci se pravidelně zastavovali k modlitbě u architektonicky ztvárněných zastavení s vyobrazeními Kristových pašijí, mariánských obrazů či legend světců.[...] K odpočinku poutníků vznikaly při cestách zájezdní hostince či hospice a při nich kaple k zbožnému rozjímání.“⁵³

Barokní architektura výrazným způsobem promluvila do podoby české krajiny, krajinu dotvořila, vyzdvihla, zdůraznila a podtrhla tak určitá místa. To je nápadné i v souvislosti s putováním. Lze hovořit takřka o sakralizaci krajiny.⁵⁴ Již cestou se objevila místa, odkud bylo možné spatřit cíl cesty - poklona. Při pouti na Svatou Horu z Prahy to bylo místo, které příznačně dostalo i své jméno - Malá Svatá Hora. Kolem sochy Panny Marie, na tomto místě stojící a o které se nevědělo, kdo ji sem dal postavit, byla na počátku 19.

---

⁴⁸ KALISTA 2001, 43–44.

⁴⁹ KALISTA 2001, 44.

⁵⁰ KALISTA 2001, 72.

⁵¹ KALISTA 2001, 71–94.

⁵² ROYT 2000, 36.

⁵³ ROYT 2000, 36.

⁵⁴ ROYT 2000, 36.

století vystavěna kaple.⁵⁵ „Při té statui měli již od dávna pražští obyvatelé na Svatou Horu putující ten obyčej se zastaviti, a že odtud Svatá Hora nejdřív k spatření jest, první pobožnost neb pozdravení k Panně Marii nábožně vykonati.“⁵⁶

„Při příchodu procesí do poutního místa jeho duchovní správce poutníky přivítal, a ti se odebrali do kostela k bohoslužbě. [...] Mnozí z poutníků darovali milostné soše ošacení, šperky, svíčky a na oltáře zavěšovali jako výraz poděkování stříbrné, cínové nebo voskové napodobeniny částí těla, které byly na přímluvu Panny Marie či příslušného světce uzdraveny. Obvyklým zvykem bylo též zavěšování votivních tabulek s vyobrazením zázraku na stěny kostela či ambitu. [...] Na závěr pouti pak bylo požehnání poutníkům. Z poutě si do svých domovů poutníci odnášeli četné devocionálie, k nimž patřily kopie milostných soch a obrazů, medailky, podmalby na skle a zejména pak tzv. svaté obrázky.“⁵⁷

Zdeněk Kalista píše, že každé poutní místo a poutě na něj má jedinečný charakter. „Barokní pouť není především zjev jednotný. Barokních poutí bylo na tisíce a každá z nich měla aspoň do jisté míry svůj vlastní charakter. Shrnout toto nekonečné vlnění barev, tvarů, myšlenek a dalších složek v jediný obraz, je pochopitelně dost těžké. [...] Každé z těchto poutních míst mělo svou svéráznou historii, poutající se k jistým osobám, jistým věcem, jistému krajovému prostředí, a jimi individualizovanou. [...] Každé z nich si uchovávalo své zvyklosti, své písně, svoje legendy, svoje kultovní záležitosti atd.“⁵⁸ Bohatství barokních poutí dnes můžeme zachytit pouze na dochovaných památkách, tedy na poutních místech samotných, která k sobě, jako místům milosti a požehnání, přitahovala poutníky a ti se vydávali anebo i dodnes vydávají na cestu. Na poutních místech se poutě „rozeznávaly svými slovy, svou hudbou i svým bohatstvím tvarů a barev.“⁵⁹

Vznik sochy Panny Marie Svatohorské je spojován s Arnoštem z Pardubic, který za svých pobytů v Příbrami uctíval sochu v tvrzi, kterou zde zbudoval. Jak se píše v knize Svatohorská Panna Maria - on nechal sochu její udělat, byl jejím ctitelem a především Panny Marie, kterou socha představovala „ctitel horlivý byl a ona jeho velká milovnice; on její slávu rozmnožovati se snažil [...] a ona naproti tomu těchto let nejvíc jeho a svůj obraz

---

⁵⁵ Původ a začátek mariánské kaple 1819.

⁵⁶ Původ a začátek mariánské kaple 1819, 6.

⁵⁷ ROYT 2000, 36.

⁵⁸ KALISTA 2001, 27.

⁵⁹ KALISTA 2001, 27.

divy zvelebují a jeho příbramské sídlo oslavuje.⁶⁰ O vzniku sochy Panny Marie Svatohorské nejsou prameny. Určit její dataci je obtížné. Datováním sochy se zabývali Jan Royt⁶¹ a Aleš Mudra.⁶² Avšak Arnošt z Pardubic jako ctitel Panny Marie Svatohorské a Příbram jako arcibiskupské město poukazují na starobylost úcty. To vše se promítá a určuje charakter poutního místa v době baroka a poutě na něj.

Poté, co se v roce 1647 ujímají jezuité správy Svaté Hory, usilují o to, aby se její známost rozšířila. Proto odnášejí roku 1652 sošku Panny Marie Svatohorské do Prahy, nechávají zhotovit její obraz, matrici pro tisk grafiky a sošku mají Pražané možnost uctít. O této události podává zprávy kniha Svatohorská Panna Maria i Bohuslav Balbín v díle *Diva montis sancti*.

Socha byla vystavena na bočním oltáři sv. Ignáce v kostele Nejsvětějšího Salvátora. Takřka nepřetržitě se u ní konaly pobožnosti, sloužily mše. I pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch kardinál hrabě z Harrachu si vyžádal, aby před soškou mohl na Loretě sloužit mši svatou.

O poutích na Svatou Horu byly vedeny podrobné záznamy, jak lze vyčíst z denních záznamů jezuitů - *Diarium residentiae in Sacro Monte*, na konci každého měsíce můžeme nalézt shrnutí o poutním ruchu.⁶³ František X. Holas uvádí několik údajů o počtech poutníků, které dokládají rostoucí zástupy poutníků na Svatou Horu. V roce 1651, tedy jen několik málo let poté, co se Tovaryšstvo Ježíšovo ujalo správy Svaté Hory (1647), 1.821 poutníků, v roce 1661 to bylo 51.468 poutníků, 1670 142.738, 1693 139.202. František X. Holas dále uvádí, že slavné vítání procesí na Svaté Hoře a vyprovázení poutníků pochází z roku 1675.⁶⁴ Markéta Holubová uvádí, že v 17. století o poutníky pečovali 4 kněží a během celého 18. století vždy 7 kněží a dva laičtí bratři.⁶⁵ Poutní sezona začínala 25. března o svátku Zvěstování Panně Marii a trvala do konce září. Svátek sv. Václava 29. září býval posledním dnem, kdy na Svatou Horu přicházela organizovaná poutní procesí.⁶⁶

O nedělích a církevních svátcích, svátcích Matky Boží, jak je zmiňuje kniha Svatohorská Panna Maria,⁶⁷ býval počet poutníků větší. K oblíbeným termínům poutí patřily Velikonoce, Svatodušní svátky, slavnost Božího těla, slavnost Nejsvětější trojice a

⁶⁰ Svatohorská Panna Maria 1655, 36–37.

⁶¹ ROYT 1996b, 75.

⁶² MUDRA 2008, 518–519.

⁶³ *Diarium 1647–1669, Diarium 1685–1721*.

⁶⁴ HOLAS 1929a, 65.

⁶⁵ HOLUBOVÁ 2010, 441.

⁶⁶ HOLUBOVÁ 2010, 446.

⁶⁷ Svatohorská Panna Maria 1655, 180–185.

prosebné dny, k tomu lze přičíst svátky sv. Jana Křtitele, sv. Petra a Pavla, sv. Maří Magdalény, sv. Jakuba, sv. Anny a sv. Bartoloměje.⁶⁸

Markéta Holubová poznamenává, že v průběhu 17. a 18. století lze vystopovat proměny v poutním ruchu. Ve 2. polovině 17. století přicházel největší počet poutníků v době Velikonoc, tedy v březnu a dubnu, na konci 70. let 17. století dochází k posunu k slavnosti Božího těla, tedy na květen či červen. Po roce 1732, kdy byla socha Panny Marie korunována, přichází nejvíce poutníků v době slavnosti Korunovace,⁶⁹ (datum slavnosti je pohyblivé, slaví se tři týdny po Svatodušních svátcích), tedy povětšinou v červnu.

Na přelomu 17. a 18. století se počet poutníků v procesí pohyboval od sta až po několik set. Poutníci však také přicházeli jako jednotlivci anebo v menších skupinách. Většina jich však přicházela v procesích z farností nebo děkanátů, které byly vedeny farářem či kaplanem. Vedle toho organizovaly poutě vesnice a města, náboženská bratrstva,⁷⁰ mariánské kongregace a řádová společenství, a další. Procesí se účastnili muži i ženy. Výjimku představovala pouze některá bratrstva. Zvláštností poutního ruchu na Svaté Hoře bylo „andělské procesí,“ kdy o slavnosti Božího těla přicházely na Svatou Horu děti z Příbrami.⁷¹

Příbram je nazývána knihou Svatohorská Panna Maria jako přešťastná, protože tu pobýval Arnošt z Pardubic a je obdařena zázračnou sochou Panny Marie, je nejšťastnější, protože je zahrnuta přímluvou, orodováním a opatrováním Panny Marie a přímluvou Arnošta z Pardubic. Je vybavená mimořádnými prostředky k dosažení ctnostného, pobožného a svatého života a oplývá doma tím, kvůli čemu sem, na Svatou Horu poutníci přicházejí z velké dálky. „Máť v pravdě zač Pánu Bohu děkovati, těch darův a milostí Božích sobě vážití a hleděti z nich den ode dne více a více prospívati.“⁷² Objevuje se zde varování a vybídka, aby zdejší obyvatelé nepromarnili příležitosti, které jsou jim poskytnuty, aby jim pro jejich nedbalost nebylo řečeno něco podobného, co Kristus řekl farizeům „u svatého Matouše v 8. kapitole: Mnozí od východu a západu (od mnoha mil na Svatou Horu) přijdou a stoliti (velebnou svátost přijímati a v nebi Bohem se síliti) budou s Abrahámem a

---

⁶⁸ HOLUBOVÁ 2010, 446.

⁶⁹ HOLUBOVÁ 2010, 446–447.

⁷⁰ MIKULEC 2000.

⁷¹ HOLUBOVÁ 2010, 447.

⁷² Svatohorská Panna Maria 1655, 38.

Izákem (s celou svatou říší) v království nebeském. Synové pak světa (Svatou Horou doma osvícení) vyvržení budou do temností zevnitřních.⁷³

V předmluvě k mariánskému ctiteli knihy Mariä Lustgarten z roku 1704 se píše, že poutě k zázračným obrazům Panny Marie mají více než tisíciletou historii a s velkými duchovními dary se rozvíjely. A to, že Bůh v nich musí mít zalíbení, se prokazuje nesčetnými zázraky. Kdo by neslychal o prastarých poutích ve světě, v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, které jsou s nevýslovnou horlivostí a prospěchem pro tělo konány mnoha zbožnými dušemi. Ve všech křesťanských katolických královstvích, krajinách, významných panstvích, zde všude milostivý Bůh prokazuje neustálé milosti uzdravení u milostných obrazů ctěné Bohorodičky a koná očividná zázračná znamení.⁷⁴

Pro mnohé však je obtížné nebo dokonce nemožné navštívit milostné obrazy a sochy mariánské a vykonat pobožnost k nim, ať už se jedná o místa vzdálená nebo i ta v Království českém. Avšak k duchovní útěše všech mariánských ctitelů autor vybral ty nejvzácnější jemu známé zázračné mariánské obrazy a sochy v Království českém, jakožto i na Moravě a ve Slezsku, jejich mědirytiny nechal natisknout a doprovodil modlitbami a vzdycháními vybranými z osvědčených knih.⁷⁵ Vznikla tedy knížka.

Tato knížka chce rozvíjet výtečnou mariánskou horlivost a zbožnost. Čtenář je přímo osloven: V této malé knížečce se můžeš procházet jako v Lustgarten - v zahradě radosti se sladkou pobožností; o mariánských svátcích, sobotách, ano, jak často ti bude jen libo, aniž bys opouštěl své záležitosti, bez únavy, i při množící se nemoci těla, ve své pracovně můžeš podniknout prospěšnou duchovní pouť k útěše své duše a uctít Matku Boží, jejíž velkou přízeň když získáš, podle slov sv. Anselma a sv. Bonaventury, není možné být navěky zatracen. Při pobožnosti ať tě doprovázejí od jednoho místa k druhému tvůj svatý anděl strážce, v doprovodu svatých poutníků Alexeje a Rocha. Bůh a Boží Rodička chtějí být ctěni s čistým srdcem, jinak nemá pobožnost sílu a je bez prospěchu. Očisti proto své srdce buď ve zpovědi nebo alespoň skrze opravdovou lítost nad spáchanými hříchy, následující kající modlitba může být přednesena na kolenou a se zkroušeným srdcem. Následují rytiny milostných mariánských obrazů a soch v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, je k nim připojena modlitba a následují ještě další modlitby.⁷⁶ Vykonáním pobožnosti, přednesením modliteb může získat člověk mnohá dobrodiní. Tato kniha je spojením mariánského atlasu s vyobrazeními mariánských obrazů a soch a knihou

⁷³ Svatohorská Panna Maria 1655, 38–39.

⁷⁴ Mariä Lustgarten 1704, Vorrede zu dem Marianischen Liebhaber.

⁷⁵ Mariä Lustgarten 1704, Vorrede zu dem Marianischen Liebhaber.

⁷⁶ Mariä Lustgarten 1704, Vorrede zu dem Marianischen Liebhaber.

modliteb, která vede modlíciho se v jeho uctívání Matky Boží a v pobožnosti k ní, v prosbách a děkování za milosti, jichž se mu dostává. Přednesením modliteb před každým mariánským vyobrazením, může mít modlíci se účast na četných dobrodiních a milostech, které mu prospějí k spáse. Tato kniha jednoznačně odráží výtvarně provedené mariánské atlasy a jak uvádí Johanna von Herzogenberg, jedná se o to, co se vyskytovalo pouze v Čechách - vzývání Matky Boží z jiných značně vzdálených míst na místě s vlastním milostným obrazem či sochou a zvláště, vlastní podobou úcty, kultu.⁷⁷

Co se týče mariánské poutní tradice, navazuje 18. století na století předcházející. V 1. polovině 18. století dosahují barokní slavnosti, ke kterým patří také poutě, svého vrcholu. Mnohá významná poutní místa oslavují výročí svého založení - počítáno od počátku podle středověké legendy o založení.⁷⁸

Zlatá éra poutí, „spojená s bohatou a barvitou kulturou,⁷⁹ končí s nástupem josefínského absolutismu. „Z oltářů jsou odstraňovány votivní dary a tabulky. Bohaté dary z chrámových pokladnic pak za napoleonských válek končí v mincovně.“⁸⁰ Na některých poutních místech dřívější sláva zcela zaniká, jinde po určité době dochází k obnově poutí a počty poutníků na tato místa přicházející rostou. Přesto již poutě nedosáhnou velkoleposti barokních poutí a procesí, totéž platí i pro počty poutníků.⁸¹

---

⁷⁷ HERZOGENBERG 1971, 9.

⁷⁸ MIHOLA 2006, 458.

⁷⁹ ROYT 2000, 44.

⁸⁰ ROYT 2000, 44.

⁸¹ MIHOLA 2006, 458.

2 Mariánský atlas

Gumpfenbergovu dílu Atlas Marianus předchází, jak uvádí Jan Royt, „v knize Jodoka a Dudnika Synopsis bibliothecae Marianaе, Coloniae 1643, kapitola Mundus Marianus h. e. specificatio omnium mundi locorum, in quibus Beata Virgo Deipara miraculosa colitur,“⁸² kterou lze považovat „za jeden z nejstarších obecných „světových“ přehledů milostných mariánských vyobrazení.“⁸³

Wilhelm Gumpfenberg: Atlas Marianus, Ingolstadt 1655, Mnichov 1657, rozšířené vydání Mnichov 1672

Atlas Marianus jezuitů Wilhelma Gumpfenberga vyšel poprvé roku 1655, od té doby vycházel v mnoha dalších vydáních a to jak latinsky, tak i německy, některá vydání vycházela bez „ilustrací“, jiná vydání byla doplněna rytinami mariánských soch a obrazů. Počet zveřejněných a zmíněných mariánských poutních míst vzrostl z prvně zveřejněných 75 na 1200 ve vydáních pozdějších, ve kterých se objevují i nejvzdálenější ostrovy v Pacifiku - pokud je zde uctívána Matka Boží Panna Maria, stejnětak i místa, ze kterých byly podány zprávy o zázracích, které se staly na přímluvu Panny Marie.⁸⁴

Gumpfenberg připisuje Mariánský atlas Panně Marii Loretánské, jak píše ve věnování - dedikaci. V dedikaci oslavuje a velebí Pannu Marii básní a chce se vynasnažit, aby se s její pomocí stal svět světem mariánským. Děkuje Panně Marii, že svět ochránila již před mnohými tresty. Gumpfenberg píše: „Ačkoli svět vězí v nepravostech, mám přec touhu vynasnažit se a čtenářům ukázat, že je nejen sedm tisíc, nýbrž sedm a sedmdesát tisíc, ano i ještě více těch, kteří Tebe, ó Panno, v zázračných vyobrazeních snažně uctívají, tedy, že od východu slunce až na jeho západ je Tvé svaté jméno hodno chvály. Vyzývám Tě proto, ó mocná Panno, a prosím, abys vedla mou ruku a mé maličkosti přispěchala na pomoc, aby tato má práce, kterou jsem sám započal ke Tvé cti, dosáhla vytouženého cíle a konce.“⁸⁵

Jak Gumpfenberg uvádí, všemohoucí Bůh mu vnukl na přímluvu Panny Marie, sepsat zázračná mariánská vyobrazení a tato myšlenka měla být uvedena ve skutečnost. Přednesl tuto myšlenku otcům jezuitům. On sám však byl jimi určen, aby si dílo vzal za své. Bylo tedy zřejmé, že Matka Boží od něj samého dílo žádá. Také R. P. Sebastianus Wecker, rektor koleje v Tridentu (Trient, Trento), který byl Gumpfenbergovým představeným, jej k

⁸² ROYT 1999a, 28.

⁸³ ROYT 1999a, 28.

⁸⁴ HERZOGENBERG 1971, 17.

⁸⁵ GUMPFENBERG 1658, Dedication, 5.

tomu vyzval. Na svátek Neposkvrněného početí Panny Marie roku 1652 rozeslal Gumpfenberg dopisy všem provinciálům jezuitů v Evropě, aby pověřili ve své provincii někoho, kdo mu sepiše a podá zprávu o mariánských vyobrazeních. Během několika týdnů obdržel Gumpfenberg mnoho mariánských vyobrazení s jejich popisem a z nich vycítil velkou míru úcty, kterou chová řád jezuitů k Matce Boží. Kvůli rozsáhlosti kraje a množství zázračných obrazů toho byl mnoho, než aby pouze jeden muž, jakkoli pilný, mohl vše v dané provincii obsáhnout. Podílí se tedy více spolupracovníků. Gumpfenberg ani nemůže vypovědět, jaké úsilí bylo vynaloženo, jak každý týden dostával poštou i z nejvzdálenějších míst obrazy Matky Boží a jejich popis.

Také generál jezuitů P. Goswini Nickel mu nabídl a poskytl pomoc a povzbudil ho tak v pokračování na díle. Rovněž P. Christophorus Schorrer, zástupce (Assistens) pro německé země, jej povzbudil a pobídl, aby připravil dílo pro tisk. Nejprve Gumpfenberg vydává malou edici, jak sám uvádí, nechce ještě vydávat velkou edici, neboť nemá ještě shromážděná veškerá vyobrazení a popisy. Tato malá edice je předchůdcem velké edice. Knihu uspořádává podle zemí a národů, nechce mariánské obrazy a sochy řadit podle stáří, neboť nechce být soudcem v této věci. Knihu tiskne v Mnichově, zatímco pobývá v Augsburgu, kde pilně pracuje v započaté práci.

Nic nevydává bez dostatečných důkazů, uvádí jen ty mariánské obrazy a sochy, které se vyznačují zázračnými znameními.

Gumpfenberg uvádí, že každá země nebo národ vyobrazuje Matku Boží podle zvyklostí v tamním kraji. Portugalci, Španělé, Francouzi, Holanďané, Němci odívají Matku Boží podle zvyku ve své zemi, Řekům se líbí její stará bělostná barva, Egypťané ji omalovávají černě, aby byla podle jejich představy krásnější.

Gumpfenberg dále píše, že z mnoha představených obrazů a soch se jen u některých setkáváme s vysokým uměním a ani hmoty, ze které jsou udělány, nemívá valnou kvalitu, žádné vyobrazení např. není ze zlata. K tomu Gumpfenberg doplňuje, že Bůh si volí to nízké, aby skrze to působil zázraky. Jisté je, že zázračná síla, pokud se nachází v mariánském vyobrazení, pochází od Matky Boží a věřící mají tu zkušenost, že se tato zázračná síla přenáší i na obrazy a sochy, které se budou daného obrazu nebo sochy dotýkat.

S jakou silou Matka Boží zachovává tento svět, píše Gumpfenberg, o tom chce učit tento Mariánský atlas. Prostřednictvím zázračných mariánských obrazů a soch si Panna Maria vzala za své a ujala se toho, že nebe bažící po pomstě a už už na nás padající, drží. Dále již nezbývá nic, jen to, píše Gumpfenberg: že bych laskavě čtenáře prosil, aby se k Matce

Boží za mě přimlouval, abych tam, kde žiji, nežil jsem jako já - za sebe, ale aby ve mně žila Maria.⁸⁶

Mariánský atlas zdobí ve všech vydáních - i v těch, která byla jinak neilustrovaná - na titulní straně mědiryt od Melchiora Küssela z Augsburgu [3]. Nad zeměkouli, na které je naznačena Evropa, se vznáší domek Panny Marie Santa Casa z Loreta, který sem podle legend přenesli andělé z Nazareta. Na domku trůní Panna Maria s Ježíškem v náručí. Nad tím jsou naznačeny sféry se sluncem a měsícem, odráží se v nich střecha loretánského domku, která je pokryta velkými mariánskými obrazy. Podobně je tomu s podlahou domku, kterou spatřujeme z podhledu, na ní jsou rovněž ztvárněny mariánské obrazy. Z celé šíře domu spadají husté paprsky na zem, které obklopují celou Evropu. V této záři, v této rozmanitosti, v tomto proudu milosti odráží loretánský domek jednotlivá mariánská poutní místa. Velká, hustá síť jednotlivých míst se tak stává sítí s hustými oky, ochranným pláštěm, který Panna Maria rozprostírá.⁸⁷ Ve vydání Gumpfenbergova Atlasu Marianus z roku 1672 je loretánský domek navíc nesen čtyřmi anděly.

V prvním vydání jsou ze Zemí koruny české popsány a zobrazeny Diva Wartensis a Diva Culmensis. Později se pod heslem Čechy - Země koruny české objevuje 26 míst, z nich 11 v Praze (ve vydání z roku 1672).⁸⁸

V roce 1672 vyšel Atlas Marianus v rozšířené podobě, byl vydán rovněž v Mnichově, měl větší formát a také „byl podstatně rozšířen okruh „příspěvovatelů“ z Království českého, kteří pocházejí výhradně z jezuitského řádu.“⁸⁹ Na konci každého pojednání o milostném obrazu či soše je uvedeno také jméno příspěvovatele, patřili k nim Bohuslav Balbín, Jan tanner, Andreas Schambogen.⁹⁰ „V úvodu po dedikaci Panně Marii Loretánské, jsou zařazena Peritia Atlantis Mariani Historiarum, jež vznikla úpravou Gumpfenbergova spisku Idea Atlantis Mariani, Tridenti 1655.“⁹¹ Knihu Idea Atlantis Mariani Gumpfenberg dedikoval milostnému obrazu z baziliky S. Maria Maggiore v Římě, zde se „pokusil systematizovat některé poznatky vyplývající z Atlasu Marianus. Rozděлил svoji knihu do pěti hlav, z nich první je věnována původu a nálezu sochy či obrazu, druhá materiálu zázračných či milostných obrazů a soch, třetí jejich formě, čtvrtá jejich účtě a pátá jejich

⁸⁶ GUMPFENBERG 1658, An den Leser.

⁸⁷ HERZOGENBERG 1971, 17.

⁸⁸ HERZOGENBERG 1971, 17.

⁸⁹ ROYT 1999a, 29.

⁹⁰ ROYT 2010, 1293.

⁹¹ ROYT 1999a, 29.

působení.⁹² V závěru zde Gumpfenberg uvedl i malý mariánský atlas, který zahrnuje i mariánská vyobrazení z Království českého.

Německý překlad vyšel v roce 1658 v Mnichově, jsou zde z českých zemí obsažena Panna Maria Wartská a Panna Maria z Chlumu sv. Máří, obdobně, jako tomu je v ještě nerozšířeném latinském vydání. P. Maximilian Wartenberg provedl „kompletní překlad do němčiny pod názvem Marianischer Atlass, von Anfang und Ursprung Zwölfhundert Wunderthätiger Maria Bilder,⁹³ vyšel roku 1673 v Mnichově, autor Gumpfenbergovo dílo nedoplňoval.

Rozšířenou podobu atlasu v němčině vytvořil osecký cisterciák P. Augustinus Sartorius a vydal jej pod názvem Marianischer Atlas roku 1717. Nejedná se o pouhý překlad Gumpfenbergova díla, „ale o značně přepracované dílo, nesoucí v mnoha směrech Sartoriusův rukopis.“⁹⁴ Sartorius „Gumpfenbergovo dílo také podstatně doplnil. Podrobně se věnoval zejména mariánským vyobrazením, uctívaným v Čechách cisterciáky.“⁹⁵ Sartorius v předmluvě uvádí: „Co R. P. Wilhelm Gumpfenberg velmi podrobně napsal v latinském jazyce ve svém Mariánském atlasu o milostných mariánských obrazech (v takto dokončeném silném foliantu) a R. P. Maximilián Wartenberg do němčiny přeložil, to jsem ke cti nejpožehnanější Matky Boží do tohoto manuálu či příruční knihy k účelnějšímu upotřebení a výhodnější koupi velmi krátce sepsal a k tomu ještě mnohé jiné buď v Atlase vynechané nebo mezitím nově se objevivší zázračné obrazy připojil, především ty, které se nachází u nás, cisterciáků, a v císařských dědičných zemích, obzvláště v Království českém.“⁹⁶ „A dedikoval ho hraběti Janu Josefu z Valdštejna. [...] V Čechách zaznamenal Sartorius 63, na Moravě 8 a ve Slezsku 20 zázračných obrazů a soch.“⁹⁷ A k těmto pojednáním přidal básně.⁹⁸

Úmysl vydat Gumpfenbergův atlas v češtině byl realizován zčásti. „Úkolu se ujal plzeňský rodák Antonín Frozín; roku 1704 vydal pouze část zamýšlené práce pod názvem Obroviště Mariánského Atlanta svět celý Mariánský v jediné knížce nesoucího. To jest: Knižka o obzvláštních mariánských obrazech, po celým Mariánským světě divotvorně

---

⁹² ROYT 1999a, 32.

⁹³ ROYT 1999a, 30.

⁹⁴ KVAPIL 2000, 145.

⁹⁵ ROYT 1999a, 30.

⁹⁶ KVAPIL 2000, 165, pozn. 8.

⁹⁷ ROYT 1999a, 30–31.

⁹⁸ KVAPIL 2000, 145.

rozsazených...“⁹⁹ Předmluva knihy je patrioticky zaměřená, autor popisuje „na základě své cesty krásy Čech a „obraňuje“ český jazyk. Dále Frozín stačil přeložit pasáže pouze o prvních deseti milostných vyobrazeních.“¹⁰⁰

Jak uvádí Johanna von Herzgenberg, mělo Gumpfenbergovo dílo zajisté vliv na výběr milostných mariánských obrazů a soch a s nimi spojených míst pro výtvarná ztvárnění mariánských atlasů. Předpokládáme však také, že právě u českých, moravských a slezských mariánských poutních míst hrála svou úlohu také vlastní zkušenost a osobní znalost, což nevylučuje, že umělec užíval předloh z Mariánského atlasu nebo některé z velkých řad rytin poutních obrazů, obrázků atd., které byly vydávány především v Augsburgu a v Praze ve velkém množství a to i pro nejbližší místa.¹⁰¹

V knize *Mariä Lustgarten* vydané roku 1704 v Praze jsou zahrnuty „rytiny s vyobrazeními milostných obrazů a soch a jsou signovány A. Wanner Sc. či Prentl f. V předmluvě nalezneme pojednání o tradici putování k milostným mariánským obrazům,“¹⁰² jak bylo uvedeno výše. Poté následují modlitby spolu s četnými mariánskými vyobrazeními ze zemí Koruny české. Další upravené vydání vyšlo „pod názvem *Marianische Lust-Garten, welcher uns die gnadenreiche Bildtnüsen Unser Lieben Frauen im Königreich Böhmen mit schönen gebetleien vorgestellt ausgehend im Jahr 1717, Prag 1724*. Na jejím titulním listu je alegorie Čechie se lvem, vedle níž stojí váza s rozvitým květem, v jehož okvěti je uveden název knihy. Invokace loretánské litanie jsou doprovázeny modlitbami a 44 ilustracemi zobrazujícími mariánské milostné obrazy.“¹⁰³ Na začátku se člověk svěří do ochrany Matky Boží: „Svatá Panno Maria, Matko Boží, já n. n. volím a беру si tě dnes za zvláštní patronku a přímělkyni u tvého Syna našeho Pána Ježíše Krista, mám skutečně tuto vůli a zavazuji se ti, že se od tebe neodloučím, ani se nebudu rouhat nebo konat skutky proti tobě, nechci také připustit, aby tě moji poddaní nebo mně svěření zraňovali tvou čest. Proto tě poníženež prosím, abys mě přijala za svého služebníka, služebnici a stůj při mně svou pomocí ve všem mém konání a odpočívání a neopouštěj mě v hodině smrti. Amen.“¹⁰⁴

---

⁹⁹ ROYT 1999a, 32.

¹⁰⁰ ROYT 1999a, 32.

¹⁰¹ HERZOGENBERG 1971, 17.

¹⁰² ROYT 1999a, 38.

¹⁰³ ROYT 1999a, 38.

¹⁰⁴ *Marianische Lust-Garten* 1724, úvod.

P. Georgius Castulus sepsal knihu *Peregrinus Mariana Bohemiae tempea obiens*, která byla vydaná v Praze roku 1665. Je „stručným průvodcem po „mariánských Čechách“. [...] V kratičkém textu věnovaném každému obrazu či soše se vyskytuje krátká veršovaná zmínka o jejich původu a veršovaná modlitba.“¹⁰⁵ P. Georgius Castulus sepsal i ještě rozsáhlejší *Hortulus Mariae, seu Devotiones variae de B. Virgine cum 36 praecipuis provinciae Bohemiae miraculosis imaginibus*, kniha byla vydána v Praze roku 1686.

Bohuslav Balbín

V díle *Diva Tursanensis* z roku 1658 zařazuje Bohuslav Balbín kapitolu XXXII. s katalogem mariánských obrazů a soch, jedná se o „Soupis obrazů a soch blahoslavené Panny, co jich po Čechách, Moravě a Slezsku oslavují zázraky a navštěvují zástupy lidí,“¹⁰⁶ ke každému mariánskému vyobrazení uvádí i krátkou charakteristiku. Jeho katalog čítá 36 mariánských soch a obrazů z Čech, Moravy a Slezska.¹⁰⁷ Mariánský kult „je mu obecně zárukou mimořádné ochrany, poskytované české vlasti Bohorodičkou, a Balbín zaznamenává všechna mariánská místa, [...] aby tak bylo možné hmatatelně postihnout lásku Mariinu k nám, které tolika hrady a tvrzemi opevnila a ohradila.“¹⁰⁸

Bohuslav Balbín v závěru svého spisu *Přepodivná Matka Svatohorská Maria* (1666) uvádí, že zde předkládá a v českém jazyce uvádí to, co sepsal P. Jiří Crugerius S. J. v latině o pokladu české pobožnosti v přídavku s názvem *O lásce Blahoslavené Panny Marie k zemím České, Moravské a Slezské a o pobožnosti českého národu k též Blahoslavené Panně*. Ačkoli tato záležitost, podobně jako v *Diva Tursanensis*, nesouvisí přímo s historií Svatohorskou. Uvádí jej „nicméně poněvadž jest k pochvale předešlé pobožnosti Českého národu; a může býti podnětem k budoucí horlivosti.“¹⁰⁹ V první části Crugerius vystihuje, jak Matka Boží projevuje svou lásku k Českým zemím a v druhé části, jak je tato její láska opětována a co je toho dokladem.

První část I. *O lásce Matky Boží k českému, moravskému a slezskému národu* uvádí: „První znamení její lásky jest, že ráčila sobě tolik míst v českém království zvoliti.“¹¹⁰ Crugerius uvádí, že jako Mojžíš ukazuje jako zvláštní znamení Boží lásky to, že Bůh chtěl bydlet uprostřed Izraelského lidu, stejně „i my můžeme říci, že Rodička Boží jest obzvlášť laskava na Český národ; poněvadž v tolika milostech přibližuje se k němu, ano vprostřed

¹⁰⁵ ROYT 1999a, 39.

¹⁰⁶ KALISTA 2001, 60.

¹⁰⁷ BALBÍN 1658, 160–175.

¹⁰⁸ KALISTA 2001, 60.

¹⁰⁹ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 450.

¹¹⁰ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 450.

něho v Staré Boleslavi kraluje.“¹¹¹ Jako královny, které mají vedle hlavního dvora a hradu také jiné příbytky, „tak tato milostivá královna Českého království, má také své milé příbytky v Moravské a Slezské zemi.“¹¹² Na Moravě - v Brně a v okolí Brna se jakoby nachází její druhé království a místa mariánské úcty ve Slezsku ukazují, „že také Slezsko miluje, k němuž se s takovou dobrotivostí přibližuje.“¹¹³

Crugerus dále uvádí, že si Panna Maria zvláště oblíbila České království, protože zde přebývá téměř v každém kraji. Jako doklad toho opět uvádí jakýsi mariánský atlas s výčtem mariánských obrazů a soch. „A tak hle není téměř žádného kraje v Čechách, v němž by Rodička Boží v svém nějakém obraze nepřebývala a svá obzvláštní dobrodiní neprokazovala.“¹¹⁴ Druhé znamení lásky Matky Boží k českému národu je, že skrze milostné obrazy a sochy prokázala mnohá dobrodiní a učinila zázraky a pro některé si sobě zvolila a ukázala místo, kde má být uctívána.

Třetí znamení je, že i přes nejrůznější obrazoborecké bouře se tolik milostných obrazů a soch zachovalo a „Rodička Boží skrze ně až po dnes svá dobrodiní prokazuje. Z čehož můžeme poznati veliké milosrdenství Boží k našemu národu,“¹¹⁵ které Bůh předpovídal už Davidovi o Šalomounovi, když přislíbil, že milosrdenství své od něj neodejme, když něco zavíní. „Zasloužiliť ovšem Čechové tak nešlechtnou potupou všech svatých věcí, popálením, a porušením tolik svatých obrazův, i jinými nesčíslnými těžkými hříchy, aby je Pán Bůh velmi přísně trestal a Matka Boží přestala zázraky činiti a svá dobrodiní jim prokazovati: ale pro své veliké milosrdenství a lásku k České zemi toho neučinila.“¹¹⁶

Když se lid od katolické víry odvrátil, přestaly se dít zázraky, které Bůh skrze obrazy a sochy Matky Boží prokazoval. Rodička Boží, jako milosrdná matka, však svou tvář od České země neodvrátila a nepřestala jí svá dobrodiní prokazovat. Slitovala se, neboť vždy se našlo množství katolických lidí, kteří se od pravé víry neodvrátili a ctili milostné obrazy a sochy, třebaže svou úctu museli prokazovat tajně, v soukromí, ale také veřejně. To je příčina toho, „kterauž hnutá Rodička Boží, předce s námi zůstala a svou lásku k Čechám zachovala.“¹¹⁷ K tomu jistě napomohly i modlitby jiných křesťanských národů.

Čtvrté znamení lásky Matky Boží je, že na místech, kde činila zázraky od dávných dob, je po „kacířských bouřích“ začala opět konati a také nová místa si oblíbila a svými dary je osvětluje a zvelebuje. Páté znamení lásky Matky Boží je, že nejen uzdravuje, ale i mnohá

---

¹¹¹ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 451.

¹¹² CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 451.

¹¹³ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 451.

¹¹⁴ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 453.

¹¹⁵ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 454.

¹¹⁶ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 455.

¹¹⁷ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 457.

jiná dobrodininí prokazuje. P. Jiří Crugerius to ukazuje na příkladech, kdy Matka Boží prokázala své milosti panovníkům, pražským arcibiskupům. Šesté znamení Matky Boží ukazuje, jak Matka Boží pomáhá českým městům a pánům, jak pomáhá v bojích proti nepřátelům.

Druhá část, II. O lásce Českého národu k blahoslavené Panně Marii, ukazuje jak je láska Panny Marie k Českým zemím opětována.

První znamení této lásky je, „že první Boží chrám v hlavním Městě Pražském založen a od biskupa posvěcen ke cti, a pod titulem Panny Marie.“¹¹⁸ Crugerius jím míní Týnský chrám.

Druhé znamení je, „že první svatý obraz udělaný v Čechách byl obraz Panny Marie. A toť jest ten, který až posavad v Staré Boleslavi stkví se zázraky.“¹¹⁹ Lásce k Panně Marii se

Čechové naučili hned na začátku křesťanského náboženství od svých knížat. Svou lásku jí neustále prokazovali. Svědčí o tom i nespočet kostelů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Odtud vyvěrá i chvála českému národu od nejrůznějších spisovatelů, kteří píší, „že Čechové jsou velmi náklonní ke všem svatým věcem a jmenovitě k milování Panenky Marie.“¹²⁰ Třetí znamení je, že Čechové vedli také jiné národy k lásce k Matce Boží. Čtvrté

znamení ukazuje, kdo všechno a jak prokázal svou úctu a lásku k Panně Marii (svatý Vojtěch, Boleslav, Karel IV., královny). Páté znamení hovoří o duchovních řádech a jejich úctě k Matce Boží. Šesté znamení ukazuje, že byly zbudovány chrámy a kaple ke cti Panny

Marie v pustinách, na vrších, atd. Sedmé znamení nejen lásky, ale tak důvěry k Matce Boží ukazuje to, že v jakýchkoli nebezpečnostech biskupové, arcibiskupové, i jiní duchovní

správcové vyzývali lid, aby se utíkal k Panně Marii. Když se pak knížata, králové i jiní přední čeští pánové měli utkat s nepřítelem, činili slib, že učiní něco ke cti Rodičky Boží a

prosil ji, aby jim byly pomocnicí. Osmé znamení je, že nejen v hlavních kostelích, ale i kostelích farních zpívala se v ranním čase svatá mše o Panně Marii. Devátý znamením jsou

bratrstva Panny Marie. Desáté znamení je to, že lid na Pannu Marii pamatoval, nejen, když se těšil dobrého zdraví, ale i v čase, kdy měl umřít. Jedenácté znamení poukazuje na

zdobené oltáře a ornáty. Ti, kteří je darovali, museli mít velkou lásku k Matce Boží. Dvanácté znamení ukazuje, že bývali a ještě budou, dá-li Bůh, poutě k svatým místům.

Třinácté a poslední znamení Mariánské lásky na místě všech ukázal Arnošt z Pardubic, se

kterým Crugerius spojuje *Mariale Serva Sancta di Faenza*.

---

¹¹⁸ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 465.

¹¹⁹ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 466.

¹²⁰ CRUGERIUS / BALBÍN 1666, 468.

Katalog mariánských soch a obrazů se Balbín „snažil rozšířit podle vlastní zkušenosti i prostřednictvím korespondence. Úctyhodné série 50 položek dosáhl v listu od jezuitského misionáře Jana Obiteckého(?).“¹²¹

K dalším mariánským atlasům patří díla následujících autorů. Hubert Fortunatus Zeitiger ve svém díle vydaném v Mnichově roku 1671 *Granat-Apfel der Wunderzierden in denen Bildsäulen U. L. F. Maria bei zweien Völkern der Bayern und Böhmen* o milostné soše v Neukirchen u Heiligen Blut zahrnuje i přehled milostných mariánských vyobrazení v Čechách¹²² a rovněž zde „připomíná osobnost Bohuslava Balbína.“¹²³

Kašpar Arsenius z Radbuzy sepsal knihu *O blahoslavené Panně Marii přečisté Rodičce syna Božího a o Divích, kteříž se dějí před jejím obrazem ve staré Boleslavi*, kniha byla vydána v Praze roku 1613. „X. kapitola knihy je věnována „prospěšnosti“ mariánské úcty. Autor zde podává zajímavý přehled v jeho době uctívaných milostných obrazů a soch. Můžeme bez nadsázky říci, že jde o nejranější „vypsání“ jakéhosi českého mariánského atlasu.“¹²⁴

Jindřich Labe napsal knihu *Hájek Svatý Milosti Boží a velikými dobrodiními B. Panny Marie krásně se zelenající, která byla vydána v Praze roku 1690*. Autor uvádí „vedle obrazů a soch uctívaných v Čechách také stručný přehled zázračných soch a obrazů z celé Evropy, což je vlastně výjimečné v české literatuře věnované poutním místům.“¹²⁵

Jan Hynek Dlouhoveský ve sbírce básní *Zdoroslavíček na poli požehnaném*, ve druhém dílu vydaném v Praze roku 1670 uvádí rovněž malý mariánský atlas, sám uvádí, že se při jeho sestavování inspiroval u Jiřího Crugeria.¹²⁶

Spis Jana Tannera *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi* byla poprvé vydána v Praze roku 1679, další vydání je z roku 1692. „Pražská univerzita, která ji nechala vytisknout v jezuitské klementinské tiskárně, ji v roce 1680 také vydala v němčině a roku 1690 v latině.“¹²⁷ Kniha obsahuje kompletní vyobrazení milostných soch a obrazů, které zdobily jednotlivá zastavení Svaté cesty z Prahy do Staré Boleslavi a vyobrazení z legend o sv. Václavovi. Na vyobrazeních je spojen svatováclavský a mariánský kult. Jsou zde rovněž modlitby k Panně Marii a sv. Václavu. „Sdělení, rodící se ze setkání jednotlivých textů a vyobrazení, celkový rozvrh tištěné podoby i jeho obměny v jednotlivých jazykových

---

¹²¹ KROPÁČEK, 114.

¹²² ROYT 1999a, 43.

¹²³ ROYT 1999a, 43.

¹²⁴ ROYT 1999a, 44.

¹²⁵ ROYT 1999a, 44.

¹²⁶ ROYT 1999a, 44.

¹²⁷ DUCREUX 1997, 606.

verzích z ní činí jedinečný předmět, jehož čtenářská recepce se zcela liší od způsobu, jakým vnímá divák fresky pod širým nebem.¹²⁸

Vincencius a S. Guilelmo sepsal dílo *Nová záře Mariánská* v roce 1687, jedná se o rukopis připravený k tisku, ale dílo nebylo vydáno. „V první kapitole nazvané *O rozličných zázračných a milostných obrazech Blahoslavené Panny v Království českém* nalezneme nejen přehled milostných zobrazení Panny Marie, ale autor zmiňuje také christologické zázračné obrazy.¹²⁹

Albrecht Chanovský píše v knize *Vestigium Bohemiae Piaae*, která byla vydána roku 1689 v Praze v hlavě II., zvané *Mariana o mariánských poutních místech*.¹³⁰

Spis neznámého autora *Autočiště k všelikým obrazům v království Českém*, vydaný v Příbrami roku 1789,¹³¹ zaznamenaný u Jungmanna, je jako tisk neznámý.

František Procházka de Lauro vydal spisy *Hortus voluptatis Praha 1724* a *Decas Mariana Marianorum anagrammatum Praha 1673*.¹³² „Mariánským zázrakům, demonstrováním na příkladech milostných mariánských soch, je věnována kniha *Marianischer Gnaden und Wunder Schatz*,¹³³ která byla vydaná roku 1737 v Augsburgu. Dále vydali Melchior Guttwirth *Amores Mariani* v Linzi roku 1690¹³⁴ nebo Johann Eusebius Nierenberg *Trophaea Mariana*, která byla vydaná v Antverpách roku 1658.¹³⁵

Tento výčet představuje pouze určitý souhrn knižně vydávaných mariánských atlasů. Každý z titulů je bezesporu bohatou studnicí a dokladem mariánské úcty, její bohatosti, pestrosti a mnohotvárnosti.

Z doby baroka se v Archivu Pražského arcibiskupství dochovaly relace římskokatolických farářů, které podávají informace o stavu jejich farností. Relace obsahují 42 otázek pražské konzistoře, tyto otázky zahrnují vše, co se týká duchovní správy. „V otázce č. 25 se konzistoř faráře dotazuje, zda v jeho obvodu nejsou „*imagines miraculosae*“, tj. zázračné obrazy.“¹³⁶ Relace byly prováděny jednou v letech 1676 a 1677 a podruhé v letech 1700 a 1701. „Zahrnují větší část Čech, spadající tehdy pod pravomoc pražského arcibiskupa a jeho konzistoře.“¹³⁷

---

¹²⁸ DUCREUX 1997, 607.

¹²⁹ ROYT 1999a, 45.

¹³⁰ ROYT 1999a, 48.

¹³¹ ROYT 1999a, 50.

¹³² ROYT 1999a, 50.

¹³³ ROYT 1999a, 50.

¹³⁴ ROYT 1999a, 51.

¹³⁵ ROYT 1999a, 51.

¹³⁶ RYNEŠ 1967, 182.

¹³⁷ RYNEŠ 1967, 182.

3 mariánské atlasy v Čechách

„Již Johanna von Herzogenberg upozornila na to, že mariánské atlasy jsou specifické právě pro Čechy.“¹³⁸ Výtvarně ztvárněné mariánské atlasy jsou tím, co se vyskytovalo pouze v Čechách, vzývání Matky Boží z jiných značně vzdálených míst na místě s vlastním milostným obrazem či sochou a zvláště, vlastní podobou úcty, kultu.¹³⁹

„Specifikem umělecké tvorby raného novověku bylo časté propojování literatury s výtvarným uměním.“¹⁴⁰

3.1 Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi

Na cestě asi 25 km dlouhé se nacházelo 44 kaplí, jejich počet se odkazoval na Loretánskou litanii, která jich tehdy čítala právě 44 invokací. Kaple vznikaly v letech 1674–1680¹⁴¹ a jsou známi i jejich donátoři. Kaple byly zdobeny obrazy z legendy o sv. Václavu a sv. Ludmile a vyobrazeními mariánských obrazů a soch.¹⁴² Podoba obrazů je do dnešních dnů zachována díky knížce Jana Tannera Svatá cesta z roku 1679.¹⁴³ Již celý název této knihy přesně shrnuje význam, roli a podobu svaté cesty: „Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě k nejdůstojnější Rodičce Boží Panně Marii, čtyřicítí a čtyřmi krásnými stavuňky podle počtu Litanie Lauretánské titulů, jejími obrazy v Čechách slavnějšími ozdobená; ale předtím dávno svatého milého Václava dědice českého na smrt odjezdem, a potom těla přenesením posvěcená, nyní také malováním života a zázraků jeho okrášlená.“¹⁴⁴ „Náměty 44 desek vyrytých Samuelem Dvořákem plně odpovídají ikonografii reálné poutnické cesty.“¹⁴⁵ Jednotlivé rytiny jsou doprovozeny modlitbami k Panně Marii a k sv. Václavu. „Každá z rytin, mimo první a poslední se dělí do tří pásem. Zcela nahoře nejedeme erb a

¹³⁸ ROYT 2008, 577.

¹³⁹ HERZOGENBERG 1971, 9.

¹⁴⁰ SLÁDEK 2000, 6.

¹⁴¹ DUCREUX 1997, 607.

¹⁴² Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi - kaple

1. Staroboleslavské Palladium, 2. Madona z Údlíc, 3. Pieta Bechyňská, 4. Madona Svatotomášská v Brně, 5. Panna Maria Budějovická, 6. Panna Maria Pomcná z Chlumku u Luže, 7. Madona Chomutovská, 8. Madona Družecká, 9. Panna Maria Jičínská, 10. Madona Kladská, 11. Madona Hejnická, 12. Madona Horažďovická, 13. Madona Rothenburská od kapucínů v Praze na Hradčanech, 14. Madona Jeníkovská, 15. Madona Kájovská, 16. Madona Kladubská, 17. Panna Maria Krupská - Pieta z Bohosudova, 18. Madona Chlumská, 19. Madona Kutnohorská, 20. Madona Loretánská z Lorety v Praze na Hradčanech, 21. Madona Loretánská z Hájku u Prahy, 22. Madona Litomyšlská, 23. Madona Nezamyslická, 24. Madona Nicovská, 25. Madona z Horního Jiřetína, 26. Madona z Nové Paky, 27. Madona Plzeňská, 28. Panna Maria Ara coeli z chrámu sv. Víta na Pražském hradě, 29. Pieta z kostela Sv. kříže Většího v Praze, 30. Pieta z kostela sv. Jakuba v Praze na Starém Městě, 31. Panna Maria z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, 32. Madony Rokycanská, 33. Madona Loretánská z Říмова, 34. Madona Svatohorská, 35. Madona ze Seče, 36. Madona Zelenohorská, 37. Panna Maria Vítězná z Bílé hory v Praze, 38. Madona Strašinská, 39. Panna Maria Sušická, 40. Madona z Týnce u Klatov, 41. Madona Wartská, 42. Madona Vyšehradská, 43. Madona Zbraslavská, 44. Staroboleslavské Palladium

¹⁴³ HERZOGENBERG 1971, 10–11.

¹⁴⁴ TANNER 1679.

¹⁴⁵ DUCREUX 1997, 607.

tituly českého šlechtice anebo v jedenácti případech, preláta. Rámují ikonu nebo sošku Panny Marie uctívanou v zemi české. Tato sestava vyplňuje horní třetinu každé rytiny. Příběh svatého Václava se rozvíjí ve dvou zbývajících spodních pásmech. Na první pohled knížka přednostně nabízí obrazově ztvárněný život vévody a dědice české země. Ve skutečnosti je tu reverzibilita obou kultů a jejich všezahrnující povaha vyjádřena zcela zřetelně.¹⁴⁶ Všechna vyobrazená místa mariánské úcty se až na tři (Brno, Vídeň, Warta) nacházejí v Čechách, byla volena i taková místa, která nepatřila k nejznámějším, mnohé z mariánských obrazů a soch, zde zobrazených, pochází z doby před 30letou válkou. Na volbu měl donátor jistý vliv, na programové linii Svaté cesty se však podílel velký patriot, učenec, jezuita Jan Tanner.¹⁴⁷

3.2 Svatá Hora (1693–1700) - sochy andělů s kartušemi¹⁴⁸

Mariánský atlas na Svaté Hoře má plastickou podobu. Andělé umístění na balustrádě vyvýšené terasy drží v rukou kartuše s vyobrazením mariánských obrazů a soch [2]. Tvůrcem atlasu je sochař Mathias Hueber. Tento atlas zachycuje celkem dvacet míst mariánské úcty, jedná se o mariánské obrazy a sochy výhradně z Čech.

3.3 Ambity Lorety v Hájku u Prahy (1685) - závěsné obrazy

Historie Lorety v Hájku začíná přáním Floriána Jetřicha Žďárského a jeho manželky Elišky Korunky z Martinic vykonat pouť do Loreta. Pout' skutečně vykonali a přivezli odsud kopii Panny Marie Loretánské, která byla dotýkaná originálem v Loretu. Roku 1623 byl položen základní kámen Lorety za účasti pražského arcibiskupa Harracha a v roce 1625 jím byla Loreta vysvěcena ke cti blahoslavené Panny Marie Loretánské.¹⁴⁹ V roce 1630 došlo k přestavbě kaple a byla „znovu vysvěcena arcibiskupem Harrachem o svátku narození Panny Marie 8. září 1630, tento den se dodnes slaví jako hlavní hájecká pout'“. ¹⁵⁰ Po smrti Floriána Jetřicha Žďárského v roce 1673 zůstala kaple osamocená. „František

---

¹⁴⁶ DUCREUX 1997, 607.

¹⁴⁷ HERZOGENBERG 1971, 10–11.

¹⁴⁸ Svatá Hora - sochy andělů s kartušemi a na nich vyobrazené mariánské obrazy a sochy

1. Panna Maria Kájovská, 2. Panna Maria Bechyňská, 3. Panna Maria Boleslavská, 4. Panna Maria Chlumská, 5. Panna Maria Družecká, 6. Panna Maria Zbraslavská, 7. Panna Maria Budějovická, 8. Panna Maria Vyšehradská, 9. Panna Maria Sušická, 11. Panna Maria Plzeňská, 12. Panna Maria Klatovská, 12. Panna Maria z kostela sv. Jakuba na Starém Městě v Praze, 13. Panna Maria Litomyšlská, 14. Panna Maria Jeníkovská, 15. Panna Maria z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, 16. Panna Maria Kladská, 17. Panna Maria z Chlumku u Luže, 18. Panna Maria Krupská z Bohosudova, 19. Panna Maria Jičínská, 20. Panna Maria Kutnohorská

¹⁴⁹ PŘIBYL 2010, 7.

¹⁵⁰ PŘIBYL 2010, 7.

Eusebius ze Žďáru byl oddaným ctitelem svatého Františka.¹⁵¹ Se stavbou františkánského kláštera se začíná, když je uzavřena roku 1673 smlouva s Carlem Luragem a Domenicem Orsim o stavbě kláštera a vzniká jeho nákres. Když roku 1670 zakladatel zemřel, bylo postaveno jedno západní křídlo. Ostatní bylo dokončeno až po jeho smrti.

Loretu v Hájku obklopují ambity. Jindřich Labe Hájek přirovnal k zahradě mariánské. Ambity byly v roce 1685 vyzdobeny lunetovými obrazy, které zobrazovaly mariánské obrazy a sochy. Plátina doprovázela i stručná historie.¹⁵² Mariánské obrazy a sochy zde zachycené¹⁵³ se odrážejí rovněž v spise Jindřicha Labeho Hájek Svatý Milosti Boží a velikými dobrodiními B. Panny Marie krásně se zelenající, který byl vydán v Praze roku 1690.

Soubor obrazů zanikl roku 1950 a jsou nezvěstné. Obrazy na plátně s vyobrazeními mariánských obrazů a soch¹⁵⁴ lze rekonstruovat díky spisu Josefa Mottla, faráře a historika, který sepsal Dějiny kláštera v Hájku¹⁵⁵ a opisu tohoto rukopisu, který v roce 1882 pořídil a doplnil Anselm Spálenka.¹⁵⁶ Josef Mottl „každý obraz stručně, včetně krátké historie mariánské památky popsal. [...] Již tehdy vycházel z Gumpfenbergova mariánského atlasu.“¹⁵⁷ Jak uvádí Jan Royt, pozoruhodností tohoto atlasu je to, že jsou zde vedle mariánských obrazů a soch Království českého a Evropy zachycena mariánská vyobrazení z celého světa.¹⁵⁸

3.4 Ambity Lorety v Římově (1686–1698) - obrazy na stěnách

„Krajina Doudlebska, především pak kolem Římova inspirovala v 2. polovině 17. století českokrumlovské jezuitu ke stavbě loretánské kaple s ambitem, s kostelem sv. Ducha a s křížovou cestou o 25 zastaveních.“¹⁵⁹ Římov tak představuje jedinečný a bohatý poutní

---

¹⁵¹ PŘIBYL 2010, 15.

¹⁵² PŘIBYL 2010, 26.

¹⁵³ ROYT 1999, 44.

¹⁵⁴ Hájek u Prahy - závěsné obrazy v ambitu malované na plátně

1. Panna Maria Křtinská, 2. Panna Maria z Raveny, 3. Panna Maria Carnoetská ve Francii, 4. Panna Maria de Villa Vitiosa ve Španělsku, 5. Panna Maria Brněnská, 6. Panna Maria Wartská v Kladsku, 7. Panna Maria de Sacro Cruore (Neukirchen u Heiligen Blut), Chlumská, Družecká 8. Panna Maria Hejnická, Kájovská, Kladrubská, 9. Panna Maria Nezamyslická, Sečská, Svatojakubská, 10. Panna Maria Špýrská, 11. Panna Maria Nicovská, Vyšehradská, z Nové Paky, 12. Panna Maria z Března, Bechyňská, Doksanská, 13. Panna Maria Einsiedelská, 14. Panna Maria Čenstochovská, 15. Panna Maria Mariazellská, 16. Panna Maria Svatohorská, 17. Panna Maria Staroboleslavská, 18. Panna Maria Svatokopecká, 19. Panna Maria de Candelaira v Argentině, 20. Panna Maria de Fonte ve Španělsku, 21. Panna Marie z Aniche ve Francii, 22. Panna Maria Ceastre v Belgii, 23. Panna Maria Czerská, 24. Panna Maria Římská, 25. Panna Maria z Benátek de Pace, 26. Panna Maria Římská z Paderbornu, další mariánské obrazy byly v prostoru chrámu nad loretánskou kaplí: Panna Maria Kutnohorská, Budějovická, Zbraslavská

¹⁵⁵ PŘIBYL 2010, 4, pozn. 5.

¹⁵⁶ PŘIBYL 2010, 24, pozn. 28.

¹⁵⁷ PŘIBYL 2010, 24, pozn. 28.

¹⁵⁸ ROYT 1993, 32.

¹⁵⁹ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 230.

areál. Poutní areál nechal zbudovat člen jezuitského řádu, bratr lékárník Jan Gurre, který byl členem koleje v českém Krumlově. Římov také patřil koleji v Českém Krumlově.¹⁶⁰ Nejprve byla postavena Loreta (dokončena v roce 1650 a vysvěcena 12. srpna 1658). „Patrně již roku 1655 byla hotova větší část ambitu, o čemž svědčí nápis na zadní bráně. Ambit mohla být zcela dokončen v roce 1658, kdy byl (podle některých zpráv) s loretánskou kaplí vysvěcen. První část křížové cesty měla být dokončena již v roce 1670.“¹⁶¹ Křížová cesta v okolí Říмова měla být vytyčena podle vzdáleností odpovídající vzdálenostem v Jeruzalémě. Kostel svatého Ducha přiléhá na východní straně k ambitům. „Výzdoba ambitu se nese v duchu oslavy Panny Marie.“¹⁶² V klenbách se nacházejí nástěnné malby „s náměty mariánských symbolů a andělů s páskami, které nesou invokace loretánské litanie,¹⁶³ 32 vyobrazení mariánských obrazů a soch a „na protilehlých stěnách v lunetách je zavěšeno 34 obrazů s námětem života Panny Marie,¹⁶⁴ kterým se podrobně zabývala Ludmila Ourodová-Hronková, a který „vznikal patrně mezi léty 1670 a 1700.“¹⁶⁵ Zápis v nejstarší římovské farní kronice nerozlišuje přesně obrazy nástěnné - fresky - s náměty milostných obrazů a soch a mariánský cyklus se životem Panny Marie. Neumožňuje proto upřesnit dobu vzniku.¹⁶⁶ „Podle svědectví Liber memorabilis měl být mariánský cyklus původně provedený ve štuk. Pro nedostatek peněz byl namalován olejomalbou na plátně a technikou fresko“¹⁶⁷ v případě vyobrazení mariánských obrazů a soch.

Mariánský atlas čítající 32 obrazů¹⁶⁸ se nachází na stěně ambitu v lunetových výsečích nad oblouky arkád, které se otevírají do nádvoří s Loretou. Na jednotlivých freskových

---

¹⁶⁰ HERZOGENBERG 1971, 12–15.

¹⁶¹ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 230.

¹⁶² OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 231.

¹⁶³ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 230.

¹⁶⁴ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 232.

¹⁶⁵ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 232.

¹⁶⁶ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 232.

¹⁶⁷ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 232.

¹⁶⁸ Římov - freskové obrazy na stěnách ambitu

1. Proti hlavnímu vchodu se nachází vyobrazení sochy Panny Marie Loretánské z Říмова s vedutou římovské Lorety, 2. Staroboleslavské paladium se sv. Václavem a sv. Ludmilou, 3. Panna Maria Budějovická se sv. Dominikem a sv. Kateřinou, 4. Panna Maria Kutnohorská se sv. Barborou a sv. Kateřinou, 5. Panna Maria Vyšehradská se sv. Petrem a sv. Pavlem, 6. Panna Maria Piekarská se sv. Stanislavem a sv. Kazimírem, 7. Panna Maria ze Staré Vody s bl. Přibyslavou a sv. Hedvikou, 8. Panna Maria Tuřanská se sv. Cyrilem a sv. Metodějem, 9. Panna Maria Sněžná od jezuitů v Brně se sv. Ignácem a sv. Anežkou Římskou, 10. Panna Maria Vranovská se sv. Františkem z Pauly a s bl. Ondřejem Bobolou, 11. Panna Maria Sepekovská (Jistebnická) se sv. Norbertem a bl. Hrozatou, datování 1688, 12. Panna Maria Brněnská os sv. Tomáše se sv. Augustinem a sv. Hyacintem, dat. 1688, 13. Panna Maria Kleinická ve Slezsku se sv. Štěpánem a sv. Vavřincem, 14. Panna Maria Hejnická se sv. Pavlem Poustevníkem a sv. Antonínem poustevníkem, 15. Panna Maria Novopacká se sv. Rochem a sv. Šebestiánem, 16. Panna Maria Pomocná z Chlumku u Luže (Košumberská) se sv. Stanislavem Kostkou a sv. Aloisem Gonzagou, 17. Panna Maria Kladská s Arnoštem z Pardubic a sv. Bohuslavem, 18. Panna Maria Jičínská (Vladimířská, Rušánská) se sv. Donátem a bl. Podivenem, 19. Panna Maria Vítězná (Strakonická, Bělohorská) se sv. Apolonií a sv.

obrazech „jsou zobrazeny milostné obrazy a sochy z celých Čech, Moravy a Slezska se světcí, kteří připomínají zasvěcení příslušného kostela či řádového patrona.“¹⁶⁹ Mariánský obraz či socha jsou zasazeny do bohatě utvářené krajiny nebo před siluetu města či kláštera. Nápisová páska podává zprávu, o jakou Pannu Marii se jedná (např. Diva Heindorfensis). „Obrazy [...] nesou v některých případech jména donátorů a dataci vzniku (1686, 1697, 1698).“¹⁷⁰ Např. v roce 1698 nechali studenti jezuitské koleje v Českém Krumlově vymalovat Pannu Marii z Altöttingu z nově postavené kaple v Praze.¹⁷¹ „Lze se domnívat, že tento cyklus fresek vznikl postupně tak, jak přicházeli jednotliví dárči.“¹⁷² Mariánský atlas zachycuje místa výhradně ze Zemí koruny české (není ze žádné z Bavorska či Rakouska, což by bylo jistě možné vzhledem k blízkosti hranic a poutníkům ze zahraničí). 4 ze zde vyobrazených míst najdeme v Praze, 21 v Čechách, 5 na Moravě, 2 ve Slezsku.¹⁷³

3.5 Hradčanská Loreta - závěsné obrazy

Stavba ambitů obklopující Loretánský domek byla započata roku 1634. Stavbu prováděli italští stavitelé Giovanni Battista Orsi, od roku 1644 Andrea Alio, od roku 1646 Silvestro Carlone. Druhé patro ambitů v západní části vznikalo poté v letech 1646–1647 za účasti Kiliána Ignáce Dietzenhofera.¹⁷⁴

Klenby ambitů jsou pokryty vyobrazeními představujícími loretánskou litanii, jedná se o 47 výjevů, fresky maloval roku 1750 Felix Antonín Scheffler, roku 1882 byly obnovovány malířem Andělem. V lunetových výsečích jsou na stěnách zavěšeny na plátně malované obrazy mariánských obrazů a soch, které na konci 19. století obnovoval malíř J. Kolář,¹⁷⁵ jak o tom podává zprávu František Ekert. Cyklus závěsných obrazů zachycující mariánské

Voršilou, 20. Panna Maria Chomutovská se sv. Janem Křtitelem a sv. Janem Evangelistou, 21. Panna Maria Altoetinská z Kajetánky u Prahy se sv. Kajetánem a sv. Terezií, 22. Panna Maria z Chlumu sv. Máří se sv. Wolfgangem a sv. Floriánem, datováno 1697, 23. Panna Maria z Bohosudova u Krupky se sv. Pavlem Miki, sv. Janem de Gotha a sv. Jakubem Ahisai, 24. Panna Maria Doudlebská se sv. Leonardem a sv. Isidorem, 25. Panna Maria Kájovská se sv. Benediktem a sv. Bernardem z Clairvaux, 26. Panna Maria Sněžná od Svatého Kamene se sv. Klárou a sv. Alžbetou Durynskou, 27. Panna Maria Foyenská z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně se sv. Kosmou a sv. Damiánem, 28. Panna Maria Rotenburská u kapucínů na Hradčanech se sv. Vitem a sv. Zikmundem, 29. Panna Maria Plzeňská se sv. Janem Nepomuckým a sv. Vojtěchem, 30. Panna Maria Zbraslavská se sv. Ivanem a sv. Prokopem, 31. Pieta Svatojakubská se sv. Františkem z Assisi a sv. Antonínem Paduánským, 32. Panna Maria Svatohorská se sv. Františkem Xaverským a sv. Františkem Borgiášem.

¹⁶⁹ ROYT / HYHLÍK 1995, 9.

¹⁷⁰ OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 232.

¹⁷¹ HERZOGENBERG 1971, 12–15.

¹⁷² OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002, 232.

¹⁷³ HERZOGENBERG 1971, 15.

¹⁷⁴ BAŠTOVÁ / CVACHOVÁ 2001.

¹⁷⁵ EKERT 1996, 160.

obrazy a sochy¹⁷⁶ pochází ze 17. století, restaurátorské zprávy uvádějí 2. polovinu 17. století nebo 3. čtvrtinu 17. století, byl postupně doplňován během asi 20 let. Obrazy byly častokrát přemalovány, jak o tom svědčí restaurátorské zprávy. V letech 1986–1989 probíhala obnova 24 lunetových obrazů, ve 2 případech jsou to lunety menších rozměrů s vyobrazením sv. Prokopa a sv. Cecílie při vstupu do kostela a 2 lunetové obrazy Panny Marie Loretánské, jež jsou zavěšeny při hlavním vstupu. Restaurátoři v podstatě na všech obrazech, při různé míře jejich poškození před restaurováním, shledali tři vrstvy malby. Je to původní barokní malba, která je pod přemalbami ve většině případů pouze torzálně dochována. Další vrstvu tvoří přemalba z 19. století, zde restaurátoři odhalili signatury tří malířů - Josef Kolář, kterého zmiňuje i František Ekert, dále Wolf Seidl a Kripner. Tato malba „ve své dobové výrazové a technologicky „uvolněné“ formě doplňuje a zároveň přetváří ztracenou barokní malbu.“¹⁷⁷ Třetí vrstvou byla přemalba z 20. století. Při restaurování nedocházelo k sejmutí všech pozdějších vrstev, neboť spodní původní vrstva malby je často velmi torzálně dochována. Po odborném posouzení byla sejmuta poslední vrstva a obrazy nesou podobu zachovalé přemalby z 19. století, která „v lokálních partiích, kde čitelnost originálu byla zjevná, jej pouze kopíruje, v defektních částech se kompozičně, barevně a výrazově odchyluje.“¹⁷⁸ Jednu z výjimek představuje obraz Panny Marie Údlické, při restaurování mohlo dojít k sejmutí „prakticky celé přemalby z konce 19. století a přiznat tak kolorit, kompozici a výraz původní barokní malby.“¹⁷⁹

Jisté je, že obrazy Panny Marie Lurdské a Panny Marie Filipovské vznikly až v pozdější době, v 19. století. Otázkou je, zda tato vyobrazení nenahradila některá jiná původní vyobrazení a další otázkou by bylo která. Restaurátorské zprávy se této otázky nedotýkají. V souboru maleb s mariánským atlasem jsou zachyceny jak mariánské obrazy a sochy z Českých zemí, tak i obrazy a sochy z ciziny. Na některých jsou zachyceny rovněž erby

---

¹⁷⁶ hradčanská Loreta - závěsné lunetové obrazy malované na plátně
západní strana od vstupu: 1. Panna Maria Filipovská, 2. Panna Maria Vambeřická, 3. Panna Maria Altöttingová, 4. Panna Maria na Nové hoře, 5. Panna Maria Emauzská, 6. Panna Maria v Sicheu v Belgii
severní strana: 7. Panna Maria z Einsiedeln, 8. Panna Maria Chlumská, 9. Panna Maria Krupská - Pieta v Bohosudově, 10. Panna Maria Rothemburská u kapucínů v Praze na Hradčanech, 11. Panna Maria Pasovská, 12. Panna Maria Vítězná na Bílé hoře v Praze, 13. Panna Maria Messinská na Sicílii, 14. Panna Maria Čenstochovská,
východní strana: 15. Panna Maria Svatohorská, 16. Panna Maria od sv. Jakuba na Starém Městě v Praze, 17. Panna Maria ve Vlaších, 18. Panna Maria Vyšehradská, 19. Panna Maria Staroboleslavská, 20. Panna Maria v Horní Polici, 21. Panna Maria Lurdská, 22. Panna Maria v Klokotech u Tábora,
jižní strana: 23. Panna Maria Klatovská, 24. Panna Maria Dobré rady z Genazza v Itálii, 25. Panna Maria ze Svatého Kopečku u Olomouce, 26. Panna Maria Brněnská, 27. Panna Maria Údlická, 28. Panna Maria v Bologni, 29. Panna Maria Mariazellská, 30. Panna Maria Kladrubská,
západní strana: 31. Panna Maria Vranovská, 32. Panna Maria Hejnická, 33. Panna Maria z Walddorf na řece Enns, 34. Panna Maria Rothenburská u kapucínů v Praze na Hradčanech, 35. Panna Maria z Neukirchen u Heiligen Blut, 36. Panna Maria z Bogenbergu v Bavorsku, 37. Panna Maria Křtinská

¹⁷⁷ Restaurátorské zprávy Loreta 1989.

¹⁷⁸ Restaurátorské zprávy Loreta 1986.

¹⁷⁹ Restaurátorské zprávy Loreta 1988.

donátorů, jež by ve spojení se studiem pramenů, pokud se k mariánskému atlasu dochovaly, mohly prozradit více o mariánském atlasu na Loretě.

3.6 Bílá hora (po 1729) - nástěnné malby

Johanna von Herzogenberg uvádí, že se zde nachází nejvelkolepější a nejrozsáhlejší soubor vyobrazení mariánských obrazů a soch.

Na Bílé hoře byla v letech 1622–1624 postavena malá kaple, roku 1628 se plánovalo zřízení kláštera servitů, ale ten nebyl postaven, Bílá hora byla vždy přístupovým místem pro vpády vojsk ze západu. Roku 1704 se začíná se stavbou kostela, stavbu vede bavorský zedník Michael Hagen z Tegernsee, roku 1708 se staví ambity.

Právě v ambitech, v plackových klenbách jednotlivých polí, je vymalován mariánský atlas s jednotlivými milostnými obrazy a sochami, které jsou nesený anděly. Mariánské obrazy a sochy se vznášejí v nebeském prostoru kruhových obrazů v plackové klenbě. Na okraji kruhového obrazu obíhá pozemská scenerie, v podnoží milostného obrazu či sochy je znázorněno místo, kde se obraz nachází, je zde vymalován kostel nebo celé město, z okrajů malby vyrůstají stromy, které naznačují prostorovou hloubku obrazu. Byly zde uvedeny český a německý nápis Zázračný a milostný obraz panny Marie v ..., Das Gnadenreiche Muttergottesbild in ..., u místního určení je povětšinou uvedena i země a k tomu je příležitostně připojen letopočet, jedná se nejspíše o tehdy první známou zmínku o daném místě. Jednotlivá vyobrazení byla často přemalovávána, vycházejí však z kvalitních předloh. Zajímavé je, že jsou při přemalbách respektovány proměny staveb kostelů v daných poutních místech, např. v případě Regensburgu jsou přimalovány nově vystavěné věže dómu (1859–1869).

Je zde znázorněno 47 míst s mariánskými obrazy či sochami.¹⁸⁰ Na rozdíl od jiných mariánských atlasů se zde vyskytují i obrazy ze zemí, mimo Země koruny České. 6

---

¹⁸⁰ Bílá hora - fresky v klenbách ambítů

východní strana: 1. Panna Maria Rothenburská od kapucínů v Praze na Hradčanech, 2. Panna Maria Čenstochovská, 3. Panna Maria Svatohorská, 4. Panna Maria Zbraslavská, 5. Panna Maria z kostela sv. Jakuba na Starém Městě v Praze

jižní strana: 6. Panna Maria z Květnova, 7. Panna Maria Potěšitelka benediktinů, 8. Panna Maria z Einsiedeln ve Švýcarsku, 9. Panna Maria Mariazellská, 10. Panna Maria z Altötting v Bavorsku, 11. Panna Maria Montserratská, 12. Panna Maria Pasovská, 13. Panna Maria Loretánská, 14. Panna Maria z Horní Police, směrem ke kostelu Panna Maria Vítězná z Bílé Hory, 15. Panna Maria ze Sossau v Bavorsku, 16. Panna Maria Staroboleslavská, 17. Panna Maria Plzeňská, 18. Panna Maria Klatovská, 19. Panna Maria z Neukirchen u Heiligen Blut, 20. Panna Maria z Tegernsee, 21. Panna Maria z Ettalu, 22. Panna Maria z Králík

západní strana u fary: 23. Panna Maria Přeštická, 24. Panna Maria z Chlumská, 25. Panna Maria z Mladé Boleslavi, 26. Panna Maria Zahražanská, 27. Panna Maria z Rosenthal v Lužici, na stěně 28. Železnobrodská Pieta s Bolestným Kristem, 29. Panna Maria Jičínská, 30. Panna Maria Bozkovská

severní strana: 31. Panna Maria Družecká, 32. Panna Maria ze Svatého Kopečku u Olomouce, 33. Panna Maria ze slezské Nysy, 34. Krásná Panna Maria z Řezna, 35. Panna Maria Krupská - Pieta z Bohosudova, 36.

mariánských obrazů a soch najdeme v Praze, dalších 9 v Čechách, 4 na Moravě, 2 ve Slezsku, dále pak 8 z Bavorska, 4 z Itálie, 1 z Rakouska, 1 z Polska, 1 ze Španělska, 1 ze Švýcarska. Jedná se o pozoruhodný atlas, lze se domnívat, že se dobrodinci a donátoři směli podílet na výběru.¹⁸¹ Co se týče počtu vyobrazených mariánských soch a obrazů je možné srovnání se Svatou cestou z Prahy do Staré Boleslavi, která jich čítala 44.

3.7 Kovové dveře z Hodkovic nad Mohelkou - oboustranně malované

Malované kovové dveře nesou z jedné strany vyobrazení 24 mariánských milostných obrazů a soch¹⁸², z druhé strany je vyobrazeno ukřižování. Do kostela sv. Prokopa v Hodkovicích nad Mohelkou se dveře dostaly pravděpodobně v roce 1785. Původně se nacházely na Bezdězi, soupis majetku zrušeného kláštera černých španělských benediktýnů na Bezdězi z 10. dubna 1787 uvádí, že dveře byly „vsazeny do veřejí vchodu do místnosti představeného kláštera.“¹⁸³

Vyobrazení mariánských milostných obrazů a soch na Bezdězi má své opodstatnění, neboť, jak uvádí Jan Royt, Bezděz byl po dobu téměř 150 let významným poutním místem, kde byla uctívána milostná socha Panny Marie Montserratské. Původním záměrem Albrechta z Valdštejna bylo přeměnit hrad Bezděz na vojenskou pevnost, „v roce 1626 však od svého záměru upustil a rozhodl se, že hradní budovy budou sloužit jako klášter.“¹⁸⁴ Na Bezděz měli přijít augustiniáni, k tomu ale nedošlo. Albrecht z Valdštejna začíná jednat s černými montserratskými benediktiny. Zavraždění Albrechta z Valdštejna však nedovolilo jeho záměr uskutečnit. K uskutečnění došlo až v souvislosti se záměrem

---

Panna Maria z Krásna, 37. Panna Maria Brněnská, 38. Panna Maria Hejnická, 39. Panna Maria Mantovanská z kostela Panny Marie Vítězné na Malé Straně v Praze, 40. Panna Maria Wartská, 41. Panna Maria Budějovická, 42. Panna Maria z kostela sv. Mikuláše na Malé straně v Praze, 43. Panna Maria Svatoštěpánská v Praze na Novém Městě, 44. Panna Maria Zderazská, 45. Panna Maria Vyšehradská, 46. Panna Maria z landshutu, 47. Panna Maria Tuřanská

¹⁸¹ HERZOGENBERG 1971, 9.

¹⁸² Hodkovice nad Mohelkou - kovové dveře

Železné pásky dělí dveře o rozměrech 102 x 193 cm na 24 polí, v nich jsou vymalovány mariánské milostné obrazy a sochy.

V první řadě jsou následující vyobrazení obraz Panny Marie Sněžné z římské baziliky S. Maria Maggiore, Paladium staroboleslavské, Panna Maria Pomocná, Bohorodička Vladimírská.

Ve druhé řadě Madona Kutnohorská, Madona Zbraslavská, Madona s „nakloněnou hlavou“ z kláštera bosých karmelitánů ve Vídni, Panna Maria Mantovanská.

Ve třetí řadě socha Madony, podle nápisu se jedná o Madonu Vídeňskou, Bohorodička Čenstochovská, Panna Maria Brněnská od svatého Tomáše, milostná socha z Chlumu sv. Máří.

Ve čtvrté řadě Madona Loretánská, Panna Maria klasová - Budějovická, socha Madony v Hejnicích, u posledního vyobrazení mariánské sochy je v pozadí poutní kostel v Altötting.

V páté řadě Panna Maria Kladská, Panna Maria Svatohorská, Maria Gravidá pravděpodobně z Květnova u Chomutova, u posledního vyobrazení není jednoznačné určení, může se jednat o některou Madonu z období krásného slohu (Madona z Údlic či z Plzně).

V šesté řadě jsou zobrazeny typy Bolestné Panny Marie. Panna Maria Sušická, zázračná pieta a krucifix z Bechyně, Bohosudov, zázračná pieta od sv. Jakuba na starém Městě v Praze.

¹⁸³ ROYT 2008a, 574.

¹⁸⁴ ROYT 2008a, 579.

Ferdinanda II., který chtěl po bitvě u Nördlingen v roce 1634 založit tři kláštery montserratských benediktinů a věnovat do nich milostnou sochu Panny Marie Montserratské. Byl založen klášter ve Vídni, v Praze na Slovanech, zamýšlený klášter v Praze na Hradčanech však založen nebyl. Klášteru na Slovanech císař Ferdinand II. věnoval roku 1636 Bezděz s okolními vesnicemi. V 60. letech 17. století byly hradní budovy opraveny „a do opravené kaple byla v roce 1666 přenesena milostná socha černé Madony Montserratské, určená pro původně zamýšlený klášter na Hradčanech.“¹⁸⁵ Na Bezděz putují poutníci až do zrušení kláštera v roce 1785. Socha Madony Montserratské byla přenesena do kostela sv. Bartoloměje a Nanebevzetí Panny Marie v Doksech.¹⁸⁶

3.8 Zámecká kaple v Rychnově nad Kněžnou

Zámek v Rychnově nad Kněžnou do dnešní podoby vystavěl Jan Blažej Sntini Aichel, navázal na starší pozdněrenesanční patrový objekt, který byl v 2. polovině 17. století dostavovaný pravděpodobněn Domenicem Orsim. Jana Blažeje Santiniho Aichela vyzval k přestavbě hrabě František Karel Kolowrat Libštejnský roku 1719. Zámecká kaple je situována v na prvním podlaží zámku. Kaple má čtvercový půdorys, ve výklenku pravoúhle zakončeném je vystaven obraz Panny Marie Římské ze Santa Maria Maggiore, Salus Populi Romani. Zbývající tři stěny jsou završeny lunetami a prostor je zaklenut kupolí s cvikly. Prostor kaple není osvětlen oknem, pouze jedno okno je ukryto za oltářním obrazem. Lunety a klenbu kaple pokrývá výmalba s mariánským atlasem.

Je zde zachyceno celkem 16 mariánských obrazů a soch z Čech, Moravy a Slezska. Vedle mariánských poutních míst v Čechách jsou zde stejnou měrou zachycena moravská poutní místa a Slezsko je zastoupeno Pannou Marií Kladskou a Panna Maria Wartskou.

Ve středu klenby se nachází oválný medailon s výjevem Zvěstování Panně Marii. To je klíčový obraz pro koncepci další výzdoby. Kolem medailonu se Zvěstováním je rozmístěno osm polí lichoběžníkovitého tvaru, jež jsou pojaty jako portály, ve kterých jsou na pozadí nebes vyobrazeny jednotlivé mariánské sochy a obrazy. Panna Maria je tak představena jako brána nebeská, skrze kterou vede cesta k nebi, neboť při Zvěstování řekla Bohu své ano a stala se Matkou Boží, Matkou Vykupitele.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ ROYT 2008a, 579.

¹⁸⁶ ROYT 2008a, 578–579.

¹⁸⁷ Rychnov nad Kněžnou - zámecká kaple

vpravo na lunetě: Panna Maria Wartská (Wartensis) a Panna Maria Piekarská (Bekariensis)

vlevo na lunetě: Panna Maria Kladská (Glacensis) a Panna Maria Vambeřická (Albendorfensis)

ve cvilech: Panna Maria Chlumská (Culmensis), Panna Maria Bohosudovská (Gruppensis), Panna Maria Křtinská (Kiritensis), Panna Maria Loretánská z Mikulova (Nikolspurgensis)

ve vrcholu kupole Zvěstování a kolem Panna Maria Staroboleslavská (Boleslaviensis), Panna Maria Vranovská (Wranoviensis), Panna Maria Tuřanská (Tuzanensis), Panna Maria ze Svatého Kopečku u

Doposud se nepodařilo zjistit údaje týkající se doby vzniku maleb. Lze však předpokládat, že kaple byla vymalována před rokem 1732, kdy došlo ke Korunovaci sochy Panny Marie Svatohorské¹⁸⁸, což byla první korunovace v Českých zemích, neboť Svatohorská Panna Maria, je zde vyobrazena s liliovitě zakončenými, gotickými korunami a ne s korunami, jimiž byla korunována v roce 1732. Stejnětak u vyobrazení Panny Marie ze Svatého Kopečku u Olomouce a u Panny Marie Brněnské od sv. Tomáše, chybí koruny, jimiž byly v době baroka milostná socha roku 1732¹⁸⁹ a milostný obraz roku 1736¹⁹⁰ korunovány. Rok 1732 lze tedy považovat z terminus ante quem pro vznik maleb.

Na lunetě nad vstupem jsou zachyceni Albertus zakladatel, zakladatelka Anna a jejich čtyři synové klečící ponořeni do modlitby před Pannou Marií.

3.9 Strop Morzinské kaple v poutním kostele ve Staré Boleslavi

V kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi je Morzinská kaple zasvěcená Neposkvrněnému početí Panny Marie po vstupu do jednolodního prostoru kostela s vytaženými pilíři zaklenutém valenou klenbou první kaplí vpravo, obloukově zaklenutou a osvětlenou termálním oknem. „Jejím zřizovatelem byl hrabě Pavel Morzin (1613–1688) s manželkou Marií Alžbětou, rozenou Hrzánovou z Harasova, jejichž alianční znak s letopočtem zdobí oblouk kaple.“¹⁹¹ Kaple byla dokončena jako první v roce 1662. Zasvěcení kaple „je doloženo již roku 1640. Zda již v této době nad ní měli Morzinové patronát, není doloženo.“¹⁹² V retabulu oltáře se nachází obraz Immaculaty a v nástavci obraz Ducha svatého. Štěpán Vácha určuje na základě formální analýzy jako autora Antonína Stevense ze Steinfelsu, který vycházel z rytiny, jež se má svůj původ u Petra Paula Rubense.¹⁹³ Samotný oltář s retabulem portálového typu je vytvořen ze štuky, jako i plastiky na něm. V klenbě kaple se nacházejí nástěnné malby, které zachycují mariánské obrazy a sochy. Vyobrazení jsou zasazena ve štukových rámcích. Celkem 9 vyobrazení je uspořádáno v kapli tak, že na klenebním pasu při okraji arkádového oblouku jsou 4 vyobrazení, uvnitř na klenbě 3 vyobrazení a pod nimi na stěnách kaple naproti sobě 2 vyobrazení. K vyobrazením jsou připojeny latinské nápisy označující jednotlivé milostné obrazy a sochy. Zmiňuje se o nich již Balbín v *Epitomes rerum bohemicarum*, 1673. „Zběžné

Olomouce (Olomucensis), Panna Maria z kostela sv. Jakuba v Praze na Starém Městě (Pragensis), Panna Maria Budějovická (Budvicensis), Panna Maria Brněnská od sv. Tomáše (Brunensis), Panna Maria Svatohorská (Sacromontana)

¹⁸⁸ ROYT 1999a, 133–150.

¹⁸⁹ ROYT 1999a, 150–158.

¹⁹⁰ ROYT 1999a, 158–169.

¹⁹¹ VÁCHA 2010, 25.

¹⁹² VÁCHA 2010, 25.

¹⁹³ VÁCHA 2010, 25.

posouzení těchto maleb nasvědčuje tomu, že i ony byly dílem Stevensovým, podle jejich ikonografie se však lze domnívat, že vznikly současně.¹⁹⁴ Mariánské obrazy a sochy zde ztvárněné zastupují ve 2 případech Čechy, 1 Moravu, 1 Slezsko, 2 Německo, 1 Rakousko, 1 Itálii, 1 Španělsko.¹⁹⁵

3.10 Hořice

„Z literatury víme, že i ve venkovských kostelech byly takovéto mariánské atlasy, jako například v kostele Panny Marie v Hořicích.“¹⁹⁶ V mariánském kostele v Hořicích, který roku 1740 vyhořel, byly na emporách namalovány všechny milostné obrazy Království českého.¹⁹⁷

Vyobrazení mariánských obrazů a soch na uvedených mariánských atlasech odpovídají nejen originálu, ale odpovídají si také mezi sebou, odlišují se pouze v přídavných architektury, světců atd.

Již výše byla naznačena otázka výběru, které mariánské sochy a obrazy byly vybírány pro daný mariánský atlas, co výběr ovlivnilo; jistě měl vliv Gumpenbergův Atlas Marianus, dále osobní zkušenost zadavatelů, ztvárnění mariánských vyobrazení vycházely z rytin, které doprovázely Gumpenbergův Atlas Marianus, a velkých řad rytin poutních obrazů, obrázků atd. Také při volbě pohledu na místo byly rytiny určující. Johanna von Herzogenberg uvádí, že na Bílé hoře se setkáváme i s tím, že docházelo k přemalbám, které byly provedeny v souvislosti s přestavbou daného poutního místa.

Souhrnně lze říci, že mariánské atlasy na zmíněných místech zachycují téměř výhradně mariánská poutní místa z českých zemí. Johanna von Herzogenberg uvádí, že jako jednou z pohnutek se zdá chtít tyto země ukázat jako „terra catholica.“ Poutník musel z této řady českých, moravských a slezských mariánských soch a obrazů nabýt dojmu, že má Panna Maria tyto země obzvláště v lásce a miluje je, jak už to uvádí i Balbín, když zveřejňuje Crugeriův spis O lásce Blahoslavené Panny Marie k Čechám. U domácích toto podpořilo vděčné sebevědomí a cizincům přesvědčivě předvedlo bohatství země. Ta skutečnost, že

---

¹⁹⁴ VÁCHA 2010, 25.

¹⁹⁵ Stará Boleslav - Morzinská kaple

Ve vnějším klenebním pasu při okraji arkády jsou vyobrazeny Panna Maria z Warty (B. V. Wartensis), Panna Maria Pasovská (B. V. Passaviensis), Panna Maria od Svaté krve (B. V. ad Sacro Cruorem) Neukirchen bei Heiligenblut, Panna Maria Svatohorská (B. V. in Monte Sancto);

Na klenbě kaple Panna Maria z Altöttingu (B. V. Veteris Ottinga), ve středu Panna Maria Loteráská (B. V. Lauretana), Panna Maria Montserratská (B. V. de Monte Serrato);

Pod nimi **na postraních stěnách kaple** naproti sobě Panna Maria Tuřanská (B. V. Tursanensis) a Panna Maria z Bohosudova pod Krupkou (B. V. Krupnensis)

¹⁹⁶ ROYT 2008, 578.

¹⁹⁷ KOŘÁN 1970, 351.

na Bílé hoře byl při výběru míst pro mariánský atlas zorný úhel širší, je odvislé od donátorů a spolupracovníků na stavbě, ale také od toho, že do Prahy přicházely zprávy o zázracích a uzdraveních z celého světa, které byly dávány do souvislosti s obrazy a sochami Panny Marie a v hlavním městě se zformovala úcta k cizím milostným obrazům díky mnoha příchozím cizincům. Navíc se na Bílé hoře nachází nejmladší soubor mariánských vyobrazení.¹⁹⁸

Zajímavé je také sledovat, která mariánská poutní místa byla tak známá, oblíbená a významná, že se objevují na všech nebo na většině ztvárněných mariánských atlasů. Sestavení je tak rozdílné a výběr tak velký, že jen následující místa se opakují a to Stará Boleslav, Bohosudov, Plzeň a v Praze Panna Maria z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně, Panna Maria z kostela sv. Jakuba, Panna Maria Vyšehradská.

---

¹⁹⁸ HERZOGENBERG 1971, 21.

4 Význam mariánského atlasu

Proč jsou na poutním místě připomínána další poutní místa a s nimi spojená mariánská vyobrazení

Podobně jak naznačuje Předmuva k mariánskému ctiteli knihy *Mariä Lustgarten* z roku 1704, rytiny mariánských obrazů a soch nejsou jen přehledem nebo seznamem, ale když se věřící s čistým srdcem modlí a koná pobožnost¹⁹⁹, může získat hojné milosti. Tak poutní místa a jim odpovídající mariánská vyobrazení na daném mariánském poutním místě (Svatá Hora, Římov, atd.) nejsou pouhým výčtem dalších mariánských poutních míst a zde uctívaných mariánských obrazů a soch. Jde o to, představit současnost, všudypřítomnost zázračné pomoci. Poutníkovi se tak může na poutním místě zároveň dostat i milostí, které jsou dávány na jiném místě. Poutník může v okrsku, který milostný obraz obklopuje, kráčeje od oblouku k oblouku, od lunety k lunetě, na Svaté Hoře od jednoho anděla s kartuší s mariánským poutním místem k druhému, vzývat Pannu Marii - jako by byl také v Brně, v Bohosudově, v Čenstochové, na Montserratu, v Altöttingu nebo v Mariazell. Tato nadzemská adice, součet, toto být v duchu ještě jinde, tato možnost na jednom místě být ještě na tolika dalších místech, je něčím obšřastňujícím, ohromujícím. Přičemž se také poutníkovi v kázání dostalo ponaučení, co zde vyobrazená místa mají za význam, které zvláštní potřeby mohou být tam nebo jinde předneseny.²⁰⁰ Text takového kázání se mi zatím nepodařilo nalézt. Avšak Dlouhoveský skrze slavíčka přednáší v 10. sloce: „Kde jste lidi, sem chvátejte, na Horu Svatou putujte, najdete vše zde v hojnosti, darův ctnosti, pobožnosti.“²⁰¹ Poutník po dlouhé cestě a po velké námaze nedosáhl jen jeden cíl, jednoho místa zázraků a milostí, nýbrž mnohá jiná, o kterých slyšel od přátel a příbuzných. Hojnost dobroty, pomoci, porozumění a útěchy Matky Boží vnímali věřící jako ohromující, velmi intenzivní.²⁰² Tanner ve svém spise *Svatá cesta* vydaném v roce 1679 zachycuje, jaké milosti lze na jednotlivých místech mariánské úcty, před mariánskými obrazy a sochami získat a jak oslavit Pannu Marii chválami a děkováním. V první části se možnost získání milostí a chvála Panny Marie u daného mariánského obrazu či sochy odráží na pozadí historie, byť i legendické, v druhé části je pak formulována prosba, kterou poutník přednáší.

---

¹⁹⁹ *Mariä Lustgarten 1704, Vorrede zu dem Marianischen Liebhaber.*

²⁰⁰ HERZOGENBERG 1971, 17.

²⁰¹ DLOUHOVESKÝ 1670, 166.

²⁰² HERZOGENBERG 1971, 17.

Téma mariánský atlas je bohaté a nabízí se k dalšímu bádání. Možnosti bádání se otevírají v podrobnějším zpracování mariánských atlasů v Čechách. Johanna von Herzogenberg naznačila a poodkryla jaký význam a roli mariánské atlasy na daném poutním místě měly. Při podrobnějším zpracovávání jednotlivých atlasů by mohly vyjít najevo další souvislosti a významy, ať již na základě srovnávání výtvarně zpracovaných atlasů nebo jako další východisko se nabízí studium tisků tehdy vydávaných a komparace s výtvarně ztvárněnými atlasy. Otevřená je rovněž otázka mariánského atlasu v Hájku u Prahy. O jeho podobě se dozvídáme ze záznamů v pramenech, které byly pořízeny a z několika fotografií ambitu. I když obrazy jsou od roku 1950 nezvěstné, Vladimír Příbyl věří, že nebyly zničeny zcela.

5 Podoba mariánského atlasu na Svaté Hoře

Mariánský atlas na Svaté Hoře, má oproti jiným místům (Pražská Loreta, Římov, Bílá hora v Praze, Loreta v Hájků u Prahy), kde ztvárněn na nástěnných malbách či závěsných obrazech, plastickou podobu. Sochy andělů stojící na balustrádě vyvýšené terasy drží v rukou „kartuše s reliéfními vyobrazeními mariánských soch a obrazů uctívaných v Království českém.“²⁰³

Samotný chrám Nanebevzetí Panny Marie se nachází na vyvýšené terase. Kol dokola je obklopen ambity.

Terasa byla původně obezděná, omítnutá a ozdobená barevnými obdélnými výplněmi. Schodiště vedoucí k chrámu byla široká, pyramidovitě se zužující. Na začátku 90. let 17. století se jezuité rozhodli ke změnám. Terasu nechali obložit kamenným obložením, vydlážit, z jižní, západní a severní strany postavit nová jednoduchá schodiště a tato schodiště i terasu opatřit kamennou balustrádou.²⁰⁴

K počátkům stavby terasy prameny neprozrazují mnoho informací. Patrně od roku 1693 byla obložena východní část terasy proti Pražské bráně, dále se pokračovalo západním směrem. Z let 1698–1707 se dochovaly smlouvy na kamenické práce (1698, 1699, 1707),²⁰⁵ které prováděl Pavel Grafnetter, lze mu „připsat osazení celé terasy kamenickým dílem, až na část jižního schodiště.“²⁰⁶ 13. května 1707 zemřel. V práci pokračoval malostranský kameník František Volf Herstorfer, který už na Svaté Hoře prováděl kamenické práce na Březnické bráně.²⁰⁷

5.1 Sochařské dílo Mathiase Huebera

Sochař Mathias Hueber je příbramským sochařem, jeho dílo je soustředěno na Svaté Hoře, další díla z jiných míst nejsou známa. Jeho dílo na Svaté Hoře vyniká svou četností.

Jeho práce zde začala sousoším kalvárie, jež je situovaná na nejvyšším místě Svaté Hory. Jedná se o sousoší vytvořené z pískovce, přičemž kříž s korpusem Krista a klečící Máří Magdalenou pod křížem jsou vytvořeny z jednoho kusu kamene. Smlouva na zhotovení kříže byla zhotovena 16. září 1692.²⁰⁸ K sousoší kalvárie patří socha Panny Marie stojící pod křížem a socha sv. Jana Evangelisty, které zhotovil Mathias Hueber později. Sousoší bylo zapláceno z kostelního jmění, ale hledal se donátor. Peníze na sousoší měly být z daru Leopolda Talacka z Ještic a paní hraběnky Voračické, která dar 150 zl. chtěla dát na

²⁰³ ROYT 1996b, 78.

²⁰⁴ KOPEČEK 2006, 140–141.

²⁰⁵ PODLAHA 1922–1923, 257–258, 260, 265.

²⁰⁶ KOPEČEK 2006, 141.

²⁰⁷ KOPEČEK 2006, 141.

²⁰⁸ PODLAHA 1922–1923, 254–255.

stříbrné svícny, pak poskytla P. superiorovi volnost v užití prostředků. Našel se donátor, který zaplatil celý obnos,²⁰⁹ jeho erb je znázorněn v kartuši v podnoží Krista, který obklopuje nápis se jménem a letopočtem - FERDIN: MAXIM: S: K: L: C: HERSAN AB HARRAS 1692 (Ferdinand Maxmilián Hrzán z Harasova).²¹⁰ Donace Leopolda Talacka z Ještic byla dána pro sochu sv. Jana Evangelisty na terase, kde se nachází i jeho erb na soklu a dar baronky Voračické byl nakonec dán na dva stříbrné svícny v kostele.

Dále Mathias Hueber pracoval právě na sochařské výzdobě vyvýšené terasy. Josef Kopeček uvádí, že „na terasu dodal asi všechny sochy a vázy (koše).“²¹¹

Roku 1693 Hueber vytvořil sochy sv. Zikmunda a sv. Prokopa, v korespondenci jezuitů lze také vyčíst zmínku o soše sv. Jana Evangelisty, která má na soklu znak donátora, kterým je Leopold Talacko z Ještic.²¹²

Prameny o sochách pro terasu pocházejí až z doby mezi 25. zářím 1699 a 26. listopadem 1701, jsou dochovány smlouvy a účty o výplatách za práci.²¹³

Další sochy na balustrádě jsou podle způsobu zpracování také Hueberovým dílem a datovat je lze do doby 1693–1699, kdy pro sochařskou produkci z této doby nemáme pramenné doklady.

Prameny je doloženo, že Hueber od 25. září 1699 do 17. září 1700 vytvořil deset andělů s kartušemi a pět soch světců (sv. Cyril, sv. Metoděj, sv. Ivan, sv. Norbert, sv. Vít). Když bylo rozhodnuto o postavení balustrády na schodištích z jižní, západní a severní strany, dodal Hueber od 27. září do 26. listopadu 1701 šest velkých andělů, sochu sv. Vojtěcha a 12 calathi (váz, košů).²¹⁴

Ze dne 25. září 1699 je zachována smlouva a provedení soch třech andělů a sv. Cyrila a Metoděje - smlouva, podle které má být vytvořeno pět soch panem Mathiasem Hueberem, sochařem.²¹⁵ Smlouvu uzavírá jako objednavatel P. Carolus Linek S. J., superior rezidence svatohorské, se sochařem Mathiasem Hueberem. Smlouva byla vyhotovena ve dvou stejnopisech. Smlouva sepsána německy, poznámky o splátkách a dalších dílech latinsky.

---

²⁰⁹ HOLAS1929b, 253.

²¹⁰ KOPEČEK 2006, 158.

²¹¹ KOPEČEK 2006, 174.

²¹² KOPEČEK 2006, 142.

²¹³ KOPEČEK 2006, 143.

²¹⁴ KOPEČEK 2006, 143.

²¹⁵ PODLAHA 1922–1923, 259.

Sochy sv. Cyrila a Metoděje mají být vysoké tři lokty. Sochy mají být vytvořeny z pražského pískovce, který má být dopraven na Svatou Horu, nejlépe udělány a usazeny na místo. Za to se zavazuje ctěný P. superior svatohorský zaplatit sochaři za každou sochu anděla 21 rýns. zl. a 30 krejcarů, stejnětak za sochy světců 43 rýns. zl.

Pod ujednáním jsou podepsáni Carolus Linek S. Jesu, residentiae p. t. superior a Mathias Hueber bilthauer.

Následuje zaznamenání splátek:

Od 25. září 1699 do 30. ledna 1700 zaplaceno celkem 150 zl. 30 kr., tak bylo zaplaceno všech pět soch.

Bez nové smlouvy následuje dále:

Za nové sochařské dílo sv. Norberta a Ivana a 3 andělů od 20. února 1699 do 12. června 1700 zaplaceno 150 zl. 30 kr.

Za 4 nové anděly a 1 sochu sv. Víta od 12. června 1700 do 18. září 1700 zaplaceno 129 zl.

Za sochy archandělů Michaela a Rafaela, taktéž sv. Vojtěcha a 4 calathi - vázy od 27. září 1700 do 9. května 1701 zaplaceno 172 zl.

Za nové 2 velké sochy svatých andělů s hudebními nástroji a 4 calathi - vázy od 12. května do 13. srpna 1701 zaplaceno 129 zl.

Opět za nové sochy 2 andělů nesoucích pochodeň a kadidelnici a 4 calathi - vázy od 20. srpna do 26. listopadu 1701 zaplaceno 129. zl.

Za dva štíty u dveří sakristie přislíbeno 21 fl., zaplaceno 19. prosince 1701.

Na jednom stejnopisu navíc poznámka: Statuario pro lignea statua B. V. Gitzinium missa ex proprio peculio dati 20 feb. 1700, 2 fl. 30 kr.²¹⁶

Některé sochy byly později zničeny a nahrazeny - socha sv. Jana Nepomuckého, socha sv. Zikmunda. Na soklu sochy sv. Zikmunda je vytesán letopočet 1788.

Hueber rovněž vytvářel sochařskou výzdobu pro hlavní vstup, Pražskou bránu. Smlouva byla sepsána 8. ledna 1702.²¹⁷ Jeho dílem jsou tři sochy starozákonních proroků, jeden díl balustrády, jedna busta z řady panovnických bust, které představují panovníky, kteří byli mariánskými ctiteli.²¹⁸ 2. dubna roku 1702 bylo sepsáno ujednání s již nemocným Mathiasem Hueberem.²¹⁹ 17. dubna 1702 Mathias Hueber umírá, jak zaznamenává

---

²¹⁶ PODLAHA 1922–1923, 259.

²¹⁷ PODLAHA 1922–1923, 261–262.

²¹⁸ PODLAHA 1922–1923, 262.

²¹⁹ PODLAHA 1922–1923, 262.

příbramská kniha zemřelých.²²⁰ Práce na nedokončené sochařské výzdobě Pražské brány převzal Jan Brokof. Jan Brokof provádí a dokončuje sochařskou výzdobu Pražské brány od 12. června 1702 do července 1705. Vytvořil pět soch starozákonních proroků, 6 bust panovníků, 14 dílů balustrády a sochařskou výzdobu kolem obou oken.²²¹

V roce 2002 byla vyvýšená terasa opravena, došlo k obnově sestavení kamenných bloků, neboť před opravou byly uvolněny a na některých místech vychýleny z osy. Zároveň bylo provedeno restaurování kamenných prvků - kuželky balustrády, sokly, překlady, kde již byly natolik poškozeny, že nemohly být opraveny, byly nahrazeny novými vysekanými podle původní předlohy. V roce 2003 došlo k restaurování soch andělů na severním schodišti - anděl s kadidelnicí [6] a anděl s pochodní [5]. V roce 2003 byl rovněž zpracován restaurátorský záměr na obnovu soch na západní části terasy - anděl s loutnou [8] a sochy jezuitských světců sv. Pavel Miki a sv. Jakub Kassai. Sochy byly restaurovány v roce 2006. V roce 2007 pak byla restaurována socha sv. Jana Nepomuckého a anděl s kartuší vyobrazující Pannu Marii Kutnohorskou [59] na jižní straně vyvýšené terasy. Restaurátorské záměry a restaurátorské zprávy charakterizují podrobněji materiál, z něhož byly sochy vytvořeny, jedná se o světlý pískovec, restaurátorský záměr z roku 2007 jej konkrétně určuje jako žehrovický pískovec.²²²

K restaurování Hueberových soch lze doplnit rovněž vypracování restaurátorského záměru na obnovu Huberova sousoší Kalvárie v roce 2004 a následné provedení restaurátorských prací.²²³

Sochařské práce pro Svatou Horu představují Hueberovo životní dílo, jež „má sice výkyvy v kvalitě, ale nejhodnotnější skulptury - např. krucifix z kalvárie, sochy andělů na schodištích k terase, některé postavy světců, proroků i andělů - vykazují nejen značné modelační schopnosti autora, ale i jeho bravurní kamenické zvládnutí materiálu.“²²⁴

---

²²⁰ PODLAHA 1922–1923, 262, pozn.

²²¹ PODLAHA 1922–1923, 263.

²²² Restaurátorské zprávy Svatá Hora.

²²³ Restaurátorské zprávy Svatá Hora.

²²⁴ KOPEČEK 2006, 174–175.

5.2 Ikonografie mariánského atlasu na Svaté Hoře

Balustrády jednoduchých schodišť vedoucích z jižní, západní a severní strany z ambitu ke chrámu jsou zdobené calathi, vázami, košemi a dále na nich stojí sochy andělů a archandělů. „ „Nebeskou sféru“ terasy mariánské kaple akcentují postavy archandělů²²⁵ a andělů.

Na balustrádě jižního schodiště **anděl s kadidelnicí [6] a anděl s pochodní [5]**.

Vonný dým kadidla k uctění Boha, anděl s plamenným mečem sřezil vstup do ráje, pochodeň světlo, ukazuje cestu k Bohu, který sám je světlem

Na balustrádě západního schodiště **anděl s loutnou [8] a anděl s knihou a troubou [7]**.

Anděl s loutnou pěje Bohu chvály, hraje k Boží oslavě. Hudba a zpěv rovněž oslavují Pannu Marii (v nedaleko vzdálené nárožní Plzeňské kapli jsou na sedmi obrazech v klenbě zachyceni andělé hrající na hudební nástroje a zpívající, tak oslavují Nanebevzetí Panny Marie, když byla vzata do nebe, osmý obraz v klenbě představuje apoštoly, kteří zůstali u prázdného Mariina hrobu). Anděl s knihou a troubou ohlašuje den soudu, vybízí k bdělosti

Na balustrádě severního schodiště jsou to **archandělé Raffael [10] a Michael [9]**.

Archanděl Raffael, je průvodcem poutníků, jak odráží výše zmíněná hra uvedená o Božím Těle roku 1686 v Klatovech se zvoláním „Provod' vás anjel Rafael.“²²⁶ Archanděl Raffael je zde zachycen s rybou - „v knize Tobiášově ukazuje Raffael malému Tobiášovi, jak naložit s vnitřnostmi ryby, aby uzdravily zrak jeho otce.“²²⁷ Raffael „zvaný „Medicina Dei“ či „medicus“, připisovány mu byly léčivé schopnosti (hebrejské slovo rafa znamená léčitel, chirurg či lékař),²²⁸ léčí a uzdravuje zrak poutníka, aby šel po správné cestě, nejen na poutní místo, ale správně nahlížel a hodnotil věci pozemské, aby spatřil a viděl to, co je mu prospěšné k spasení a nakonec aby došel k cíli, dosáhl života věčného. Archanděl Michael s přilbicí a štítem odráží zlo, ďábla, ochraňuje poutníka na cestě před nástrahy zla a úklady ďáblými.

Na balustrádě terasy jsou pak umístěny sochy světců a andělů s kartušemi znázorňujícími mariánská poutní místa v Čechách a sochy světců.

Samotný chrám Nanebevzetí Panny Marie, stánek Boží a Matky Boží Nanebevzaté, tvoří jakési centrum nebe, které obklopují a jehož součástí jsou světci a andělé. „Vzata je Maria do nebe, radují se zástupy andělů“, jak se zpívá o svátku Nanebevzetí Panny Marie.

²²⁵ ROYT 1996b, 78.

²²⁶ MENČÍK 1895, 128–129, pozn. 22.

²²⁷ ROYT 2001, 16.

²²⁸ ROYT 2001, 16.

Zároveň, chrám Nanebevzetí Panny Marie, vystavěný na této vyvýšené terase, evokuje tu skutečnost, že vystoupí-li poutník po schodišti do chrámu, dostává se blíže k nebi. Chrám se takto ve výšce nachází blíže k nebi. Je místem, kde se nebe a země dotýkají. „Tím, že Panna Maria byla vzata na nebesa i s tělem (Assumptio), byl vytvořen předpoklad k jejímu prostřednictví mezi člověkem a Bohem.“²²⁹

Balustrády schodiště vedoucího k chrámu zdobí calathi, vázy [10], což může evokovat to, že vstupujeme do zahrady, do zahrady mariánské, a skutečně, jak se píše v předmluvě knížky Mariä Lustgarten z roku 1704, poutník zde může procházet jako v Lustgarten - v zahradě radosti se sladkou pobožností a uctít Matku Boží, nejen před oltářem Svatohorské Panny Marie, ale své prosby a potřeby může přednášet před Pannou Marií Budějovickou, Kájovskou, Litomyšlskou atd. a získat milosti, které jsou jinak rozdávány na těchto místech.

V knize Marianische Lust-Garten z roku 1724 je 37. invokace Loretánské litanie, která vyzývá Pannu Marii jako Královnu andělů, spojena s Pannou Marií Svatohorskou. Není známo, zda k této invokaci bylo vyobrazení Panny Marie Svatohorské zvoleno náhodně nebo zda lze hledat jisté spojitosti s podobou vyvýšené terasy obklopující chrám, která nese sochy andělů s kartušemi s vyobrazením poutních míst. V každém případě je toto spojení pozoruhodné. Grafika, která v této knize představuje Pannu Marii Svatohorskou, spojuje vedutu města Příbramě, která zachycuje podobu města s kostelem sv. Jakuba a nahoře nad městem chrám na Svaté Hoře, a vyobrazení Panny Marie Svatohorské umístěné v oblacích. Oblaky se kolem Panny Marie rozestupují tak, že kolem ní vytvářejí mandorlu, kterou vyplňují paprsky a po obvodu jsou umístěny andělčí hlavičky s křídélky. Panna Maria je tu tedy zachycena obklopená anděly, jako Královna andělů.

Schody ke svatyni odkazují na žebřík, žebřík Jakoba z kázání Jana Josefa Hubatia z Kottnova,²³⁰ který říká: „Co viděl Jakob ve snách, to já taky vidím, ne spící na kameně, ale bdící na této kazatedlnici: Vidím žebřík an ze země se vztahuje až do nebe. Vidím kterak po tom žebříku andělé nahoru a dolu vstupují; vidím také an na svrchu spoléhá sám Bůh Nejvyšší [...] na tomto a o tomto místě [...] s Jakobem zvolati přinucen jsem: O jak hrozné jest místo toto, není' tuto jiného jedině Dům Boží a Brána nebeská.“²³¹ [4] Tím

---

²²⁹ ROYT 2000, 6.

²³⁰ HUBATIUS Z KOTTNOVA 1737, nepag.

²³¹ HUBATIUS Z KOTTNOVA 1737, nepag.

žebříkem je Panna Maria, po něm Bůh sestoupil a stal se člověkem, po tomto žebříku se na zem dostávají hojné milosti, Panna Maria je žebříkem a bránou vedoucí do nebe. Skupina Zvěstování, Panna Maria a archanděl Gabriel stojí na okraji balustrády ochozu, nahoře nad trojramenným schodištěm vedoucím k svatyni. Slova Jana Josefa Hubatia z Kottnova jsou zde hmatatelně vyjádřena díky architektuře a umístění soch. „Anjelé jenž nahoru vstupují, jsou prosby, jsou žádosti, jsou modlitby a pobožné vzdychání naše; neboť když modlitbu pobožnou konáme, tolik jest jakobychme posla s počtou k Bohu vyslali. Anjelé ale jenž dolu zstupují jsou milosti, jsou dobrodiní, a časem i zázraky, které dobrý a milostivý Bůh po žebříku mariánským nám sesílá.“²³² Když někdo někam nemůže dosáhnout, používá žebřík. „Jak vysoko jest nebe a jak malá postava naše k dosáhnutí jeho [...] nebudemeli s dobrým žebříkem zaopatřeni, kterak s těžkem se tam dostaneme.“²³³

Mojmír Horyna hovoří o posvátném okrsku²³⁴, který je vymezen ambity. Do ambity se vstupuje portálem, který je předělem a zároveň branou. Nachází-li se poutník uvnitř poutního místa, již vstoupil do tohoto posvátného okrsku. Výše naznačená symbolika schodů, role soch andělů a svatých, květinové vázy, chrám situovaný na vyvýšené terase... jej přivádí blíže k Bohu [2].

Panna Maria, Matka Boží, je jedna. Její oslovení a atributy, které jí dává Loretánská litanie, nebo to, že ji můžeme uctívat na nejrůznějších místech a vyprošovat si milosti, prosit o ochranu, může naznačovat, že má Panna Maria mnoho tváří. Avšak rozhodující je to, že se stala Matkou Boží a tak se stala bránou do nebe [4]. Skrze její uctívání na různých místech se máme blížit nebi, a po tomto životě pozemském vstoupit nebes branou do věčnosti.

Většina ze zde vyobrazených mariánských obrazů a soch představuje spojení mezi středověkou a barokní poutní tradicí na daných místech a těší se právem i dnes obdivu a úctě dnešních poutníků. Některé z mariánských obrazů a soch, které zachycuje mariánský atlas na Svaté Hoře, představují importy. „Nejvíce importovaných obrazů pocházelo z Itálie,“²³⁵ jedná se o sochu Panny Marie Loretánské, na svatohorském atlase je to tedy Panna Maria Jeníkovská, dále obraz Panny Marie Klasové - Panna Maria Budějovická, obraz Matky Boží z Valle di Vegezzo - Panna Maria Klatovská. Východního původu je Panna Maria Jičínská - Vladimírská. Z Belgie z Panna Maria Foyenská - Panna Maria

---

²³² HUBATIUS Z KOTTNOVA 1737, nepag.

²³³ HUBATIUS Z KOTTNOVA 1737, nepag.

²³⁴ HOLUBOVÁ 2001, 74, pozn. 16.

²³⁵ ROYT 1997, 22.

v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. Z německých zemí Panna Maria Pomocná - Panna Maria z Chlumku u Luže.

Následuje popsání jednotlivých figur andělů. Nejprve jsou popsáni andělé a archandělé na balustrádách schodišť - popis začíná na severní, straně postupuje ve směru hodinových ručiček. Popis andělů s kartušemi začíná na jihovýchodním nároží terasy a postupuje rovněž ve směru hodinových ručiček.

5.3 Andělé a archandělé na balustrádě schodišť

Anděl s kadidelnicí [6]

Figura anděla vychází z kontrapostu, levá noha je stojná, pravá je pokrčená a pod chodidlem drobný sokl, z toho vychází i postavení těla, anděl se natáčí a sklání doprava směrem ke schodišti. Hlava je pokryta vlnitými vlasy. Křídla anděla jsou tvořena z per a v horní části šupinovým ornamentem. Anděl je oděn do rochety se širokými rukávy, jejichž lem je přehnutý, na prsou je sepnuta, na ramenou vytváří nařasení, které dál pokračuje na širokých rukávech. Rocheta splývá podél těla dolů. Rukávy i spodní lem jsou zakončeny ornamentem. Spodní šat splývá podél nohou k zemi. V pravé ruce anděl drží na řetízkách kadidelnici, se kterou pohybuje a vychází z ní vonný dým, konec řetízků drží v levé ruce. V levé ruce má anděl loďku s kadidlem.

Anděl s pochodní [5]

Anděl s pochodní stojí v kontrapostu s pravou stojnou nohou a levou pokrčenou v kolenu. Z postavení nohou se odvíjí natočení těla, andělov pohled směřuje ke schodišti a zároveň do dálky, obličej je modelovaný s jemností, vlasy delší a vlnité spadají na ramena. Trup je odhalený, bez pláště. Křídla jsou skládána z per, v horní části šupinovitě zakončená. Pravou rukou anděl obepíná a přidržuje pochodeň, kterou má opřenou o bok. Levou rukou si před sebou přidržuje bohatou draperii šatu. Levou pokrčenou nohu překrývají vodorovně a ve spodní části mírně do šikma vedené záhyby, přes levou ruku je přehozen cíp, splývající dolů. Šat, který anděl přidržuje vpředu, vytváří kaskádovitý záhyb spadající před pravou stojnou nohou dolů. Socha vystihuje anděla jako duchovou bytost, sochař s jemností, elegancí a graciézností vystihl charakter andělské bytosti.

Anděl s loutnou [8]

Anděl stojí v kontrapostu, na pravé stojné noze, levá noha je lehce nakročená. Tělo i hlava se otáčejí zleva doprava směrem ke schodišti. V jemně utvářeném obličejí se zračí odlesk Boha a klid, hlavu pokrývají polodlouhé kudrnaté vlasy spadající na ramena, kudrnaté vlasy mají až podobu vinných hroznů. Z obličejí andělova lze číst připravenost k pěni Boží chvály, již pomalu začíná rozehrávat struny loutny a hru doprovodí zpěvem. Anděl drží v pozdvižené levé ruce loutnu, pravou ruku má na těle loutny a hraje na její struny. Mohutná křídla jsou tvořena perutěmi, ve vrchní části je pokrývá ornament vinných hroznů. Ruce a ramena nepokrývá šat. Bohatě řasená draperie šatu vychází z úzkých ramínek, jeden cíp draperie je přehozen přes levou ruku anděla. Levá noha je nad koleno

odhalena, kaskádový záhyb šatu směřuje k levé noze, která je až po kotník zakryta draperií, která ve vodorovných a zčásti šikmých záhybech zakrývá celou pravou nohu.

Anděl s knihou a troubou [7]

Anděl stojí v kontrapostu na levé stejné noze, pravá noha je nakročená, tělo se otáčí směrem doleva, ke schodišti, kam směřuje i natažená levá ruka s otevřenou knihou. V pravé ruce má připravenou troubu. Stejně jako tělo, i pohled směřuje doleva, směrem ke schodišti, k přicházejícímu poutníkovi a zároveň do dálky.

Anděluv obličej má jemné rysy, kudrnaté polodlouhé vlasy spadají na ramena a zdobí je čelenka. Trup je bez šatu. Natažení levé ruky s knihou a trouba připravená v pravé ruce se odráží v postavení mohutných andělových křídel sestavených z jednotlivých per a bohatě řasené draperii šatu, který je jako rouška, šerpa ovázan kolem beder, pravé ruky a přehozený přes levou ruku s knihou a jako v závanu větru splývá a je částečně rozevlátý před levou nohou. Šat anděluv zpod této roušky, šerpy splývá podle postavení nohou dolů až dolů na zem, kolem levé nohy v lineárních záhybech, u pravé nohy se značí lehce kaskáda šatu.

Archanděl Raffael [10]

Z hlediska tělesné konstituce je figura archanděla Raffaela jednoduše vystavěna, nohy naznačují kontrapost. Levá noha je stojná, pravá pokrčená a opřená o skálu. Archanděl pohlíží do dálky. Hlavu pokrývají vlnité vlasy, křídla jsou sestavena z per a ve vrchní části zdobena šupinovým motivem. Šat je na hrudi sepnutý. Plášť z části překrývající šat je v oblasti břicha svázaný do uzlu, ze kterého vychází bohaté nařasení překrývající obě ruce, pod pravou rukou drží archanděl rybu, jejíž žlučí pomazal oči slepého Tobíáše a ten prohlédl, draperie překrývá předloktí levé ruky a spadá dolů. V levé ruce archanděl drží kopí. Šat spadá dolů, uprostřed je otevřený, v šikmých záhybech kolem pokrčené levé nohy spadá dolů.

Archanděl Michael [9]

Archanděl Michael rozhodně a pevně stojí v kontrapostu na pravé stejné noze, levá je nakročena vpřed. Jeho postoj se promítá i v obličejí. Hlavu pokrývají polodlouhé vlnité vlasy spadající na záda a přílbice. K postavě archanděla bojovníka patří křídla složená z per. Ruce a trup obepíná zbroj, na hrudi sepnutá agrafovou a páskem. Archanděl se opírá o štít podlouhlého tvaru, který je po stranách pobitý páskou s hřeby a zdoben listovým motivem. Uprostřed je nápis Quis siguit Deus. Draperie šatu je bohatě nařasena, je

přehozena přes pravou ruku, druhý cíp je nařasený přes okraj štítu, nad levou nohou utváří nad kolenem krátkou suknicí, je tedy vidět vysoké archandělové boty do boje, kolem levé nohy spadá draperie v kaskádových záhybech dolů a zakrývá téměř zcela pravou stojnou nohu.

5.4 Mariánská poutní místa představená na kartuších andělů

Panna Maria Kájovská - B. V. CAIOVENSIS

Andělův [13] pohled směřuje dopředu směrem ke schodišti a zároveň vzhlíží nepatrně vzhůru, hlavu pokrývají krátké vlnité vlasy. Přes pravé rameno je přehozena šerpa, na zádech křídla. Oválná kartuše [14] je mírně nakloněná, po okraji je zdobena věncem z květů a ovoce, dole kartuš zakončuje svíjená voluta, v horní části květy a ovoce překrývá nápisová páska B. V. CAIOVENSIS. Ozdobení kartuše je protějškem k andělovi s Pannou Marií z Chlumu, je tomu tak na základě osové souměrnosti. Na kartuši je v nízkém reliéfu provedena trůnící Madona Kájovská na oblačném podstavci, výrazně vystupuje žezlo v pravé Mariině ruce.

Kájov byl „asi nejvíce navštěvovaným poutním místem jižních Čech [...] s pozdně gotickou sochou od Mistra Kefermarktského oltáře na hlavním oltáři“²³⁶ v kostele Panny Marie [11]. Socha byla na hlavní oltář intronizována roku 1502 a nedlouho před tímto rokem vznikla. Je spjata s působením kněze P. Michaela Pilse.²³⁷

Z farářských relací z roku 1676 se dozvídáme, „že Kájovská Madona proslula prý od přemnoha let zázraky a chodila k ní procesí,“²³⁸ což se odráží i v Tannerově knížce, která oslovuje Pannu Marii Kájovskou slovy: „Panno ctihodná a ke všem dobrotivá Maria, kteráž v Kájově, v svém od dávna zázračném obrazu od nábožných poutníků zvláště skrze zlaté soboty ctěna býváš a prokazováním rozličných dobrodiní jim se odměňováš.“²³⁹

Následuje poutníková prosba, aby o něj Panna Maria pečovala jako o své dítě, poutník lituje toho, že dosud byl nezdárným a neposlušným dítětem, a slibuje s Mariinou pomocí se polepšit a Pannu Marii jako svou matku ctít a milovat. O zlatých sobotách „rolníci z okolí zpívali o sobotách po žních po celou noc v kájovském kostele nábožné písně.“²⁴⁰ „Relace z roku 1700 potvrzuje, že lidé chodili od nepaměti do Kájova po celý rok.“²⁴¹

²³⁶ ROYT 2000, 40–42.

²³⁷ ŠTAJNOCHR 2000, 128.

²³⁸ RYNEŠ 1967, 186.

²³⁹ TANNER 1679, 15.

²⁴⁰ RYNEŠ 1967, 186.

²⁴¹ RYNEŠ 1967, 186.

Panna Maria Bechyňská - B. V. BECHINENSIS

Zpívající anděl [15] s krátkými vlasy vzhlíží vzhůru. V jeho výstavbě je naznačen kontrast, z levé stojné nohy vychází pohybová intence přes natočenou hlavu směrem vzhůru. Na zádech má drobná křídla, šat je v podobě jakési šerpy našasen a přehozen přes pravou ruku, na prsou zdrhnut do uzle a úzkou stuhou zachycen přes levé rameno. Pravá ruka ze strany přidržuje kartuši, která je postavena před andělovým tělem. Po okraji kartuše je umístěna stylizovaná stéla akantového listu, která je zčásti překrývána dalšími volutově stočenými akantovými lístky, ve vrcholu kartuše je zasazena ozdoba, dole pak nápisová páska s nápisem B. V. BECHINENSIS, Na kartuši je znázorněna v nízkém reliéfu na drobném soklu pieta z Bechyně.

Pieta (bolestná Panna Maria, Vesperbild) je od 14. století jedním z nejrozšířenějších mariánských vyobrazení na sever od Alp. Je uctívána na mnoha poutních místech, i když některá z nich mají pouze regionální význam. Objevuje se mnoha variantách. V jižních a východních oblastech nemělo toto vyobrazení větší význam, odhlédneme-li od slavných Michelangelových děl.

Panna Maria je představena jako plná utrpení a bolesti. Její mrtvý syn jí spočívá na klíně. Prožívá to, jak byl ponížen, jak byl bičován, jak jím opovrhovali. Před takovými obrazy mohl utrpením zkoušený člověk nalézt útěchu. Často byl realismus takovýchto vyobrazení stupňován až k nesnesitelnému - z Kristových ran vytékala krev, někdy také vyvěrají červené hrozny z jeho ran.

Na počátku zobrazení piety stojí zřejmě znázornění snímání z kříže. Postava Panny Marie s mrtvým Kristem na klíně se poté v průběhu doby osamostatnila. Kořeny tohoto typu zobrazení nelze vyvozovat na základě formální analýzy, ale v literatuře, která vedla k výtvarnému znázornění těchto bolestných scén.

V 16. století ustupuje vyobrazení piety do pozadí. Za 30leté války však byly znovu oblíbeny. Pochopitelně byly myslí člověka bližší apokalyptické výjevy než nebeské královny baroka. Avšak ani baroko nezapomíná na utrpení; baroko nachází zalíbení v protikladech a tak v blízkosti sebe najdeme Imaculatu a Pietu.²⁴²

O dějinách kláštera a kostela v Bechyni, který byl založen roku 1281 jako minoritský, za husitských válek zbořen a znovu postaven po roce 1490, roku 1480 sem byli povoláni františkáni,²⁴³ pojednává spis *Tria sacra seu historia de tribus devotissimus imaginibus Bechinensis*, který sepsal františkán P. Jindřich Labe, který se narodil roku 1650

---

²⁴² KOLB 1984, 869–870.

²⁴³ ŠTAJNOCHR 2000, 180–181.

v Turnově, zde působil a také roku 1693 zemřel. „V druhé polovici 17. věku po skončené válce třicetileté působil mezi lidem blahodárně kázáními i spisy svými.“²⁴⁴ Roku 1690 také vydal knihu o poutním místě Hájku u Prahy, kde zachytil úctu tehdejšího lidu k Panně Marii. Jak vyplývá již z názvu Labeho knihy, „v bechyňském kostele Nanebevzetí Panny Marie při klášteře františkánů je uctíváno sousoší Piety Bechyňské, zvané Větší [16], z konce 15. století a krucifixu z 2. poloviny 16. století, [...] soška Piety Bechyňské, zvané Menší ze 17. století, poutníky rovněž uctívána.“²⁴⁵ Farářské relace dokládají to, že „sochy byly prý každodenně uctívány, zvláště prý 25. března a 15. srpna. O těchto dnech docházela [...] do Bechyně z různých míst procesí.“²⁴⁶

Panna Maria Bechyňská představuje vertikální typ piety. Na hlavě Panny Marie je posazena trojdílná koruna, od Ludmily hraběnky Šternberkové z roku 1653, kolem hlavy Panny Marie svatozář, na klíně drží a pravou rukou podpírá mrtvé Kristovo tělo. Kristus má na hlavě trnovou korunu a kolem hlavy křížový nimbus. Tannerova knížka naráží pravděpodobně na legendické podání o záchránění piety z trosek a popelu kostela a na její zázračné záchránění v době protestantských útoků, „svatý obraz, kterýž se ctí v Bechyni byv od kacírů potupně chován, těžkými pokutami zázračně je potrestal.“²⁴⁷ Následuje prosba poutníka, vyjadřující, aby nikdy nečinil to, co by se Matce Boží a Kristu, jejímu Synu nelíbilo, prosí, aby se nad ním smilovala nyní i v hodně smrti.

---

²⁴⁴ Almanach mariánský 1905, 221.

²⁴⁵ ŠTAJNOCHR 2000, 180–181.

²⁴⁶ RYNEŠ 1967, 185.

²⁴⁷ TANNER 1679, 3.

Panna Maria Boleslavská - B. V. BOLESLAVIENSIS

Anděl [17] má baculaté tváře a krátké vlasy, s přivřenými očima shlíží dolů směrem k trojramennému schodišti. Přes rameno anděla přehozena stuha. Kartuše, kterou pravou rukou zezadu a levou rukou shora přidržuje, je obdobně utvářena jako u anděla s pietou z Bechyně, po okraji kartuše stylizovaná stéla akantového listu, zčásti překrývána dalšími volutově stočenými akantovými lístky, ve vrcholu kartuše je zasazena ozdoba, dole pak nápisová páska B. V. BOLESLAVIENSIS. Na kartuši je v nízkém reliéfu ztvárněno Staroboleslavské Palladium, kolem hlav Panny Marie a Ježíška jsou svatozáře.

Stará Boleslav je původně přemyslovským hradištěm posvěceným mučednickou smrtí hlavního zemského patrona sv. Václava. Kolegiální kapitula sv. Kosmy a Damiána, jež sídlí při bazilice sv. Václava, byla zřízena v letech 1042–1046 Břetislavem I. „Po husitských válkách zůstala staroboleslavská kapitula jediným ostrůvkem katolictví v blízkém i vzdáleném okolí, kde obyvatelstvo bylo převážně utrakvistického a českobratrského vyznání. Historická chvíle pro Starou Boleslav nastala koncem 16. století, v době rostoucího konfesijního napětí.“²⁴⁸ Stává se cílem poutí, „které byly důležitým sebeidentifikačním prostředím pro katolickou menšinu v zemi. Nejstarší zprávy z poloviny 60. let informují o jednotlivcích a menších skupinách doprovázených jezuitou, které směřovaly do baziliky sv. Václava.“²⁴⁹ Rok 1600 je zlomovým. „Poutníci, nyní již v početných organizovaných průvodech, směřují do Staré Boleslavi o mariánských svátcích a jejich cílem je gotický kostelík Panny Marie“²⁵⁰ a v něm Panna Maria Boleslavská. Již titul Tannerovy knížky vystihuje jisté vyzdvižení mariánského kultu, avšak nezapomíná na kult svatováclavský: „ale předtím dávno svatého milého Václava dědice českého na smrt odjezdem, a potom těla přenesením posvěcená“²⁵¹ svatá cesta. „Ve Staré Boleslavi se snoubí starší kult svatováclavský s mladším kultem mariánským.“²⁵²

Panna Maria Boleslavská [18] představuje starobylý „drobný kovový reliéf, mariánské zobrazení typu svatovítského. Je na něm ztvárněna Panna Maria, která má zahalenou hlavu a diagonálně drží nahé dítě.“²⁵³ Palladium je odlito z mědi, zlato bylo použito pouze na pozlacení.²⁵⁴ Jan Royt datuje vznik Palladia do 80. let 14. století. „Antonín Podlaha s E. Šittlerem jej kladli do 2. poloviny 15. století, Emanuel Poche do doby kolem roku 1500,

---

²⁴⁸ VÁCHA 2010, 20.

²⁴⁹ VÁCHA 2010, 20.

²⁵⁰ VÁCHA 2010, 20.

²⁵¹ TANNER 1679.

²⁵² ROYT 2010, 1303.

²⁵³ ROYT 2009, A.

²⁵⁴ ROYT 2008b, 104.

Josef Cibulka uvažoval o polovině 15. století, Antonín Friedl ho zařadil na počátek 15. století. Starší badatelé (např. Antonín Podlaha) se domnívali, že reliéf mohl být zhotoven podle staršího nedochovaného obrazu.²⁵⁵

Barokní literatura spojuje vznik Palladia s českými patrony, jak je patrné z Tannerovy knížky, kde je původ Palladia „svázán se sv. Václavem a sv. Ludmilou, následně i se staršími zemskými patrony, sv. Cyrilem a Metodějem, sv. Vojtěchem a sv. Prokopem.“²⁵⁶

Jan Ignác Dlouhoveský a Balbínův legendický životopis sv. Jana Nepomckého pojednávají o tom, že sv. Jan Nepomucký „putoval v předvečer své mučednické smrti do Staré Boleslavi.“²⁵⁷ Kašpar Arsenius z Radbuzy sepsal spis O blahoslavené Panně Marii, přechistě Rodičce Syna Božího a o divech, kteříž se dějí před jejím obrazem ve Staré Boleslavi. „V prvním vydání z roku 1613 autor píše o tom, že Palladium vyoral sedlák roku 1500 za časů krále Vladislava Jagellonského. [...] Ve druhém vydání Pobožné knížky... v roce 1629 „nahradil“ Jagellonce králem Vladislavem z rodu Přemyslovců a datum nálezů Palladia tak posunul až do roku 1160.“²⁵⁸ Wilhelm „Gumppenberg a Jan Ignác Dlouhoveský „vyslovili myšlenku, že Palladium dala sv. Ludmila odlít z modly Krosiny a pak je zavěsila na krk sv. Václavovi.“²⁵⁹ Jiří Crugerius to odmítá s tím, že „Krosina prý byla zhotovena ze zlata a Palladim bylo z kovu, který se v Čechách nevyskytuje. Klonil se dále k názoru, že reliéf přinesli sv. Cyril se sv. Metodějem.“²⁶⁰ Bohuslav Balbín se snaží obě strany „smířit tvrzením, že Palladium nechal zhotovit Bořivoj a Ludmila na radu sv. Cyrila a sv. Metoděje.“²⁶¹ Sláva Palladia je tak veliká, že Bohuslav Balbín na jeho pozadí vypisuje celé dějiny Českých zemí.

---

²⁵⁵ ROYT 2008b, 104.

²⁵⁶ ROYT 2008b, 104.

²⁵⁷ ROYT 2008b, 104.

²⁵⁸ ROYT 2008b, 104.

²⁵⁹ ROYT 2008b, 104.

²⁶⁰ ROYT 2008b, 104.

²⁶¹ ROYT 2008b, 104.

Panna Maria Chlumská - B. V. CVLMENSIS

Andělovo [20] tělo se lehce naklání doleva, tomu odpovídá i naklonění hlavy s krátkými kudrnatými vlasy a shlíží dolů k trojramennému schodišti. Přes rameno anděla je přehozena stuha. Na zádech drobná křidélka. Před sebou představuje kartuši [20], okraj kartuše je ozdoben motivy květů a ovoce v horní části je na nich aplikovaná nápisová pásky s nápisem B. V. CULMEMSIS. Madona z Chlumu je na kartuši zachycena v nízkém reliéfu jako trůnící, v pravé ruce s jablkem, na jejím levém kolenu stojí Ježíšek oděný v košilce. Kolem hlavy Panny Marie i Ježíška svatozář, na hlavě Panny Marie navíc koruna.

Socha trůnící Madony s Ježíškem byla vyřezána z lipového dřeva, v pravé ruce drží jablko, levou rukou objímá dítě Ježíše, které stojí na jejím klíně a je oděné do dlouhého splývajícího šatu. Hlavu Panny Marie zdobí koruna, z hlavy jí splývá závoj kolem tváří na ramena. Panna Maria je oděna do šatu a pláště, který kolem ruky s jablkem utváří záhyb, je našasen v klíně nad koleny do vodorovně položených záhybů. Zpod šatu vystupují nohy, postavené na soklu.²⁶²

V Chlumu byly uctívány tři sochy. Jednak výše zmíněná socha Madony s Ježíškem, dřevěná socha Panny Marie Bolestné a kamenná socha Panny Marie Radostné a obraz Veroničiny roušky,²⁶³ tak o tom podávají zprávu farářské relace z let 1676 a 1700 a rovněž kniha Hvězda ranní z roku 1678 pojednává o mariánských sochách v Chlumu a na grafikách zachycuje jejich podobu. Socha Madony s Ježíškem byla podle tradice nalezena v lískovém houští a pokusy přenést ji na jiné místo se nedařily, jak je uvedeno i v Tannerově knížce. Panna Maria Chlumská je zde oslovena: „Panno dobrotivá a velmi lítostivá Maria, jejížto svatý obraz na hoře Kulmu více než před šesti sty lety zázračně vprostřed lískového houští nalezený, když byl jinam odnesen, zázračně se zase na též místo navrátil a potom nezčíslnými zázraky od Pána Boha slavný učiněn jest.“²⁶⁴ U Tannera se tedy dokonce uvádí tak rané datování sochy. Gumpfenberg v Marianischer Atlas²⁶⁵ i kniha Hvězda jitřní rovněž zachycují pověst o loupežnících, kteří z Chlumu učinili nebezpečné místo, páchali vraždy, nakonec byli přemoženi.

---

²⁶² Hvězda ranní 1678, 47–51.

²⁶³ RYNEŠ 1967, 190.

²⁶⁴ TANNER 1679, 18.

²⁶⁵ GUMPPENBERG 1658, 194–201.

Správci tohoto poutního místa byli pražští křižovníci s červenou hvězdou.²⁶⁶ Jako donátor je zmiňován k roku 1383 Heinrich von Reiffengrün.²⁶⁷ „O hojné návštěvě poutníků v Chlumu (Berg Culm bei unser lieben Frawen der Himmelskönigin) v pozdním středověku se zachovalo svědectví v opisu listiny ze dne 28. června 1469, kterou řád křižovníků upravil právní vztahy mezi místním řádovým farářem a obyvateli Chlumu.“²⁶⁸ V knize o Chlumu sv. Máří vydané v českém jazyce v roce 1678 se o slavnostech a poutích v Chlumu píše, že Mikuláš Fischer roku 1477 v Římě za papeže Sixta IV. obdržel list, kde „jmenují se tito svátkové k vejroční slavnosti neb pouti nařízení. Totiž Narození Panny Marie, nalezení Svatého kříže, rozeslání svatých apoštolů, outerý svatodušní a posvěcení chrámu. Nyní největší slavnost se drží přes svátky svatodušní, kdež mnoho tisíc lidu k uctění Panny Marie se shromažďuje, jako se stalo léta 1650.“²⁶⁹ To, že nejvíce lidí přichází o svatodušních svátcích, dosvědčují i farářské relace z roku 1676. V relacích z roku 1700 se uvádí, že „od nepaměti prý chodilo každoročně do Chlumu 53 procesí téměř ze všech městeček Loketska a Chebska.“²⁷⁰ V Tannerově knížce je vyjádřena následující prosba k Panně Marii Chlumské: „Prosím tebe, ostříhej mne, ať milosti Boží skrze smrtný hřích nikdy neztratím; pakli by kdy předce d'ábelská lest neb tělesná žádost mne o ni připravila, rač mi býti nápomocná, ať ji zase šťastně naleznu a zachovám až do své smrti.“²⁷¹

---

²⁶⁶ ROYT 2000, 39.

²⁶⁷ Hvězda ranní 1678, 1–2.

²⁶⁸ RYNEŠ 1967, 190.

²⁶⁹ Hvězda ranní 1678, 69.

²⁷⁰ RYNEŠ 1967, 190.

²⁷¹ TANNER 1679, 18.

Panna Maria Družecká - B. V. DRUZISENSIS

Anděl [23] má krátké vlasy, s přivřenýma očima sklání hlavu směrem dolů. Před sebou pravou rukou shora přidržuje kartuši, levou rukou, přes kterou má přehozenou draperii šatu, kartuši objímá ze strany. Samotná kartuše je v horní části završena andílčí hlavičkou s křídélky. Okraje kartuše jsou svíjené, na každé straně se objevuje růže a volutově svinutá stuha, od shora dolů spadá po vnitřním okraji girlanda květů tvořená zvonky, v dolní části kartuši uzavírá nápisová páska s nápisem B. V. DRUZISENSIS. Ve středu kartuše je v nízkém reliéfu ztvárněna Madona z Družce s dítětem Ježíšem v náručí, na hlavě Panny Marie je koruna.

Panna Maria Družecká [24] představuje Madonu s Ježíškem v náručí. Panna Maria stojí v kontrapostu, její tělo je esovkovitě prohnuto, v náručí drží nahého, sedícího Ježíška se sepnutýma rukama. Mariin plášť utváří po okrajích kaskády a na přední části mísovité záhyby. Socha byla v roce 1996 restaurována akademickou malířkou Markétou Pavlíkovou. Restaurování zachránilo sochu, neboť dřevní hmota byla již degradovaná. Restaurování odhalili i to, že hlava Panny Marie i Ježíška byla uražena, hlava Panny Marie přibita hřeby a hlava Ježíška nahrazena novou.²⁷² „Milena Bartlová v souvislosti s restaurováním sochy upozornila na její podobnost s Madonou z Tismic, od roku 1990, bohužel, nezvěstnou. A datovala ji do druhého desetiletí 15. století.“²⁷³ „Můžeme také předpokládat, že Madona z Družce měla na hlavě vysokou vyřezávanou dřevěnou korunu. [...] Nasvědčují tomu i barokní vyobrazení Panny Marie Družecké, publikované Antonínem Podlahou.“²⁷⁴ A rovněž je tato koruna na hlavě Panny Marie patrná na vyobrazení Panny Marie Družecké na kartuši, kterou drží anděl na Svaté Hoře. Zdeněk Kuchyňka dále uvádí, že „zřejmě někdy v 18. či 19. století byla koruna družecké sochy ořezána a nahrazena plechovou korunkou, kterou dostalo na hlavu i Jezulátko v náručí Panny Marie.“²⁷⁵ Panna Maria stojí na měsíci s lidskou tváří.

Farářské relace, které v roce 1676 vyplňoval farář Václav Alexius Zelenka, uvádějí, že „ve farním kostele družeckém jest zázračná socha Panny Marie, od níž každého roku mnozí velikých milostí dosahují. [...] Větší nával lidu bývá k soše té ve dny Zvěstování a Nanebevzetí Panny Marie. V den Zvěstování Panny Marie přichází procesí ze Zbečna, v den Navštívení Panny Marie ze Slaného a ze Pcher, někdy i ze Zbečna; v den

---

²⁷² KUCHYŇKA 2008, 5.

²⁷³ KUCHYŇKA 2008, 5.

²⁷⁴ KUCHYŇKA 2008, 5.

²⁷⁵ KUCHYŇKA 2008, 5.

Nanebevzetí Panny Marie z Unhoště a z jiných blízkých vesnic.²⁷⁶ „O úctě prastaré družené Madony, jejíž počátky nikdo nezná, hovoří také relace z roku 1700.“²⁷⁷

V Tannerově knížce se odráží historie Družecké Panny Marie, Panna Maria je oslovena: „Matko neporušená Maria, jejížto obraz, kterýž jest ve Družci, neporušený zůstal v ohni, kterýmž shořel celý družecký kostel, a člověk, jenž s křivou přísahou klel se, aby zkameněl, hned na místě v kámen se obrátil.“²⁷⁸ K vypálení mělo dojít v době Žižkově, kostel byl vypálen, ale socha zůstala neporušená. Jak je uvedeno ve farářských relacích, nejsou pro to žádné písemné doklady, farář uvádí, že je to tradováno ve vyprávění lidu. Jiné údaje o vypálení kostela vztahuje učitel František Melichar ke třicetileté válce, kostel měl být vypálen Švédy roku 1634 nebo 1637, tato zpráva je obohacena o to, že socha byla poté odnesena do Slaného, aby byla ochráněna, avšak socha se vrátila na původní místo a to i po opakovaném pokusu přenést ji do Slaného. Zkamenělého člověka vzpomínaného u Tannera připomíná v Družci kamenný sloup, jak uvádí i Tanner, měl v něj být proměněn člověk, křivopřísežník.²⁷⁹ „Julius Košnář toto strohé vyličení doplňuje, že onen Zkamenělec je hříšný člověk, který do roka a do dne po spáchání hříchu zemřel a jeho tělo v hrobě zkamenělo.“²⁸⁰

V Tannerově knížce následuje prosba k Panně Marii Družecké: „Skrze tvé přecisté svatému Josefu zasnoubení, prosím tebe, vypros mi tu milost od Boha, ať k zahynutí duše mé nespálí se tělo mé ohněm chlípnosti, ani mysl má po tak hluboké nevážnosti ať nevbrodí, aby se nad Pánem Bohem zapomenula, nýbrž vyžádej mi tak horlivou lásku a vážnost Boží, aby pokorné srdce mé ustavičně hořelo spasitedlným ohněm Božího milování.“²⁸¹

---

²⁷⁶ KUCHYŇKA 2008, 3.

²⁷⁷ RYNEŠ 1967, 191.

²⁷⁸ TANNER 1679, 8.

²⁷⁹ KUCHYŇKA 2008, 4.

²⁸⁰ KUCHYŇKA 2008, 4.

²⁸¹ TANNER 1679, 8.

Panna Maria Zbraslavská - B. V. IN AVLA REGIA

Anděl [25] hledí před sebe do dálky, na prsou má agrafou v podobě květu sepnutý šat, který mu překrývá ramena. Anděl před sebou přidržuje kartuši, která má tvar polského štítu, okraje kartuše zdobí svíjené akantové listy a celý štít je završen jako korunou nápisovou páskou, která na sobě nese B. V. IN AVLA REGIA. Na kartuši je v nízkém reliéfu ztvárněna Madona Zbraslavská.

Mohl to být dar Karla IV. Zbraslavskému klášteru. Obraz je exkluzivní. Zůstává otevřená otázka, zda obraz „neopakuje starší ztracený prototyp.“²⁸²

Panna Maria je oděna do modrého pláště, zeleně podšitého a na hrudi sepnutého ozdobnou agrafou, je takto představena jako Regina coeli, Královna nebes. Je dvakrát korunovaná, čelenkou a korunkou, tj. panenská a královská koruna, vlasy zčásti překrývá bílá loktuše, se zlatými okraji a perličkami. Má prsten - je podána jako Sponsa verbi, nevěsta slova, která se zasubuje s ženichem Kristem. Prsten svědčí „o příslušnosti tohoto milostného obrazu k cisterciáckému zbraslavskému klášteru.“²⁸³ Ježíšek je oděn do himationu, průsvitné košilky, v jedné ruce drží pašijového ptáčka stehlíka a druhou rukou se drží ruky Panny Marie. Dole je ozdobný pásek. Je odkazem na Itálii. Jedná se o ozdobný parapet. Panna Maria se dívá jakoby z okna k věřícímu.

Obraz má v době baroka „druhý život“, byl nalezen v troskách kláštera a uctíván jako milostný.²⁸⁴ O tom se dozvídáme v Sartoriově spise: Když roku 1420 husitské řádění klášter zubožilo a vypálilo, zůstal tento obraz nepoškozen pod pobořenými zdmi a sutinami a je zbožně uctíván jako nebeská záruka ochrany.²⁸⁵ I v Tannerově knížce se píše: „Královno pannen, nejblahoslavenější Panno Maria, jejížto obraz na Zbraslavi po vypálení toho překrásného kláštera ze všech tam bohatě od králův českých Ottokarův daných klenotů, téměř sám jediný v celosti zůstal a při něm mnohá dobrodiní lidem milostivě prokazuje.“²⁸⁶ Dále následuje modlitba s prosbou o milost, ať poutník následuje pannu Marii v ctnostech a potom aby se radoval s Pannou Marií v nebi, která je vyvýšena nad sbory andělů, je nejblíže nejsvětější Trojici a pobývá ve společenství svatých. Když Dlouhoveského Slavíček zalétá na Zbraslav, píše se ve Zdoroslavíčku Dlouhoveský rovněž o nalezení obrazu v ruinách kláštera, dále o tom, jak jej lidé uctívají a připojuje i popis obrazu: „Tento obraz zázračný ještě po oné ohavné skáze kláštera slavného cistercienského, když vše v popel a prach obráceno bylo, v spáleníšti, v zříceninách zůstal

---

²⁸² FAJT 2006, 24.

²⁸³ FAJT 2006, 24.

²⁸⁴ ROYT 2000, 39.

²⁸⁵ SARTORIUS 1717, 512.

²⁸⁶ TANNER 1679, 43.

neporušený. Milostivý a příznivý, velmi i lidem se utíkajícím pospěšně oučinnivý: Spůsob pak tento jeho jest na tabuli starodávný Matka Boží jako královna malovaná s děťátkem Ježíškem, který v rukou svých ptáčka lapeného ukazuje.²⁸⁷ O obraze pojednává spis Mariana Lichtenberga Rosa Mystica, který byl vydán roku 1711 v Praze.²⁸⁸

---

²⁸⁷ DLOUHOVSKÝ 1670, 168.

²⁸⁸ ROYT 1999, 52.

Panna Maria Budějovická - B. V. BVDVICENSIS

Anděl [27] má hlavu skloněnou doleva a shlíží směrem dolů. Přes pravé rameno má přehozenou stuhu. Jeho pravá ruka ze strany přidržuje kartuši. Ozdoby kartuše se podobají kartuši s Pannou Marií Družeckou. V horní části kartuši završuje andílčí hlavička s křídélky, po stranách je kartuše volutově svíjena, v dolní části se nachází nápisová páska nesoucí nápis B. V. BUDVICENSIS. Od andílčí hlavičky spadá po vnitřních okrajích kartuše květinová girlanda tvořená motivy zvonků. Ve středu kartuše je do nízkého reliéfu převedený obraz Panny Marie Budějovické - klasové.

Obraz Panny Marie Klasové se nachází v klášterním kostele Obětování Panny Marie v Českých Budějovicích.

Úcta k Panně Marii Klasové má svůj původ zřejmě v Miláně. Od roku 1387 zde byla uctívána stříbrná socha. Pravděpodobně jsou pravdivé zprávy, podle nichž ji nechala manželka Galeazza Viscontiho jako výraz díků Panně Marii ozdobit šaty se vzorem klasů. Portrét vévodkyně v šatech se vzorem klasů dokládá její zálibu pro zdobení klasy, navíc patří věnec paprsků k heraldickým ozdobám Viscontiů. Socha byla zničena zřícením zvonice. Roku 1465 byla socha nahrazena obrazem od Christopha de Motti a poté roku 1485 byla na místo obrazu dána mramorová pozlacená socha od P. A. Solarise. Na opasku má socha nápis z Písni Písni (6,10) *Electa ut sol, pulchra ut luna*.²⁸⁹

Panna Maria je představena jako velmi mladá, stojící se sepnutýma rukama. Na sobě má tmavomodrý šat ozdobený klasy a přepásaný dlouhým páskem. Kolem krku a někdy i kolem rukávů zdobí šat věnec paprsků. Přes ramena jí spadají dlouhé žlutozlaté vlasy. Stojí na rozkvetlé louce, pozadí často tvoří nebe s hvězdami.²⁹⁰

Téměř všechny obrazy tohoto typu pocházejí z 15. století. Nejmladší a zároveň nejznámější vyobrazení z této doby je kresba Albrechta Dürera v Modlitební knize císaře Maxmiliána z roku 1515.²⁹¹ Reformace způsobila, že se úcta k Panně Marii klasové umenšila. V 17. století však došlo k obnově úcty.

Obraz Panny Marie Budějovické „byl údajně již od počátku 15. století uctíván. [...] Podle výsledku restaurování byl vytvořen v 60. – 70. letech 15. století.“²⁹²

Jak je vedeno v Tannerově knížce, ti, kteří Pannu Marii uctívají před tímto obrazem a pokorně o přímluvu žádají, jim Panna Maria již od dávných dob vyprošuje rozličné milosti a dobrodiní Boží. A následuje prosba k Panně Marii Budějovické: „Se vsí ponížeností tebe

²⁸⁹ BÄUMER / SCHEFFCZYK 1988, 46.

²⁹⁰ KOLB 1984, 871.

²⁹¹ BÄUMER / SCHEFFCZYK 1988, 46.

²⁹² ROYT 2000, 40.

prosím skrze všechny tvé ctnosti, jimiž si se v svém mladém věku Pánu Bohu zalíbila, rač také mně tu milost vyprositi, ať má duše také těmi ctnostmi jest ozdobená, aby se Pánu Bohu líbila.²⁹³

---

²⁹³ TANNER 1679, 5.

Panna Maria Vyšehradská - B. V. WISSEHRADENSIS

Anděl [31] shlížející dolů s úsměvem na rtech, projasněným obličejem a krátkým vlasy, s drobnějšími křídélky je oděn do krátkých šatů, na hrudi sepnutých a v horní části s řasením volánků. Oběma rukama přidržuje před sebou kartuši s obrazem Panny Marie Vyšehradské [32]. Kartuši po okrajích zdobí výrazné svíjené akantové listy, v dolní části přecházejí v nápisovou pásku s označením B. V. WISSEHRADENSIS. Nad nápisovou pásku lze spatřit andílčí hlavičku s křídélky, dále pak už samotný milostný obraz Madony Vyšehradské, dell'Umiltá, vytesaný na obdélné desce, v rámci kartuše, provedený podle Vyšehradské předlohy v nízkém reliéfu a tak převedený do plastické podoby.

Madona Vyšehradská [29], datovaná po roce 1355, je příkladem italského námětu, italských vlivů na umění v době vlády Karla IV. Jedná se o temperovou malbu se zlacením na dřevěné jedlové potažené plátnem.²⁹⁴

Byla „objednaná původně nejspíše pro kostelík v podhradí pražského Vyšehradu, který byl spojovaný s úctou k legendickému zakladateli české panovnické dynastie Přemyslovců - Přemyslu Oráči,²⁹⁵ kostelík Panny Marie de humilitate, později pak byla umístěna do kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. „Vyšehradská Madona by mohla být kopií nezvěstného obrazu sienské provenience od slavného malíře Simone Martiniho.²⁹⁶

Panna Maria je vyobrazena jako apokalyptická žena s původně dvanácti hvězdami kolem zlaté svatozáře, „jež sestoupí z trůnu, usedne na zelený trávník a kojí své dítě,²⁹⁷ dell'Umiltá-pokorná.

Obraz se později nacházel na hlavním oltáři kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a těšil se zvláštní úctě. Tato úcta „přivedla roku 1397 nově zvoleného vyšehradského probošta Václava Králíka z Buřenic, nejvyššího kancléře Českého království a rádce krále Václava IV., k rozhodnutí opatřit jej zlatnickým krytem (pravděpodobně 1397) se střídajícími se heraldickými znaky Vyšehradské kapituly a českého království. Tímto způsobem byla posílena jeho zázračná, ikonická moc.²⁹⁸

---

²⁹⁴ FAJT / BOEM 2006, 45.

²⁹⁵ FAJT 2006, 26.

²⁹⁶ FAJT 2006, 26.

²⁹⁷ FAJT 2006, 26.

²⁹⁸ FAJT 2006, 28.

„V období sucha prosily zástupy poutníků před obrazem Panny Marie Vyšehradské.“²⁹⁹ Tanner oslovuje Pannu Marii Vyšehradskou: „Na tvou přímluvu (se) začasté stalo, že v čas velikého sucha, když byl s náležitou pobožností na procesí nešen, žádoucím deštěm vyprahlá země svlažena byla: skrze tu radost, kterouž máš v nebi, z toho, že podle libosti vůle tvé těm, kteří tobě slouží dána bývá odplata na tomo i na onom světě, prosím tebe, vypros mi tu milost od Boha, aby sprch dešť milosti Boží na mou duši hořkostí nezřízených žádostí přes příliš vyprahlou, aby se zazelenaly v mravích mých Bohu milé byliny svatých ctností a vydaly krásný květ mnohých dobrých skutků.“³⁰⁰ Dlouhoveský píše: „Slaviček náramnou žízní unavený, dešťové vody, po které jak Aldrovandus in Ornithologia píše tím sladčeji zpívá, napítí se chce, pročež do slavného svatého kostela k svatým Petru a Pavlu cestu svou bere a tam ji dle žádosti své vynachází.“³⁰¹ V 6. a 7. sloce pak: „Kdo k ní přistupuje, hoře, žalost tratí, na Vyšehrad vstupuje, nebude žízniti zde na světě časně. Ani kdy potom, věčně miluje upřímně. O dešťová Matičko, Vyšehradu krásno, o přesvatá Rodičko, pevnosti štít, heslo buď nám zde na světě v každý naší potřebě, pomocná v chudobě.“³⁰² U Dlouhoveského i Tannera je patrný dvojí rozměr proseb za dešť, jsou to jednak prosby časně, o vláhu pro pole, louky atd., ale zračí se zde i prosba o vláhu nebeské milosti, aby duše vzkvétala v ctnostech. Poutníci přicházeli z pražských měst i z okolních vsí. „Tyto průvody nepřestaly, ani když císař Josef II. vydal rozkaz, aby žádné pouti ani průvody nadál se nekonaly. Tak např. roku 1790 zavítal sem za velikého sucha dne 4. května z Prahy velkolepý průvod asi 20.000 lidí se všemi městskými faráři, řeholníky, s magistrátem, školami latinskými i obecnými, a magistrát obětoval tu 6 liber svící.“³⁰³

---

²⁹⁹ ROYT 2000, 39.

³⁰⁰ TANNER 1679, 42.

³⁰¹ DLOUHOVESKÝ 1670, 159.

³⁰² DLOUHOVESKÝ 1670, 160.

³⁰³ EKERT 1996 II., 272.

Panna Maria Sušická - B. V. SVSSICENSIS

Pohled anděla [33] s krátkými vlasy směřuje dopředu před sebe. Má drobná křídélka, na krku zavěšený řetízek s medailonem. Jeho šaty obepínají trup, nahoře tvoří dva volány a spadají dolů ke kolenům. V do široka rozložených rukou anděl přidržuje kartuši s obrazem Mater Dolorosy [34], jejíž srdce je prokláno mečem, pod obrazem je andílčí hlavička s křídélky. Okraje kartuše jsou tvořeny plastickými akantovými listy, jež jsou v horní části volutově svíjeny. V dolní části je umístěna nápisová páska s nápisem B. V. SUSSICENSIS. Na soklu je vytesán znak rodu Malovců s hlavou koně.

Mater Dolorosa - pod křížem stojící Panna Maria je stejně tak starým motivem jako ukřižování samotné. Samostatně stojící postava Panny Marie bolestné se objevuje až v době raného baroka, ale zato okamžitě jako milostný obraz. Východiskem pro toto zobrazení Matky Boží jsou Simeonova slova z Lukášova evangelia: „I tvoji duši pronikne meč bolesti“ (Lk 2,35). Tento meč je ukázán, znázorněn, někdy bývá znázorněno mečů až sedm, tzn. bolesti Panny Marie jsou zmnoženy. V literatuře se tento motiv objevuje již ve středověku, ve 12. století se objevuje Marienklage. Bolest Panny Marie nad krutou smrtí jejího syna je obzvláště působivě vyjádřena mečem.³⁰⁴

V Sušici je obraz Panny Marie Sušické [35] uctíván v kapucínském kostele. Jindřich Michael Hyzrlé z Chodů daroval své manželce Eleonoře Alžbětě Hyzrlové z Chodů obraz Panny Marie Bolestné, „který prý obdržel jako poděkování saského kurfiřta za diplomatickou službu na jeho dvoře. Zbožná hraběnka si ho zavěsila v místnosti, kde na lůžku očekávala porod.“³⁰⁵ Po narození však dítě nejevilo známky života. Podle dobrozdání z roku 1650 se hraběnčin manžel modlil před obrazem a dítě, které vzal do náručí a začal na něj dýchat, obživlo a bylo pokřtěno. „Jako výraz poděkování za šťastný porod a zázračné obživení dítěte se hraběnka modlila před obrazem Panny Marie a povšimla si krvavé krůpěje velikosti groše, která stékala u jejího čela. Upozornila na to svého manžela, oba pak pozorovali, jak krev stéká přes obraz Panny Marie na jiný obraz Madony (Panna Maria Karmelská se škapulířem), kde se dělila na dva proudy a dopadala na modlitební knížku, z níž se předtím hrabě modlil.“³⁰⁶ Hrabě s tím vším seznámil kapucína P. Františka Hozlaueru. Ten doporučil své příbuzné čekající dítě, aby se u obrazu pomodlila, bylo jí podobně zázračně pomženo jako hraběnce Hyzrlové. „Když se o této

---

³⁰⁴ KOLB 1984, 873.

³⁰⁵ ROYT 1999b, 11.

³⁰⁶ ROYT 1999b, 11.

zázračné události dověděl hrabě Jindřich, rozhodl se věnovat obraz, obrázek na nějž kapala krev, i svoji modlitební knihu nově založenému klášteru v Sušici.³⁰⁷ Stalo se tak roku 1649.

Hraběnka nechala pro obraz zřídit oltář. „Pod obraz Panny Marie Bolestné byl zavěšen malý obrázek, představující Pannu Marii Karmelskou se škapulířem, na nějž kapala krev. Roku 1745 dali sušičtí měšťané zhotovit oltář nový.³⁰⁸ Obrazu byl darován i stříbrný rám, avšak byl odcizen.

Roku 1669 žádal sušický děkan „arcibiskupskou konzistoř, aby faráři z okolních far mohli vykonat procesí do Sušice. Této jejich žádosti vyhověl 24. dubna 1669 metropolitní děkan pražský a kapitulní generální vikář Šebestián Zbraslavský a ustanovil, aby se procesí konalo vždy třetí neděli po Velikonocích, v níž se připomíná slavnost Sedmiboletné Panny Marie.³⁰⁹ O schválení a uskutečnění svědčí farářská relace z roku 1676, která se o sušickém obraze považovaném za zázračný zmiňuje, „uvádějíc, že nejvíc lidí i procesí přichází k Madoně na třetí neděli velikonoční, kdy se slaví svátek Panny Marie Bolestné.³¹⁰ Z roku 1765 je zachovaný dopis faráře z Kašperských Hor sušickému děkanovi, který ohledně procesí vyjadřuje očekávání, „že bude se zvonit v městě při jejich příchodu a že jim sušický chór vyjde vstříc. [...] Po příchodu procesí do kostela nejprve byl konán výklad (exhorta) o Panně Marii, načež následovala zpívaná mše svatá.“³¹¹

Tannerova knížka rovněž zmiňuje zdejší milostný obraz, z textů je patrné, že od Bolestné Matky Boží v Sušici, lidé odcházejí naplněni vnitřní radostí. Matka Boží je zde oslovena: „Královno proroků, nejosvícenější Maria, od jejíhožto bolestného v Sušicích obrazu mnozí s velkou radostí odcházejí pro přijatá na tvou přímlovu od Boha dobrodiní, kterýchž sobě žádali.“³¹² Následující prosba se obrací k Matce Boží: „Prosím tebe, vypros mi ustavičnou radost mysli, pocházející z dobrého svědomí, odvrát' ode mne všecky hříchy, kteříž samy mohly by mne slušně zarmoutiti a pomoz mi, ať se dostanu do věčné radosti.“³¹³ Když se v roce 1749 slavilo stoleté jubileum obrazu Panny Marie, „byla vydána [...] knížka Sedmero uctění sedmi bolestí Marie Panny..., obsahující vedle zprávy o milostném obraze především modlitby.“³¹⁴

---

³⁰⁷ ROYT 1999b, 11.

³⁰⁸ ROYT 1999b, 12.

³⁰⁹ ROYT 1999b, 12.

³¹⁰ RYNEŠ 1967, 187.

³¹¹ ROYT 1999b, 12.

³¹² TANNER 1679, 39.

³¹³ TANNER 1679, 39.

³¹⁴ ROYT 1999b, 12.

Panna Maria Plzeňská - B. V. PILSNENSIS

Anděl [36] hledí vzhůru, má krátké vlasy. Křídla na zádech. Jeho trup obepíná šat, ramena jsou holá, šat je našasen ve dvou volánech a spadá dolů. Anděl před sebou shora přidržuje kartuši s vyobrazením krásnoslohé plzeňské Madony, zde provedené v nízkém reliéfu. Okraj kartuše stvoří plasticky utvářené svíjené akantové listy, v dolní části kartuše je umístěna nápisová páska s nápisem B. V. PILSNENSIS.

Socha Madony v katedrále sv. Bartoloměje v Plzni [38]. Jedná se o krásnoslohou Madonu. Madona je esovkovitě prohnutá, pravá noha je stojná. „Hlavu Panny Marie pokrývá rouška sepnutá korunou.“³¹⁵ Plášť má sepnutý na hrudi agrafou, je převinut „před tělo v krátkém zástěrovitém útvaru se dvěma dominantními mísami a kaskádami na obou bocích.“³¹⁶ Madona drží v náručí Ježíška, je položený na zádech, Madona „jej drží pod jeho levým ramenem a levým stehnem,“³¹⁷ má natažené nepřekřížené nohy a před tělem drží v natažených rukách jablko.

Michaela Ottová uvádí latinsky psaný rukopis plzeňského arcijáhena u sv. Bartoloměje Jana Alexia Czapka z roku 1672, který zachycuje úctu k Plzeňské Madoně v době baroka a rovněž odpustkové buly, které poukazují na středověkou úctu. „Roku 1384, dne 2. prosince. Jan, arcibiskup pražský, udělil pro ranní hodinky, jež se konávaly u této posvátné sochy, 40 dní odpustků. Roku 1468, dne 1. ledna. Rudolf, biskup levantský, legát svatého apoštolského Stolce, povolil, aby se na témže oltáři v Bílou sobotu o východu slunce zpívala mše o spoluutrpení Svaté Panny, a přítomným udělil odpustky 100 dní.“³¹⁸ Václav Ryněš³¹⁹ vyjadřuje pochybnost o pořízení sochy v době vydání listin, Michaela Ottová rovněž odkazuje na Jana Royta, který „uvádí, že ne vždy lze spojit udělené odpustky s konkrétní milostnou sochou či obrazem.“³²⁰ S prvně zmíněným rokem 1384 zmíněním v odpustkové bule, „i přes potenciální drobný otazník nad spolehlivostí barokního pramene, korespondují [...] naše znalosti o vzniku krásného slohu v kontinuitě pražského parlářovského hutního sochařství 70. – 80. let 14. století. Tedy do roku nebo před rok 1384 může být bez rozpaků kladen vznik Madony i z pohledu umělecko-historického.“³²¹

---

³¹⁵ OTTOVÁ 2008, 534.

³¹⁶ OTTOVÁ 2008, 534.

³¹⁷ OTTOVÁ 2008, 534.

³¹⁸ OTTOVÁ 2008, 532, pozn. 12.

³¹⁹ RYNEŠ 1967, 189.

³²⁰ OTTOVÁ 2008, 531, pozn. 11.

³²¹ OTTOVÁ 2008, 533.

Jan Alexius Czapek píše o měnící se tváři Madony, což bylo častěji zaznamenáno, a kterou nemohl zachytit ani malíř Maxmilán Seplumer ani jeho syn František, který otce svým uměním převyšoval.³²² A dále uvádí: „Z jaké látky a jakým dílem byla tato posvátná socha udělána, nemohou dosud ani řemeslníci vyzkoumat; je vyzdobena barvami; o tom, v jakém roce byla osazena v tomto chrámě, se neví nic jistého a určitého; o tom, že však už po několik staletí byly u této posvátné sochy navštěvovány zvláštní pobožnosti, svědčí to, že duchovní odpustky a tyto pobožnosti jsou zachovány až do dnešního dne.“³²³ Farářské relace z roku 1676³²⁴ uvádějí, že socha stála na oltáři na pravé straně chóru, na ozdobném trůnu, „o jehož podobě dnes bohužel nic nevíme“³²⁵ Dále opakují již výše zmíněné údaje uvedené Janem Alexiem Czapkem. V Tannerově knížce se píše, že ve vždy katolickém městě Plzni se konaly pobožnosti „více než od sta let na každý pátek, od roku do roku mši svatou o [...] Neposkvrněném početí skrze samé malé mládenečky zpívati dává.“³²⁶ „O soše od nepaměti uctívané mluví i relace z roku 1700.“³²⁷

---

³²² OTTOVÁ 2008, 531, pozn. 11.

³²³ OTTOVÁ 2008, 532, pozn. 12.

³²⁴ RYNEŠ 1967, 189.

³²⁵ OTTOVÁ 2008, 531.

³²⁶ TANNER 1679, 27.

³²⁷ RYNEŠ 1967, 189.

Panna Maria Klatovská - B. V. CLADTOVIENSIS

Andělův [39] pohled směřuje doprava, směrem k nároží ochozu. Anděl má krátké vlasy, křídla, z pravého ramene k levému boku vede stuha, nařasený šat ovíjí levou ruku a trup kolem pasu a spadá dolů ke kolenům. Pravou rukou zpředu anděl přidrží kartuši s vyobrazením obrazu Panny Marie Klatovské, Madony s Ježíškem, kterého Panna Maria drží před sebou, zde však provedeném plasticky v nízkém reliéfu. Okraj kartuše tvoří do volut stvíděné akantové listy, ve spodní části voluta a nápisová páska s B. V. CLADTOVIENSIS.

Obraz Panny Marie Klatovské se nachází v arciděkanském kostele Narození Panny Marie. Ve farářských relacích z roku 1676 je zmíněn obraz Panny Marie Pomocné - Pasovské, děkan Zbraslavský tento obraz označuje jako zázračný. Václav Ryněš uvádí, že tento obraz byl v Klatovech umístěn za 30tileté války. Jezuité usilovali o zavedení kultu Panny Marie Foyenské, ten se však nejprve neprosadil, rozkvět úcty k Panně Marii Foyenské v kostele sv. Ignáce nastal až o sto let později, v polovině 18. století.³²⁸ „Roku 1700 se těšil v klatovském děkanském kostele úctě věřících jiný obraz, obraz, který se podle děkanova vyprávění 8. července 1685 krví potil,“³²⁹ obraz Panny Marie Klatovské.

O Panně Marii Klatovské sepsali spisy Jan Ignác Dlouhoveský a Johann Florian Hammerschmid. Roku 1690 vydal Jan Ignác Dlouhoveský knihu Marianischer Gnaden-Brunn zu Klattau. Dlouhoveský zmiňuje, že Panna Maria a Ježíš jsou pravými studnicemi, z nichž vyvěrá naše spása. V první části se objevuje pojednání o historii obrazu, o kultu a úctě k Panně Marii Klatovské a v druhé části následují modlitby, pobožnosti a zpěvy, tato část doprovází poutníka při uctívání Matky Boží.

Jan Ignác Dlouhoveský nejprve líčí historii obrazu. Jedná se o kopii milostného obrazu Panny Marie z Re ve Valle di Vegezzo v severní Itálii, na němž se prý po úderu kamenem na sklonku 15. století ukázala krev.³³⁰ „Tento obraz patří k „poraněným“ obrazům, popř. obrazům s ranami („Maria lapidata“).“³³¹ Jedná se o vyobrazení Panny Marie jako Trůnu Moudrosti. Svědčí o tom i nápis: in gremio Matris sedet sapientia Patris.

Podle tohoto obrazu byly malovány další, se svolením biskupa byly dotýkány s originálem. „Kopii přivezl s sebou do Klatov Ital Bartoloměj Rizolti po roce 1650. V Klatovech se oženil a po jeho smrti obraz zdědila jeho schovanka.“³³² U Dlouhoveského jsou okolnosti

³²⁸ RYNEŠ 1948, 6–8, 11–12.

³²⁹ RYNEŠ 1967, 188.

³³⁰ RYNEŠ 1948, 188.

³³¹ HUBER 2005, 441.

³³² BOHÁČ / BOHÁČ / MACEK 1995, 222.

líčeny s odchylkami. Dlouhoveský uvádí jméno v odlišné variantě Bartholomeo Rigolt, o kterém podává zprávu, že opustil spolu s manželkou Dorotheou rodný kraj a vydal se do světa za lepším výdělkem. Usadil se v Klatovech a živil se zde, jak se vyučil, jako kominík. Když zemřeli jeho rodiče, jako jediné dědictví po nich zůstal obraz, který byl kopií Panny Marie z Valle di Vegezzo, který mu byl doručen do Čech. Vážil si ho, jakoby získal bohaté dědictví v hodnotě zlata a stříbra.³³³ Bartholomeo Rigolt uctívá zbožně obraz ve svém domě. Dlouhoveský ukazuje, jak Bůh činí zázraky skrze prosté lidi a jak se i mariánská úcta skrze ně šíří - píše o Staré Boleslavi, kde bylo Palladium vyoráno sedlákem, o Bohosudově, o Svaté Hoře, která socha upadla v zapomnění a pak vroucně uctívána slepým Janem Procházkou, o Hejnicích. Duchovní i urození chovají Bartholomea Rigolta jako zbožného muže v úctě. Bartholomeo Rigolta jeho žena Dorothea podávali čas od času zprávy o proměnách ve tváři obrazu Panny Marie. Neměli děti a ujali se schovanky Anny, kterou vychovávali a ona se stala i dědičkou jejich majetku. Anna se provdala za Andrease Hirspergera.³³⁴

Andreas Hirschberger se se svou ženou Annou přestěhoval do chalupy na předměstí Klatov, nazýváno U dvou studní. Zde Dlouhoveský přidává již zmíněné, že Panna Maria a Ježíš jsou pravými studnicemi, z nichž vyvěrá naše spása. Obraz byl v této chalupě pověšen na stěnu. 8. července 1685 se obličej proměnil a objevily se kapky krve. Kolem se seběhlo množství lidí. Královský rychtář Johann Filip von Hoch tím byl pohnut, že se rovněž vydal na místo, zde shledal, že se opravdu jedná o kapky krve. Na místě byl rovněž děkan Johannes Stodlar a vikář Foraneus, P. dominikán, městská rada a magistrát.

Obraz byl přenesen do městského kostela v doprovodu velkého množství lidí. Celé město bylo pohnuto. Do kostela až do večera přicházelo množství lidí, aby pozdravili Matku Boží. I následující den lidé přicházeli, aby viděli, jak zázrak zmizel. Děkan a magistrát zasedl k poradě a rozhodli podle církevních předpisů, podat podrobnou zprávu pražskému arcibiskupovi.³³⁵ Než bylo doručeno arcibiskupské rozhodnutí, obraz se 21. července 1685 mění, zavírá oči a na prosby věřících opět otevírá. Obraz musí být ukryt po dobu, než budou vyslechnuti svědci a vyneseno rozhodnutí.³³⁶ O úředním schválení pojednává Jan Royt.³³⁷ Poté byl obraz určen pro vystavení k veřejné úctě. Obraz měl být přenesen ve slavném procesí a vystaven na oltář jako na trůn. Dne 23. září 1685 se konalo se slavné procesí s obrazem. „Zachoval se dopis, v němž klatovská obec zve chotětovského probošta

---

³³³ DLOUHOVSKÝ 1690, II. kapitola.

³³⁴ DLOUHOVSKÝ 1690, III. kapitola.

³³⁵ DLOUHOVSKÝ 1690, IV. kapitola.

³³⁶ DLOUHOVSKÝ 1690, VIII. kapitola.

³³⁷ ROYT 1999a, 60–63.

na slavnost přenesení obrazu do Klatov.³³⁸ Dlouhoveský v IX. kapitole popisuje celý průběh slavnosti s hojnou účastí lidu a duchovenstva.

Od této doby přicházeli poutníci do Klatov. „Pražský arcibiskup Arnošt hrabě z Waldštejna patřil k prvním ctitelům tohoto obrazu. Nechal umístit kopii tohoto obrazu na fasádu Waldštejnského paláce v Praze na Malé Straně („Waldštejnská Madona“) [41].³³⁹ Také zřídil v Klatovech „zvláštní dům pro čtyři světské kněze, v čele se superiorem, kteří měli městském děkanu vypomáhati při duchovní správě poutníků, odevšad do města se hrnoucích.“³⁴⁰

„Podle Waldštejnova vzoru se obraz Panny Marie Klatovské sám o sobě stal znovu východiskem pro filiace původně italského obrazu.“³⁴¹ Na místě Hirspergerova domu byla postavena raně barokní kaple Zjevení Panny Marie, která je nazývána „Chaloupka.“³⁴²

„Ke klatovskému obrazu lidé přicházeli o svátcích, o nedělích zvláště pak o Velikonocích a o Letnicích, jakož i o neděli, která následovala po 8. červenci. Z různých i vzdálených míst plzeňského a prácheňského kraje docházelo k obrazu [...] ročně do Klatov na 40 procesí.“³⁴³ Dlouhoveský píše o velkých počtech poutníků i z Bavorska, Rakouska, Moravy, Tyrolska, Štýrska, Polska, Lužice. Poutníci získávali četné milosti pro duši i tělo.³⁴⁴ V Tannerově knížce Klatovy zachyceny nejsou, neboť k úřednímu schválení obrazu a úcty k němu došlo v roce 1685, tedy až poté, co byla vystavěna svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi.

---

³³⁸ ROYT 1999a, 72, pozn. 39.

³³⁹ HUBER 2005, 441.

³⁴⁰ RYNEŠ 1948, 4.

³⁴¹ HUBER 2005, 441.

³⁴² BOHÁČ / BOHÁČ / MACEK 1995, 223.

³⁴³ RYNEŠ 1967, 188.

³⁴⁴ DLOUHOVESKÝ 1690, IX. kapitola.

Panna Maria z kostela sv. Jakuba v Praze - B. V. PRAGENA AD. S. IACOB

Anděl [42] s krátkými vlasy a s pohledem směřujícím doleva ke schodišti, má křídélka, šat pak sepnutý vpředu na hrudi a spadající v záhybech dolů. Pravou rukou shora a levou ze strany přidržuje kartuši s vyobrazením sochy piety od sv. Jakuba v Praze na Starém Městě. Okraj kartuše v horní části zdobí poměrně velká andílčí hlavička s křídélky, okraje kartuše na stranách tvoří úzce profilované jakoby do prstenů stočené listy akantu a v dolní části je na nápisové pásce umístěn nápis B. V. PRAGENA AD. S. IACOB.

„S mnohými zázraky byla spojena Pieta v minoritském kostele sv. Jakuba [44].“³⁴⁵ Kostel „v jádře gotický byl vysvěcen roku 1374 a již v té době v něm byla uctívána milostná soška Panny Marie Bolestné. Bohuslav Balbín ji nazval první a nejstarší zázračnou sochou v Praze. Dřevěná polychromovaná soška Piety přežila velký požár kostela roku 1689 a později byla umístěna na hlavní oltář.“³⁴⁶

„Na památku dobrodiní lidem prokázaných byly zavěšeny votivní dary.“³⁴⁷ O tom svědčí rovněž Tannerova knížka, Matka Boží je zde oslovena: „Archo úmluvy, nejmilostivější Matko Maria, jejížto předivná a přemnohá dobrodiní při tvém veleslavném obraze v kostele svatého Jakuba v Starém Městě Pražském lidu prokázaná, velmi mnohými oběťmi na památku prokázaných milostí v kostele zavěšenými se dokazují.“³⁴⁸ Taktéž Sartorius uvádí, že Pieta je zde chována ve velké úctě, množství perel a drahokamů vedle dalších vzácných obětí poukazuje na velké množství zde přijatých milostí.³⁴⁹ V Sartoriově knize Marianischer Atlas je Pieta z kostela sv. Jakuba uvedena jako první v oddílu věnovaném Českým zemím. V Tannerově knížce dále následuje prosba, která připomíná bolest Matky Boží, o záchranu duše v hodině smrti: „Skrze tu srdečnou bolest, kterou měla, když si svého nejmilejšího Syna z kříže sňatého na svůj klín vzala, jeho ran se dotýkala, krev jeho slzami z jeho tváři smežvala a šátkem stírala; prosím tebe, přijmi v svou mateřskou ochranu mou bídnou duši, když vyjde z těla mého v hodinu smrti.“³⁵⁰

---

³⁴⁵ ROYT 2000, 38.

³⁴⁶ BOHÁČ / BOHÁČ / MACEK 1995, 24–25.

³⁴⁷ RYNEŠ 1948, 192.

³⁴⁸ TANNER 1679, 30.

³⁴⁹ SARTORIUS 1717, 496.

³⁵⁰ TANNER 1679, 30.

Panna Maria Litomyšlská - B. V. LITOMISSENSIS

Andělův [45] pohled směřuje doprava ke schodišti. Anděl má krátké vlasy, křidélka, šat obepínající trup tvoří bohatě řasená draperie. Pravou rukou ze strany a levou shora přidržuje anděl kartuši, která vyobrazuje Litomyšlskou Madonu s Ježíškem. Madonu obklopuje boltcový rámeček, horní okraj kartuše nese andílčí hlavičku s křidélky, dále je tvořen dlouhými akantovými listy svíjenými na koncích, v dolní části je nápisová páska s nápisem B. V. LITOMISSENSIS.

„Relace z roku 1676 o ní mlčí; relace z roku 1700 o této Madoně ví, uvádí však, že je její původ neznám a že v Litomyšli není u ní zvláštní sběh lidí.“³⁵¹ Jedná se o trůnící Madonu. Jan Tanner uvádí, že mnohé prosby jim Matka Boží vyprosila. U Tannera je oslovena Panna Maria Litomyšlská [46], slova modlitby uvedené v Tanerově knížce k ní promlouvají: „mnohé nábožné osoby vyžádavši jim to, zač Tebe s důvěrností prosily, mnohdykráte si obveselila: skrze tu bolest, kterou měla, když si svého nejmilejšího Syna přeukrutně zbičovaného viděla: prosím Tebe, popatř také na mou bídnu duši od mých rozličných hříchů velice raněnou a přimluv se u svého Syna, aby ji svou drahocennou krví uzdravil a popřál mi té duchovní radosti, které požívají ti, kteříž jsou dobrého svědomí.“³⁵²

Panna Maria Jeníkovská z Golčova Jeníkova - B. V. IENIKOVIENSIS

Andělův [47] pohled směřuje k nároží. Anděl má krátké vlasy, křidélka, přes pravé rameno má přehozený cíp šatu. Po stranách přidržuje kartuši, která je ve spodní části zúžená. Kartuše nese vyobrazení sochy Panny Marie Loretánské z Golčova Jeníkova, zde provedené v nízkém reliéfu. Okraje kartuše tvoří svíjené akantové listy. V dolní části je umístěná nápisová páska nesoucí nápis B. V. IENIKOVIENSIS.

Madona Loretánská - socha Madony, jež se dnes nachází na oltáři v Santa Casa v Loretu je kopií původní sochy, kterou zničil požár v roce 1921. Socha byla vytvořena z tvrdého cedrového dřeva. Těžce opracovatelný materiál dal soše strohou podobu. Karl Kolb uvádí, že mu není známa žádná jiná tak útlá socha stojící Královny nebe. Na levé ruce nese k ní úzce přivinuté dítě Ježíše. Celá skupina budí dojem sloupku. Pravděpodobně byla soška od počátku uctívána jako milostný obraz. To lze vyvodit z pozdního vzniku legendy o Loretu, od 14. století se vypráví o přenesení domku Panny Marie anděly. Podle této legendy měli andělé přenést roku 1291 domek Panny Marie z Nazaretu do Tersatto u Fiume (dnes Trsat

---

³⁵¹ RYNEŠ 1967, 184.

³⁵² TANNER 1679, 22.

v Dalmácii); o tři roky později měli domek přenést dále do Recanati a konečně ho roku 1295 usadili na dnešním místě ve vavřínovém háji (Lauretum, od toho je odvozen název Loreto). Podnětem pro tuto legendu bylo zřejmě přenesení milostné sochy z Tersatta.³⁵³

Golčův Jeníkov se původně nazýval pouze Jeníkovem. K rozšíření názvu došlo až v pozdější době. Po konfiskacích obdržel Jeníkov polní zbrojmistr císaře Ferdinanda II. Martin Maxmilian svobodný pán z Golče. Ten si umínil, že v Jeníkově postaví Loretu. Jeho manželka nechala vystavět rezidenci, sem byli uvedeni jezuité.³⁵⁴

Loreta se stala cílem poutí, „a to na slavný den Navštívení Panny Marie, Nanebevzetí Panny Marie a narození Panny Marie. Poslední pouť bývá nejčetnější, ježto přichází sem více jak 25 procesí.“³⁵⁵

V Tannerově knížce se píše, že podobně, jako v nazaretském domku, i v Jeníkově Panna Maria prokazuje lidem dobrodiní, když se zde modlí před její sochou. Poté následuje prosba: „Poníženě prosím tebe skrze sladkou lásku, kterou svého nejmilejšího Syna v jeho dětinském věku svými panenskými prsy kojívala a líbávala; připuť mně jako dobrotivá matka, když se k tobě budu utíkat v jakýchkoli důležitostech a ouzkostech, zvláště pak v hodinu mé smrti, a mlékem svého mateřského potěšení občerstvi a potěš mne jak nejlépe bude k spasení duše mé.“³⁵⁶

---

³⁵³ KOLB 1984, 867.

³⁵⁴ KOŠNÁŘ 103, 348.

³⁵⁵ KOŠNÁŘ 103, 349.

³⁵⁶ TANNER 1679, 24.

Panna Maria z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně - B. V. MICROPRAG AD S.

NICOL.

Andělův [48] pohled směřuje doleva. Anděl má krátké vlasy, křídélka, šat sepnutý na hrudi agrafou v podobě růžice. Pravou rukou přidržuje shora kartuš a levou rukou ji podpírá ze strany. Na kartuši je vyobrazena soška Panny Marie Foyenské z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, jedná se o Madonu s Ježíškem a v pravé ruce Panny Marie vidíme žezlo. Okraj kartuše kolem dokola obklopují svíjené akantové listy. V dolní části je umístěna nápisová páska nesoucí B. V. MICROPRAG AD S. NICOL.

„Téměř každý řád si vyvolil svoji Mater Domus.“³⁵⁷ Právě soška Panny Marie Foyenské byla ctěna jezuity (a rovněž obraz Panny Marie Sněžné).

Soška Panny Marie Foyenské má svůj původ v Belgii ve Foy u Dinantu, jižně od Namuru. Soška Madony s dítětem z bílé hlíny je asi 23 cm vysoká a roku 1609 byla objevena uvnitř dubu.³⁵⁸

Madona je oděná rouchem a zahalená dlouhým pláštěm, který splývá a ž k nohám, stojí na ozdobeném podstavci. V pravé ruce nese Ježíška, který vzhlíží k její tváři, v levé ruce drží jeho levou nožku. Na hlavě Panny Marie i Ježíška jsou korunky. Sošku kolem dokola obklopuje svatozář z paprsků zdobená pestrými kameny.³⁵⁹

Sošku našel tesař Gilles, když chtěl pro stavitele loděk Inocence Delimora zpracovat dub, který byl zakoupen od barona Selles. Dub se na loďku nehodil, byl ztrouchnivělý a tesař z něj začal dělat dříví na palivo. „Ze stromu vypadlo množství pestrých kamének, chumáč vlasů a mariánská soška.“³⁶⁰ Soška byla kdysi umístěna na stromě chráněná železnou mříží, časem však do stromu zarostla. Kaménky a vlasy byly nejspíše dary poutníků, kteří se u sošky zastavovali, dokud ji strom nezakryl. „Nalezenou sošku dal baron Selles umístit do dutiny blízkého dubu, kde zůstala po čtyři roky.“³⁶¹ Poté dal sošku baron přenést do své kaple. S okamžikem přenesení sošky se začalo vypravovat o zázracích a lidé k ní putovali, od roku 1616. Na místě, kde původně stál dub, vybudoval baron Selles kapli. Divy a zázraky, které byly sošce přičítány, byly přešetřeny komisí. Úctu k sošce povolil lutyšský biskup, kníže Ferdinand Bavorský, 4. listopadu 1618. Do kaple pak soška byla slavnostně přenesena 21. listopadu 1618. Kaple však nestačila, již roku 1624 byl vybudován kostel.

---

³⁵⁷ ROYT 2001, 20.

³⁵⁸ BEISSEL 1910, 371.

³⁵⁹ RYNEŠ 1948, 11.

³⁶⁰ RYNEŠ 1948, 5.

³⁶¹ RYNEŠ 1948, 6.

Ze dřeva obou dubů byly vyřezány mnohé sošky Foyenské Madony. Tyto sošky šířily její slávu. Zvláště jezuité z dinantské koleje rozesílali sošky Foyenské Madony do blízkých i vzdálených končin řádovým bratřím a příznivcům.

Se sochou Panny Marie v kostele sv. Mikuláše je spojen R. P. Thomas Lutring. Již od dětství byl oddaný matce Boží, v době, kdy působil u sv. Mikuláše, podporoval úctu k Panně Marii. K jejímu většímu uctění zavedl v roce 1627 v adventní době slavnostní zpívané roaráty, což do kostela hojně přivedlo zbožný lid. Boží Rodička chtěla svého věrného služebníka odměnit tím, že brzy nato, roku 1628 bylo z Foy zasláno dřevo dubu, ze kterého byla vyřezána zdejší milostná socha.³⁶² I když R. P. Thomas Lutring sochaři přikázal, aby vyřezal sochu stejnou jako ve Foy, avšak sochař ji vyřezal na způsob sochy Panny Marie Asprikollenské, Scherpenhübelské, z Sichem. Proto má socha v kostele sv. Mikuláše [50] dvojí pojmenování, Foyenská, neboť je vyřezána ze dřeva dubu ve Foy a podle podoby Asprikollenská, Scherpenhübelská.³⁶³ Stalo se tak “bez pochyby z vnitřního podnětu a vnuknutí Matky Boží, která chtěla soustředit milosti obou milostných obrazů v jednom.”³⁶⁴ Po vystavení sochy se děla uzdravení a zázraky, Panna Maria pomáhala v potřebách duše i těla. K soše byl darován vzácný tabernákl, hraběnka Pernštejnová darovala korunu ze zlata bohatě posázenou drahokamy, mnohé další obětiny potvrzují přijatá dobrodiní. V Tannerově knížce se odráží historie sochy Panny Marie z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně, Panna Maria je oslovena: „Bráno nebeská, nejblahoslavenější Panno Maria, jejížto obraz, kterýž se ctí v kostele svatého Mikuláše na Malé Straně, z toho samého dřeva, v kterém tvůj zázračný fojenský obraz nalezen jest, na způsob též tvého zázračného asprikollenského obrazu udělaný, mnohým nábožným lidem ve všelijakých potřebách prospěšné outočiště bývá.”³⁶⁵ Dále následuje prosba: „Skrze tu bolest, kterou měla, když tvého nejmilejšího Syna do hrobu položili, prosím tebe, přimluv se za mne, ať po časně smrti mám otevřenou bránu do nebeského království.”³⁶⁶

Roku 1630 byla socha přenesena do nově vystavěné kaple, kardinál Arnošt z Harrachu kapl vysvětil, slavnostně sem přenesl sochu a vystavil ji. Stalo se tak 2. července na svátek Navštívení Panny Marie, který je od této doby hlavním svátkem této milostné sochy. Urban VIII. udělil pro tento den a pro sedm následujících let o svátku Navštívení Panny Marie

---

³⁶² HABICHT 1731, II. Kapitel, nepag.

³⁶³ HABICHT 1731, III. Kapitel, nepag.

³⁶⁴ HABICHT 1731, III. Kapitel, nepag.

³⁶⁵ TANNER 1679, 31.

³⁶⁶ TANNER 1679, 31.

odpustky.³⁶⁷ Roku 1631 byla před Sasy socha zachráněna do Českého Krumlova a následujícího roku je přenesena zpět do Prahy. V letech 1729, 1730 a 1731 se konaly oslavy Matky Boží v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně. Už po celé století zde Panna Maria rozdává hojné milosti, jak píše Federico Habicht v úvodním přípise knížky vydané k příležitosti stého jubilea.

---

³⁶⁷ HABICHT 1731, V. Kapitel, nepag.

Panna Maria Kladská - B. V. GLACENSIS

Andělova hlava [51] je obrácena směrem vzhůru. Anděl má otevřená ústa a zpívá. Má krátké vlasy, křídélka, z levého ramene k pravému boku vede stuha, levé rameno a ruku překrývá cíp šatu. Anděl před sebou shora přidržuje kartuši nesoucí vyobrazení sochy Panny Marie Kladské s Ježíškem a žezlem. Horní okraj kartuše je volutově svinutý, okraje tvoří akantové listy, zčásti stáčené, v dolní části je umístěn nápis B. V. GLACENSIS.

Madona Kladská je součástí mariánského atlasu na Svaté Hoře, protože Kladsko bylo „nedílnou součástí zemí Koruny české,“³⁶⁸ politicky patřilo k Českému království a z hlediska církevní správy bylo součástí pražského arcibiskupství. Oficiálně patřilo k pražské arcidiecézi až do roku 1972, apoštolskou konstitucí *Episcoporum Poloniae* přešlo v roce 1972 pod správu arcibiskupství ve Wroclawi.³⁶⁹

Socha Madony Kladské byla vytvořena pro kostel augustiniánů kanovníků. Dnes je umístěna ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie, v kapli sv. Jakuba.

Socha Madony, je z roku 1350–1360. Provenience sochy je lokalizována do Prahy. Madona drží na ruce Ježíška, který chová ptáčka. „Elegantní a suverénně vyvážená kompozice mariánské figury, ze všech stran opracované a původně jistě polychromované, s rozevřeným pláštěm s bohatými kaskádami splývajícími záhybů.“³⁷⁰ Jezuité ji umístili na hlavní oltář. Úctu ke Kladské Madoně šířili jezuité, kopie Kladské Madony se nachází např. v Katedrále svatého Ducha v Hradci Králové.

Avšak Arnošt z Pardubic se modlil před obrazem Panny Marie, v kostele Panny Marie, tedy na místě, kde je socha Kladské Madony dnes umístěna. Zde se mu přihodilo vidění, které pak ve zralých letech sám sepsal. „Arnošt se jako žák kladské farní školy johanitů zúčastňoval s ostatními chlapci nešpor. Jednou se při zpěvu *Magnificat* nebo následující antifony, nejspíš *Salve Regina* (přesně si v době, kdy o tom psal, už nepamatoval), podíval na sošku (obraz) Madony na oltáři a viděl, že Panna Maria od něho hněvivě odvrátila tvář; dítě Ježíš, které však držela na rukou, se však i nadále na něj laskavě dívalo [...]. Polekaný chlapec začal Madonu prosit, aby na něho opět pohlédla, a když viděl, že ta neochotně k němu tvář obrací, stručně poděkoval a s ostatními chlapci z kostela odešel. [...] Uvedl i to, že pak z Kladska odešel, aniž se obrazu poklonil.“³⁷¹ Toto vidění se odráží i v Tannerově knížce, kde po úvodním oslovení Panny Marie, je vyjádřena prosba k Panně

³⁶⁸ ROYT 2000, 43.

³⁶⁹ BÄUMER / SCHEFCZYK 1989, 646.

³⁷⁰ ROLLER 2006, 187, č. 60.

³⁷¹ HLEDÍKOVÁ 2008, 234–235.

Marii: „Prosím tebe skrze hojnost těch milostí, jimiž tě Bůh Otec nebeský obdařil, když si jeho jednorozeného Syna v panenském životě počala, neodvracuj své tváři ode mne pro hříchy mé, nýbrž obrať ke mně své milosrdné oči ve všech mých potřebách, nyní i v hodinu mé smrti.“³⁷²

---

³⁷² TANNER 1679, 10.

Panna Maria z Chlumku u Luže - B. V. CHLUMECENSIS

Anděl [53] má hlavu natočenou doleva, buclaté tváře a pootevřená ústa, hlavu pokrývají krátké kudrnaté vlasy, z pravého ramene spadá stuha, na které je vpředu uchycena draperie šatu, na zádech křídélka. Anděl ze stran rukama přidržuje kartuši, na níž je zachycen obraz Panny Marie Pomocné z Chlumku u Luže, v podnoží je zde oblak. Spodní část kartuše nese nápisovou pásku s B. V. CHLUMECENSIS, z ní pak vyrůstají akantové listy, které pokrývají okraje kartuše a jsou svíjené.

Václav Ryneš uvádí o Panně Marii Pomocné, že na původně pozdně-gotickém obraze se Božské dítě přivinuje ke své matce, jakoby chtělo prosit o pomoc. Lucas Cranach měl údajně zachytit onen okamžik, v němž Panna Maria a Ježíš obdrželi zprávu o vyvraždění betlémských neviňátek.

Lucas Cranach obraz Panny Marie Pomocná namaloval pro drážďanský kostel Kreuzkirche. V době reformace se obraz dostal do majetku saských kurfiřtů. Roku 1611 jej obdržel pasovský biskup Leopold darem a následně jej daroval roku 1650 do Innsbrucku, kde se originál obrazu nachází v dómu sv. Jakuba do dnešních dnů.³⁷³ Roku 1662 zde P. Wilhelm Gumpfenberg S. J. zavedl devítidenní pobožnost. Mezi léty 1717–1724 byl nově vybudován kostel sv. Jakuba. V letech 1662–1750 bylo naplněno 44 knih 4400 svědectvími o vyslyšení proseb.³⁷⁴

Avšak světoznámou proslulost nezískal originál obrazu, nýbrž kopie obrazu, kterou nechal zhotovit děkan pasovské kapituly Schwendi.³⁷⁵ Nejprve roku 1622 obraz umístil do kaple na hoře, poté do kostela postaveného v letech 1625–1627, to proto, že zde o sobotách zázračným způsobem viděl přecházet procesí. Do roku 1803 vykonávali duchovní správu kapucíni, v některých letech pro více než 120 000 poutníků, od roku 1840 zde pečovalo 20 světských kněží o 50 000–60 000 poutníků ročně.³⁷⁶

Od roku 1622 byl obraz Panny Marie Pomocné rozšířen v četných kopiích také v Čechách a na Moravě.³⁷⁷ „Marie Maxmiliána hraběnka ze Žďáru, manželka Jindřicha Viléma Slavaty na Košumberku (umírá 1654), později provdaná za Františka Kryštofa Hieserla z Chodova (umírá 1666) [...] získala od svého bratra Františka Eusebia Žďárského ze Žďáru zázračný obraz Panny Marie [54], který přechovávala v kapli hradu

³⁷³ RYNEŠ / HERZOGENBERG 1970, 223.

³⁷⁴ BEISSEL 1910, 304.

³⁷⁵ RYNEŠ / HERZOGENBERG 1970, 223.

³⁷⁶ BEISSEL 1910, 336.

³⁷⁷ RYNEŠ / HERZOGENBERG 1970, 223.

Košumberka.³⁷⁸ Jednalo se o obraz Panny Marie Pomocné, Pasovské, hraběnka „uvádí, že je kopií obrazu chovaného v Innsbrucku, který údajně pořídil týž malíř, který maloval i pasovskou kopii.³⁷⁹ Tuto kopii obrazu údajně pořídil roku 1620 dvorní malíř Pius.³⁸⁰ To je zaznamenáno i v Tannerově knížce, Panna Maria je oslovena a píše se zde: „Matko nejčistotnější Maria, jejížto svatý obraz, kterýž se ctí na Chlumku od téhož malíře, který byl obraz pasovský maloval, namalován, a mnohými milostmi od Pána Boha pro tvé, nejsvětější Matko, zásluhy oslaven jest.“³⁸¹

Zpřístupnění obrazu širší veřejnosti vedlo k založení a výstavbě poutního místa Marií Maxmiliánou hraběnkou ze Žďáru. Nejprve byla zřízena kaple pro milostný obraz. O povolení ke stavbě kaple požádal František Kryštof Hieserle již 20. prosince 1620. Hraběnka zaznamenává, že 14. srpna 1667 se začalo pracovat na kapli. „5. srpna 1668 položil královehradecký biskup Matouš Ferdinand z Bilenberka základní kámen a následujícího roku 8. září kapli vysvětil.“³⁸² Vzhled kaple neznáme, podle poznámek zakladatelky je možné usuzovat, že se jednalo o typ kaple Panny Marie v Altöttingu. Hraběnka dále žádá arcibiskupa o povolení vystavět zde rezidenci pro jezuity (stavitel Andrea de Quadri). „Již během stavby rezidence roku 1678 věnovala hraběnka jezuitům nejen kapli, uctívání obraz a rezidenci, ale zaopatřila je i finančně. Různými fundacemi v průběhu let zajišťovala i provoz při mariánské kapli.“³⁸³ O stavbě kostela se uvažovalo již roku 1688, s výstavbou se začíná roku 1690 (uzavření smlouvy s Bernardem Minellim z Hořic, jako polír zmiňován Giovanni Battista Alliprandi), v květnu roku 1690 byla původní kaple zbořena, 17. října 1690 umírá fundátorka. Požár na Luži v roce 1691 způsobil protažení stavebních prací, téhož roku je rovněž uzavřena smlouva s Pavlem Ignácem Bayerem. Pamětní kniha uvádí, že roku 1696 byl chrám dokonán. „Pro obraz Panny Marie zřízen stánek kamenný s věžičkou v kostele. Z kaple sv. Jana Křtitele v rezidenci přenesen byl milostný obraz Panny Marie do nové baziliky dne 7. Septembris s velikou slávou,³⁸⁴ a bazilika byla požehnána. V Tannerově knížce je připojena rovněž modlitba odkazující na obětování Panny Marie v chrámě a její ctnostný život, „rač mi tu milost vyprositi, ať podle tvého příkladu dobrý a příkladný život vedu na tomto světě a po tomto životě, ať se k tobě dostanu do nebeské slávy.“³⁸⁵

---

³⁷⁸ NAŇKOVÁ 1996, 160.

³⁷⁹ NAŇKOVÁ 1996, 160.

³⁸⁰ fundační dopis z 25. října 1678, NAŇKOVÁ 1996, 165, pozn. 4.

³⁸¹ TANNER 1679, 6.

³⁸² NAŇKOVÁ 1996, 160.

³⁸³ NAŇKOVÁ 1996, 161.

³⁸⁴ NAŇKOVÁ 1996, 166, pozn. 38.

³⁸⁵ TANNER 1679, 6.

Panna Maria Krupská - Pieta z Bohosudova - B. V. KRUPENSIS

Anděl [55] s drobnými křídélky hledí do dálky, hlavu pokrývají krátké vlnité vlasy, shora před sebou přidrží oválnou kartuši, jejíž okraje jsou v horní části svíjeny do volut, dole na nápisové pásce B. V. KRUPENSIS. Ve středu je pak v nízkém reliéfu ztvárněna socha piety z Bohosudova, nahoře u hlavy Matky Boží nástroje Kristova mučení svázané a přichycené stuhami k volutovému okraji kartuše.

V Bohosudově je uctívána starobylá Pieta, ověňčená mnoha zázraky, poutní místo proslulé již od 1. poloviny 15. století. Jak píše Dlouhoveský, zde „jest známý obraz Matičky Boží pod Krupkou.“³⁸⁶ To se rovněž odráží v Tannerově knížce, poutník se obrací k Matce Boží slovy: „Panno mocná, ano, ze všech nejmocnější Maria, jenž všechno, což chceš, od Boha vyprositi můžeš, a krom jiných nescíslných příležitostí, také to si vyprosila, že skrze tvůj slavný obraz, který se pod Krupkou ctí, všemohoucí Bůh převeliké zázraky činiti ráčí.“³⁸⁷ Skrze bolest, kterou Matka Boží zažívala, když pro Herodovu ukrutnost musela Svatá rodina utéci do Egypta, prosí, aby jej ochránila všech nebezpečností těla i duše, zvláště v hodinu smrti, „aby duše má nezahynula věčně.“³⁸⁸

Augustinus Sartorius podává ve svém spise *Marianischer Atlas* z roku 1717 zprávu o objevení této zázračné sochy. Děvečka žnoucí travu, jíž se kolem paže ovinul jedovatý had a když pohlédla na lípu, kde ještě nevěda, že se zde nachází milostná socha, had se od ní vzdálil. Dále vypráví o tom, že farář chtěl sochu přenést do farního kostela, ale ta se třikrát vrátila na původní místo a tak se stavbou kaple a později kostela bylo započato v místě, kde na lípě byla objevena tato Pieta. Sartorius v *Poznámce o mariánských obrazech v okolí a sousedství Mariánských Radčic*³⁸⁹ vypočítává místa milosti Panny Marie, a tedy krajinu Severních Čech „lze podle těchto četných mariánských obrazů docela nazývat mariánskou.“³⁹⁰ Jan Kvapil poukazuje na Sartoriův patriotismus. Jako rodák z Hrobu a člen cisterciáckého kláštera v Oseku projevuje náklonnost k tomuto kraji. To je patrné z líčení krajiny kolem Bohosudova, kde se o zdejším kraji vyjadřuje jako o půvabné krajině, jinde takovou charakteristiku neuvádí.³⁹¹ Mariánskou zemi vidí jako ochranný val a hrad vůči luteránství, „kdy místní mariánské kostely a poutní místa přirovnává k pevnostem, jež mají zastavit příval protestantismu do Čech.“³⁹² Podobně o zdejším mariánském kraji pojednává

---

³⁸⁶ RYNEŠ 1967, 191.

³⁸⁷ TANNER 1679, 17.

³⁸⁸ TANNER 1679, 17.

³⁸⁹ SARTORIUS 1717, 539–539.

³⁹⁰ KVAPIL 2000, 155.

³⁹¹ KVAPIL 2000, 162–163.

³⁹² KVAPIL 2000, 162.

v kázání Die Stein-Alte/ und Neü-verjüngte SARA. roku 1716 další cisterciák Maurus Junger. „Toto kázání je velkolepou oslavou Panny Marie, Čech, Prahy a zdejšího kraje, který je symbolicky vymezen mariánskými milostnými sochami, totiž Pannou Marií Zahražanskou, kterou přirovnává k Jitřence a východu Slunce, Pannou Marií Jiřetínskou, kterou přirovnává k měsíci a půlnoci, Pannou Marií Radčickou, kterou přirovnává ke Slunci a poledni a Pannou Marií Bohosudovskou, kterou přirovnává k vojenskému polnímu táboru a západu Slunce. Uzavřeným průběhem dne je zde opět naznačena jakási uzavřenost, celistvost kraje.“³⁹³

Bohosudov s uctívanou pietou byl na severu Čech nejhojněji navštěvovaným poutním místem. Jako správci zde působili jezuité.³⁹⁴ Sartorius zaznamenává rovněž údaje o poutním ruchu: „V roce 1708 tam bylo zaznamenáno 70.700 přijímajících a bylo slouženo 3.467 mší svatých. Hlavním svátkem je tam Narození Panny Marie.“³⁹⁵

---

³⁹³ KVAPIL 2000, 163.

³⁹⁴ ROYT 2000, 39.

³⁹⁵ KVAPIL 2000, 150.

Panna Maria Jičínská - B. V. GICZINENSIS

Andělův [57] pohled směřuje před sebe dopředu, má krátké vlasy, které zdobí čelenka s růžicí vpředu, na zádech křídélka, šat je na ramenou sepnut, vpředu na hrudi utváří mísovité záhyb. Anděl před sebou zezadu přidržuje kartuši, která má v horní čtvrtině projmutý okraj. Kartuše nese vyobrazení Panny Marie Jičínské - Bohorodičky Vladimírské, hlavu Bohorodičky i Krista obklopují velké svatozáře, nad vyobrazením je dvěma rukama přidržovaná koruna. Nápisová páska s B. V. GICZINENSIS je umístěna na horním okraji kartuše, v dolní části je voluta, ze které vyrůstají akantové listy, některé jsou svíjené.

Obraz je kopií ikony Bohorodičky Vladimírské, v 18. století byl nazývaný Rušánský, míněno je ruský. Jedná se o typ Glykofily, tj. sladce, něžně milující, Bohorodička přikládá svou tvář ke tváři Kristově, je zde patrný vztah matky a dítěte, či Eleusy, tj. Slitovnice.

Bohorodička Vladimírská - tato ikona byla podle Riceho namalována roku 1125 v Konstantinopoli pro jednoho ruského objednavatele. Roku 1155 byl Andrejem Boguljubiskim přenesena z Vysegradu do Suzdalu. Kolem roku 1163 se dostal do Vladimíru. Město za svůj název vděčí právě obrazu Bohorodičky. Z tohoto roku pocházejí rovněž první zázračné legendy. Ikoně byla vystavěna vlastní katedrála. Když roku 1395 Tamerlan ohrožoval Moskvu, přenesl Wassilij Dimitriavic ikonu sem a nechal ji vystavit Uspenskij katedrále. Poté, co se obraz opět přechodně vrátil do Vladimíru, pak našla svůj domov v Moskvě. Město Vladimir obdrželo téměř stejně tak slavnou kopii od Andreje Rubleva. Ikona se dnes nachází v moskevské Tretjakově galerii.

Samotná ikona je nepochybně výjimečným uměleckým dílem. Konrad Onasch uvádí, že kdo kdy mol spatřit ikonou Bohorodičky Vladimírské, dokáže i dnes rozumět působení ikony, které zanechala v dějinách Ruska. Lazarev vyjádřil hluboký význam této ikony. Dítě Ježíš se obrací k matce a hledá u ní pomoc. Pohled matky směřuje do dálky. Ruce matky naznačují, že chce své dítě mít v náručí a ochránit ho, vážnost v jejích očích však prozrazuje, že ví o jeho budoucím utrpení a není v její moci jej odvrátit.

Kompozice ikony je nejen naplněna něžností, kterou lze jen stěží popsat, ale i vnitřní dynamikou. Výpověď ikony lze spíše vycítit než poznat, právě v naznačení myšlenek spočívá její síla. Maria chce učinit vše, co je v její moci. Ta je však omezena posláním jejího Syna, který přišel, aby vykoupil lidstvo. Všechna osobní přání tak ustupují do pozadí. V podstatě jsou v neobvyklém obraze matky s dítětem zachyceny události na Olivetské hoře.

Od doby, kdy této ikoně byla připsána záchrana Moskvy před Tamerlanem, je Bohorodička Vladimírská považována za záchránkyni Ruska. Během staletí její obliba rostla.

Korunování carů před touto ikonou se stalo obyčejem. Když Napoleon obsadil Moskvu, byla ikona přenesena do bezpečí mimo město. Do dnešních dnů je nejvíce uctívanou ikonou na Východě. Dvakrát do roka a to 21. května a 26. srpna se konají slavnosti k Bohrodičce Vladimírské.³⁹⁶

Jezuité uctívali celou řadu zázračných či milostných obrazů - Panna Maria Foyenská, obraz Panny Marie Sněžné, protimorový obraz Panny Marie Piekarské i obraz Panny Marie Rušánské.³⁹⁷ „Nápadné je zejména to, že jezuité velmi ctili obrazy východního původu, což může být z důvodu proklamované univerzality řádu.“³⁹⁸ Obraz Panny Marie Rušánské je vystaven v kostele sv. Jakuba. Josef Lauritsch³⁹⁹ osvětluje, proč se obraz nazývá Rušánský a pojednává o tom, jak se obraz dostal do Jičína. Obraz měl přinést z Ruska do Jičína kacířský predikant, obraz pak odkázal svému synovi, který se údajně obrátil na katolickou víru. Obraz od něj obdržel polský kněz Matěj Hentz. „Na doporučení P. Mikuláše Lancinia daroval Hentz obraz rektoru jezuitské koleje v Jičíně P. Konrádu Stadlhofferovi. Podle Kroniky byla již v této době uctívána v jezuitském kostele socha Panny Marie Foyenské. Obraz byl darován patrně roku 1637, neboť 29. listopadu 1637 postoupil Stadlhoffer svůj úřad P. Janu Niemsdorffovi.“⁴⁰⁰ „Obraz se brzy po svém přenesení do Jičína těšil velké úctě poutníků, jak o tom svědčí četné poutě, především na den Navštívení Panny Marie a na svátek Neposkvrněného početí, což je výroční památka slibu za záchránění města od moru roku 1680. K obrazu byly uděleny plnomocné a čtyřicetidenní odpustky. První velké procesí s obrazem se odehrálo roku 1643. [...] Obraz proslul četnými zázraky, nejstarší zmínky o nich jsou z roku 1648.“⁴⁰¹ Roku 1737 se oslavovalo stoleté výročí přenesení obrazu Panny Marie do Jičína.

Historie obrazu se odráží i v Tannerově knížce a dále je připojena modlitba k Panně Marii Jičínské: „Matko neposkvrněná a má milá orodovnice, Panno Maria, v jejímž obrazu z ruské země přineseném do Čech předobry Bůh nábožným lidem v Jičíně prokazovává mnohá dobrodiní, poníženě tebe skrze to přeslavné anjelské Zvěstování, kterýmž tobě zvěstováno jest, že máš matkou Boží býti, prosím, rač mi vyprositi, aby duše má ode všech poskvrn jakýchkoli hříchů do konce očištěná byla a toho zasloužila, aby po vyjití z toho smrtelného těla zvěstováno bylo, že má vjíti do radosti Pána svého.“⁴⁰²

---

³⁹⁶ KOLB 1984, 859–860.

³⁹⁷ ROYT 1996a, 237.

³⁹⁸ ROYT 1996a, 237.

³⁹⁹ LAURITSCH 1743, 1–3.

⁴⁰⁰ ROYT 1996a, 238.

⁴⁰¹ ROYT 1996a, 238.

⁴⁰² TANNER 1679, 9.

Panna Maria Kutnohorská - B. V. KVTTENBERGENSIS

Anděl [59] se mírně zaklání a naklání na stranu, má otevřená ústa a zpívá, jeho hlavu pokrývají delší vlasy, z pravého ramena spadá přes hrud' stuha, pravou ruku překrývá draperie, na zádech má křidélka. Podle postavení těla pak pravou rukou shora přidržuje kartuši a levou rukou ji podpírá zespod. Na Kartuši je ztvárněna Kutnohorská Madona, s Ježíškem a jablkem v ruce, hlavu Panny Marie i Ježíška zdobí koruny. Kartuši tvoří v horní části voluta, po stranách se vine vinná réva s hrozny a v dolní části je umístěn nápis B. V. KVTTENBERGENSIS.

Úcta k Panně Marii Kutnohorské v době baroka je spojena s příchodem jezuitů do Kutné Hory v roce 1626. Chrám sv. panny Barbory se stal jezuitským kolejním kostelem. „Předání Svatobarborského chrámu jezuitům Kutnohořany citelně zasáhlo v jejich hornické hrdosti. [...] Město mělo dostatek kostelů a chrám sv. Barbory byl v jistém smyslu zbytečným přepychem právě pro svou značnou velikost a polohu za hradbami města. Také jako jediný z městských kostelů stále stál na volném prostranství, a nabízela se možnost další výstavby v jeho blízkosti, o což jezuitům především šlo.“⁴⁰³

Socha Panny Marie Kutnohorské [61] je gotickou sochou, jedná se o trůnící madonu, která vznikla v okruhu sochařské tvorby huti Petra Parléře kolem roku 1380 a „byla patrně kolem roku 1700 nově polychromována a doplněna vladařskými insigniemi“⁴⁰⁴ v dílně jednoho z nejlepších mimopražských řezbářů Františka Martina Katterbauera staršího. „Barokní inkarnát a květovaný plášť je proveden s velikým citem a umem. [...] František Martin Katterbauer starší v roce 1701 zřejmě vyhotovil pro nošení v procesí i dnes již nezachovalou kopii této kultovní sochy.“⁴⁰⁵ Zprávu o ní zachycuje pamětní kniha, která „obsahuje k roku 1701 údaj: Socha Panny Marie od sv. P. Barbory od řezbáře Katterbauera určená pro procesí, malovaná, 38 zlatých.“⁴⁰⁶

Václav Ryneš uvádí na základě Tannerových a Dlouhoveského spisů, že „za zázračnou byla považována gotická socha Panny Marie, o níž se vyprávělo, že promluvila k řeholníkovi Tovaryšstva Ježíšova.“⁴⁰⁷ I jiným Panna Maria Kutnohorská činí dobro. Modlitba v Tannerově knížce vyjadřuje prosbu o to, aby Panna Maria člověka opatrovala po celý čas jeho života, tak jako opatrovala Krista, a zvláště je vyjádřena prosba o ochranu v hodině smrti, „aby d'ábelskou lstí nezahynula duše má věčně.“⁴⁰⁸

⁴⁰³ ŠTROBLOVÁ / ALTOVÁ 2000, 411.

⁴⁰⁴ ŠTROBLOVÁ / ALTOVÁ 2000, 416.

⁴⁰⁵ ŠTROBLOVÁ / ALTOVÁ 2000, 416.

⁴⁰⁶ ŠTROBLOVÁ / ALTOVÁ 2000, 499, pozn. 98.

⁴⁰⁷ RYNEŠ 1967, 184.

⁴⁰⁸ TANNER 1679, 19.

Závěr

Poutě a poutní tradice představují neodmyslitelný rozměr poutního místa. Zároveň však na poutním místě můžeme číst, jak se poutě promítly či promítají do jeho podoby. K pouti patří nejen místo samotné, ale i slova, hudba, atd.

Teprve ve světle poutí a mariánské úcty se umocňuje a uceluje historie poutního místa, daná konkrétními historickými událostmi a s nimi spojenými daty, a architektura, umělecká díla a výzdoba, samy o sobě nesporně mající vysokou uměleckou hodnotu a význam, vystupují jako to nejlepší, co lidé chtějí dát Bohu a Panně Marii, ať už jako dárci přispívající prostředky nebo jako umělci, a zároveň přivádějí člověka blíže k Bohu a Panně Marii. Chrám je příbytek Boží a jak říká Žalm 150 - „jeden den v tvých síních je lepší než tisíce jiných“. Klenba, která se v případě barokních chrámů klene jako ochranná Boží dlaň, se sklání nad věřícím a ten už jakoby stojí v předsíni nebes.⁴⁰⁹ V nádheře uměleckých děl a výzdoby se odráží Boží dokonalost a krása Panny Marie. Mají schopnost promlouvat. Někdy se zdají být neproniknutelná a mohou připomínat složitost světa, avšak každá část má své místo, do celku zapadá, nemůže chybět. Jednotlivé části nejsou shlukem jednotlivin naskládaných vedle sebe, ale utvářejí spolu dohromady vyšší celek, který má hlubší význam, i když se může zdát na první pohled neproniknutelný.

Takto je tomu i v případě mariánského atlasu na Svaté Hoře. Andělů s kartušemi a s poutními místy na nich znázorněných, je zde takřka nespočet, jsou řazeni vedle sebe, jako perly na šňůře. Když se podíváme blíže, je každé z poutních míst zde zachycených takovou perlou, zvláštní svým charakterem, zasazením do prostředí, historií, architekturou, bohatstvím uměleckých děl, lidmi, kteří na poutní místo přicházejí. Přesto na nich vidíme, že je spojuje úcta vzdávaná na tom kterém místě Bohu a Panně Marii. Na každém místě může poutník získat zvláštní milost, vyslyšení proseb, tato možnost se mu skýtá díky mariánskému atlasu i na Svaté Hoře, ale to vše mu má vposledku posloužit k dosažení jediného cíle - věčnosti.

---

⁴⁰⁹ PÍŤHA 2005.

Resumé

Diplomová práce se zabývá mariánským atlasem na Svaté Hoře, který má oproti jiným místům plastickou podobu, sochy andělů stojící na balustrádě vyvýšené terasy drží v rukou kartuše s vyobrazeními mariánských obrazů a soch v Čechách.

V úvodu se práce zabývá barokní zbožností, mariánskou úctou a poutěmi. Dále shrnuje informace o knižně vydávaných mariánských atlasech (Wilhelm Gumpfenberg, Bohuslav Balbín, atd.). Pojednává o dalších výtvarně ztvárněných mariánských atlasech v Čechách. Jak uvádí již Johanna von Herzogenberg jsou výtvarně zpodobené mariánské atlasy záležitostí, se kterou se setkáme pouze v Českých zemích. Pozoruhodné je to, že na místě s vlastním mariánským obrazem či sochou, jsou zachycena a znázorněna další poutní místa. Johanna von Herzogenberg uvádí, že poutník má možnost na jednom místě čerpat z bohaté studnice milostí, která jsou jinak rozdávána na jednotlivých poutních místech. Poutník tak dosahuje nejen jednoho cíle svého putování, ale na jednom místě může čerpat i z milostí dávaných jinde. Dále se práce věnuje mariánskému atlasu na Svaté Hoře. Pojednává o sochaři Matiasu Hueberovi, tvůrci mariánského atlasu. Na základě jeho podoby, zasazení do celku poutního místa Svaté Hory a dobové literatury vysvětluje jeho roli a význam. Poté představuje jednotlivá v atlase zastoupená mariánská vyobrazení, zabývá se jejich původem a předobrazy, rovněž poutěmi a úctou k nim v době baroka.

Mariánský atlas v sobě nese pestrost a mnohotvárnost mariánské úcty. S tím souvisí i výtvarné zpodobení Panny Marie, která je ztvárňována nepočteným způsoby. Na to navazuje bohatství poutních míst, vskutku pokladnic umění. Na jednotlivých poutních místech se poutníkovi může dostat různých milostí, vposledku však jej mají dovést k jedinému cíli, k věčnosti.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

BALBÍN Bohuslav: *Diva Montis Sancti*. Pragae 1665 - Strahovská knihovna AK XV 5, HE IX 28

BALBÍN 1658 — BALBÍN Bohuslav: *Diva Tursanensis*. 1658

BALBÍN Bohuslav: *Diva Wartensis*. Pragae 1657

BALBÍN Bohuslav / Šteyer Matěj: *Přepodivná Matka Svato-Horská Maria*. Praha 1666

BALBÍN Bohuslav: *Heiliger Berg*. Prag 1668 - Strahovská knihovna AL XV 110, AO X 41

BALBÍN Bohuslav: *Krásy a bohatství České země. Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého*. *Miscelanea historica regni Bohemiae*. Praha 1986

CRUGERIUS / BALBÍN 1666 — CRUGERIUS Jiří S. J. / BALBÍN Bohuslav S. J.: *O lásce blahoslavené Panny Marie k zemím české, Moravské a Slezské: a o Pobožnosti českého národu k též Blahoslavené Panně*. In: BALBÍN Bohuslav S. J.: *Přepodivná Matka Svatohorská Maria. V zázracích a milostech svých na Hoře svaté nad městem Příbramí Hor stříbrných, den po dni víc a víc se skvějících*. 1666 - Strahovská knihovna AO XII 55

DLOUHOVESKÝ 1670 — DLOUHOVESKÝ Jan I.: *Zdoroslaviček*. Praha 1670 - Strahovská knihovna BX VI 14

HABICHT 1731 — HABICHT Friderico: *Das Gnadenbild Mariae von Foy und Scherpenhübel*. Praha 1731

HAMMERSCHMID Jan Florián: *Prodromus gloriae Pragae*. Pragae 1723 - Strahovská knihovna FG III 12, AO III 1

GUMPPENBERG Wilhelm: *Atlas Marianus sive de imaginibus Dei parae per orbem christianum miraculosis*. Monachi 1657 - Strahovská knihovna BV IX 30, BV IX 33

GUMPPENBERG 1658 — GUMPPENBERG Wilhelm: *Marianischer Atlas*. München 1658 - Strahovská knihovna AK VIII 45

LAURITSCH 1743 — LAURITSCH Josef: *První věk Rodičky Boží Rušánské*. Hradec Králové 1743 - Strahovská knihovna AO XIV 2

POPP Ignác S. J.: *Historia divae virginis in regni bohemiae monte sancto*. 1758

SARTORIUS 1717 — SARTORIUS Augustinus: *Marianischer Atlas*. Prag 1717 - Knihovna biskupské rezidence v Litoměřicích EO 320

TANNER 1679 — TANNER Jan: *Svatá cesta*. Praha 1679 - Strahovská knihovna BY III 54

Diarium 1647–1669 — *Diarium residentiae in Sacro Monte 1647–1669*. Národní archiv, fond redemptoristé, sign. P-7, inv. č. 104

Diarium 1685–1721 — *Diarium residentiae in Sacro Monte 1685–1721*. Národní archiv, fond redemptoristé, sign. P-7, inv. č. 104

Hvězda ranní 1678 — Hvězda ranní aneb zázračný obraz blahoslavené Panny Marie na hoře Kulmu v Loketském kraji. Praha 1678 - Strahovská knihovna AO XVII 57

Mariä Lustgarten 1704 — Mariä Lustgarten. Prag 1704 - Strahovská knihovna BU IX 37

Marianische Lust-Garten 1724 — Marianische Lust-Garten welcher uns die gnadenreiche Bildnüsse Unser Lieben Frauen im Königreich Böhmen mit schönen Gebettlein vorstellet. Prag 1724 - Strahovská knihovna ER XI 14

S. Maria Kojau. Linz 1660 - Strahovská knihovna EC XIII 4

Svatohorská Panna Maria 1655 — Svatohorská Panna Maria. Nejsvětější Rodička Boží. 1655 - Strahovská knihovna BV IX 31

Literatura

BAŠTOVÁ / CVACHOVÁ 2001 — BAŠTOVÁ Markéta / CVACHOVÁ Teresie: Pražská Loreta. Průvodce poutním místem. Praha 2001

BÄUMER / SCHEFFCZYK 1988 — BÄUMER Remigius / SCHEFFCZYK Leo (ed.): Marienlexikon. 1. díl. St. Ottilien 1988

BÄUMER / SCHEFFCZYK 1989 — BÄUMER Remigius / SCHEFFCZYK Leo (ed.): Marienlexikon. 2. díl. St. Ottilien 1989

BEISSEL Stephan: Wallfahrten zu Unserer Lieben Frau in Legende und Geschichte. Freiburg im Breisgau 1913

BIRNBAUMOVÁ 1940 — BIRNBAUMOVÁ Alžběta: Svatá Hora. Praha 1940

BOHÁČ / BOHÁČ / MACEK 1995 — BOHÁČ Zdeněk / BOHÁČ Pavel / MACEK Jaroslav: Poutní místa v Čechách. Praha 1995

DOLEŽAL / KÜHNE 2006 — DOLEŽAL Daniel / KÜHNE Hartmut: Wallfahrten in der europäischen Kultur. Pilgrimage in European culture. Frankfurt am Main 2006

DUCREUX 1997 — DUCREUX Marie-Elisabeth: Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi. In: Český časopis historický roč. 95, 1997, 585–620

ECKERT 1996 — ECKERT František: Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Svazek I. Praha 1996

ECKERT 1996 — ECKERT František: Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Svazek II. Praha 1996

FAJT / BOEM 2006 — FAJT Jiří / BOEHM Barbara Drake (ed.): Karl IV. Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků. Praha 2006

FAJT 2006 — FAJT Jiří: Umění a reprezentace ve vrcholném středověku. In: CHLUMSKÁ Štěpánka (ed.): Čechy a střední Evropa 1200–1550. Sbírká starého umění Národní galerie v Praze. Praha 2006, 13–63

- HERZOGENBERG Johanna von: Gnadenstätten in Böhmen und Mähren. München 1965
- HERZOGENBERG 1971 — HERZOGENBERG Johanna von: Marianische Geographie an böhmischen Wallfahrtsorten: Der Weisse Berg - Rimau in Südböhmen - Der Heilige Berg. Wien 1971 - Strahovská knihovna PD III 166
- HLEDÍKOVÁ 2008 — HLEDÍKOVÁ Zdeňka: Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce. Praha 2008
- HOLAS 1929a — HOLAS František Xaver: 100 kapitolek z dějin Svaté Hory, mariánského poutního místa u Příbramě. Příbram 1929
- HOLAS 1929b — Holas František Xaver: Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě. Příbram 1929
- HOLUBOVÁ 2010 — HOLUBOVÁ Markéta: Die Jesuitenresidenz Heiliger Berg bei Příbram in der Barockzeit. In: CEMUS Petronilla (ed.): Jesuitica bohemica. Praha 2010, 439–448
- HOLUBOVÁ 2001 — HOLUBOVÁ Markéta: Textové a obrazové zaznamenání svatohorských zázraků ve světle barokní doby. In: Podbrdsko VIII, 2001, 68–75
- HUBER 2005 — HUBER Kurt Augustinus: Italienische Kultmotive im Barock der böhmischen Länder. In: Katholische Kirche und Kultur in Böhmen. Ausgewählte Abhandlungen. Münster 2005, 415–452 (původně In: Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien 6. 1982, 103–131)
- CHYTL 1948 — CHYTL Rudolf: Svatá Hora. Příbram 1948
- KALISTA 2001 — KALISTA Zdeněk: Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní. Žďár nad Sázavou 2001
- KOLB 1984 — KOLB Karl: Typogie der Gnadenbider. In: BEINERT Wolfgang / PETRI Heinrich (Hrsg.): Handbuch der Marienkunde. Regensburg 1984, 849–882
- KOPEČEK 2003 — KOPEČEK Josef: Svatá Hora. Kostelní Vydří 2003
- KOPEČEK 2006 — KOPEČEK Josef: Svatá Hora. Kostelní Vydří 2006
- KOŘÁN 1970 — KOŘÁN Ivo: Ohlasy českého gotického umění v baroku. In: PEŠINA Jaroslav: České umění Gotické 1350–1420. Praha 1970, 351–357
- KOŠNÁŘ 1903 — KOŠNÁŘ Julius: Poutnická místa a památné svatyně v Čechách. Praha 1903
- KROPÁČEK 1992 — KROPÁČEK Jiří: Výtvarné umění u Bohuslava Balbína. In: POKORNÁ Zuzana / SVATOŠ Martin (ed.): Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách. Praha 1992, 111–121
- KUCHYŇKA 2008 — KUCHYŇKA Zdeněk: Barokní poutní místo Družec. In: Posel z Budče XXV 2008, 2–7

- KVAPIL 2000 — KVAPIL Jan: Augustinus Sartorius: Mariánský Atlas, Praha 1717. In: Ústecký sborník historický. Ústí nad Labem 2000, 145–166
- MENČÍK 1985 — MENČÍK F.: Příspěvky k dějinám českého divadla. In: Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. roč. IV., třída III., č. 1. Praha 1895
- MIHOLA 2006 — MIHOLA Jiří: Atlas Marianus Marchionatus Moraviae - eine Quelle zur Problematik der barocken marianischen Wallfahrtstradition in Mähren. In: DOLEŽAL Daniel / KÜHNE Hartmut: Wallfahrten in der europäischen Kultur. Pilgrimage in European culture. Frankfurt am Main 2006, 453–467
- MIKULEC 2000 — MIKULEC Jiří: Barokní náboženská bratrstva v Čechách. Praha 2000
- LAZAREV Viktor Nikitič: Studie k ikonografii Bohorodičky. In: Styl a kultura. Praha 1989, 86–126
- MUDRA 2008 — MUDRA Aleš: Poznámky ke kopírování mariánských soch ve středověku a raném novověku. In: NOVOTNÝ Vojtěch (ed.): Všechno je milost: sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera. Praha 2008, 513–521
- NAŇKOVÁ 1996 — NAŇKOVÁ Věra: Stavební vývoj poutního areálu na Chlumku u Luže. In: VLNAS Vít / SEKYRKA Tomáš (ed.): Ars Baculum vitae. Praha 1996, 160–167
- OTTOVÁ 2008 — OTTOVÁ Michaela: Madona plzeňská. Poznámky ke vzniku zázračné sochy a opakování jejího typu v první polovině 15. století. In: NOVOTNÝ Vojtěch (ed.): Všechno je milost: sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera. Praha 2008, 530–546
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2002 — OURODOVÁ-HRONKOVÁ Ludmila: Vyprávěcí cyklus obrazů o životě Panny Marie v Římově. In: Zprávy památkové péče 62, 9, 2002, 229–239
- PIŤHA 2005 — PIŤHA Petr: Zastavení při pouti na Svatou Horu. In: Národní pout' na Svatou Horu při příležitosti 100. výročí povýšení na baziliku 4.–5. června 2005. Příbram 2005
- PODLAHA 1922–1923 — PODLAHA Antonín: Archivní příspěvky k dějinám stavby a výzdoby Svaté Hory. In: Památky archeologické XXXIII 1922–1923, 250–276
- PODLAHA Antonín: Sochy a skulptury mariánské v Čechách od dob nejstarších až do století XVI. Praha 1904
- PŘIBYL 2010 — PŘIBYL Vladimír: Jako jabloň mezi lesními stromy. Pohled do dějin františkánského kláštera v Hájku. Slaný 2010
- ROYT Jan: Barokní pout'. In: Příloha měsíčníku Res musei Pragensis. Praha 1991, 1–6
- ROYT Jan: České nebe. Havlíčkův Brod 1991

- ROYT 1996a — ROYT Jan: K ikonografii frontispisu Lauritschovy knihy První věk Rodičky Boží Rušánské. In: VLNAS Vít / SEKYRKA Tomáš (ed.): *Ars Baculum vitae*. Praha 1996, 236–242
- ROYT 1996b — ROYT Jan: Kamenosochařská výzdoba poutního místa Svatá Hora. In: *Kámen* 3 / 1, 1996, 75–78
- ROYT 2008a — ROYT Jan: Kovové dveře s vyobrazením milostných soch a obrazů z kostela sv. Prokopa u Hodkovic nad Mohelkou. In: NOVOTNÝ Vojtěch (ed.): *Všechno je milost: sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera*. Praha 2008, 574–579
- ROYT 2008b — ROYT Jan: Palladium země české. In: STEHLÍKOVÁ Dana (ed.): *Svatý Václav ochránce České země*. Praha 2008, 104–105
- ROYT 1999a — ROYT Jan: *Obraz a kult v Čechách. 17. a 18. století*. Praha 1999
- ROYT 2009 — ROYT Jan: Palladium země české provází národ dějinami. In: *Katolický týdeník* roč. XX č. 33, Praha 2009, A
- ROYT 1999b — ROYT Jan: *Panna Maria Bolestná v Sušici. Mater Dolorosa*. Sušice 1999
- ROYT 1997 — ROYT Jan: *Poutě a poutní místa v barokních Čechách*. In: *Kavárna A.F.F.A.*, Praha 1997, 20–23
- ROYT 1993 — ROYT Jan: *Poutní místa a milostné obrazy na Slánsku v 17. a 18. století*. In: *Rozprava o baroku*. Kladno 1993, 29–33
- ROYT 2001 — ROYT Jan: *Poslové nebes*. Sušice 2001
- ROYT 2010 — ROYT Jan: *Úcta k Panně Marii a k českým zemským patronům v řádu Tovaryšstva Ježíšova v barokních Čechách*. In: CEMUS Petronilla (ed.): *Jesuitica bohemia*. Praha 2010, 1279–1309
- ROYT Jan: *Víra, zbožnost a církev. Barokní pietas*. In: Vít Vlnas (ed.): *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*. Praha 2001, 15–21
- ROYT 2000 — ROYT Jan: *Zahrada mariánská*. Sušice 2000
- ROYT / HYHLÍK 1995 — Royt Jan / HYHLÍK Vladimír: *Římov. Poutní areál s loretou a kalvárií*. Velehrad 1995
- ROYT Jan / STEHLÍKOVÁ Dana / ŠTĚPÁNEK Petr: *Poutě do Staré Boleslavi*. Brandýs nad Labem 1995
- ROYT Jan / SAMERSKI Stefan / VALASEK Emil: *Maria*. In: SAMERSKI Stefan: *Die Landespatrone der böhmischen Länder. Geschichte-Verehrung-Gegenwart*. Paderborn 2009, 175–200
- RYNEŠ 1967 — RYNEŠ Václav: „*Imagines miraculosae*“ doby pobělohorské. In: *Český lid* 3. Praha 1967, 182–193

RYNEŠ 1948 — RYNEŠ Václav: Z dějin úcty P. Marie Foyenské v Čechách. In: Zprávy české provincie Tovaryšstva Ježíšova. Praha 1948, 4–14

RYNEŠ / HERZOGENBERG 1970 — RYNEŠ Václav / HERZOGENBERG Johanna von: Marianische Gnadenbilder und Kopien im barocken Prag. 1970, 222–227

SLÁDEK 2000 — SLÁDEK Miloš: Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí aneb Hájek v literatuře 17. a počátku 18. století a dvě kázání z jubilejní slavnosti roku 1723. In: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století. Unhošť 2000, 1–20

ŠTAJNOCHR 2000 — ŠTAJNOCHR Vítězslav: Panna Maria Divotvůrkyně. Uherské Hradiště 2000

ŠTROBLOVÁ / ALTOVÁ 2000 — ŠTROBLOVÁ Helena / ALTOVÁ Blanka (ed.): Kutná Hora. Praha 2000

VÁCHA 2010 — VÁCHA Štěpán: Šlechtické kaple v kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi. Oltářní výzdoba a fundace v 17. století. In: Umění LVIII, 2010, 17–41

Původ a počátek mariánské kaple nad městečkem Mníškem. Praha 1918

Restaurátorské zprávy Svatá Hora — Restaurátorské zprávy - Svatá Hora. Uloženo v archivu na Svaté Hoře

Restaurátorský záměr. Obnova anděla s velem a anděla s kadidelnicí z balustrády jižního schodiště terasy chrámu nanebevzetí Panny Marie na Svaté Hoře. 2002

Návrh pracovního postupu při zabezpečení sochařské výzdoby a architektonických prvků balustrového zábradlí během stavebních a restaurátorských prací. 2002

Restaurátorská zpráva. Kuželky balustrového zábradlí terasy chrámu Nanebevzetí Panny Marie. 2002

Restaurátorský záměr. Obnova sochy anděla s loutnou, sv. Pavla Mikiho a sv. Jakuba Kassai z balustrády západního schodiště terasy chrámu Nanebevzetí Panny Marie na Svaté Hoře. 2003

Restaurátorský záměr. Sousoší Kalvárie na Svaté Hoře u Příbrami. 2004

Návrh restaurátorského zásahu. 2007

Restaurátorské zprávy Loreta — Restaurátorské zprávy - Loreta Praha. Uloženo v archivu řádu menších bratří kapucínů

KLOUZA Radomil 1986, L VII 19 / KLOUZA Radomil 1986, L VII 20 / KOHLOVÁ Hana 1986, L VII 21/ GROHMANOVÁ Zora 1986, L VII 22 / KLOUZA Radomil 1986, L VII 23 / KLOUZA Radomil 1987, L VII 26 / RASLOVÁ Jana / SKLENÁŘOVÁ Marie 1987, L VII 27 / MORAVCOVÁ A. 1987 L VII 29 / JEŘÁBKOVÁ Olga 1988 L VII 31 / KLOUZA Radomil 1988 L VII 32 / KLOUZA Radomil 1989 L VII

Seznam vyobrazení

1. Panna Maria Svatohorská. Reprodukce z: Marianische Lust-Garten 1724, 37
2. Mariánský atlas na Svaté Hoře na vyvýšené terase obklopující chrám, pohled od jihovýchodu. Foto: autor
3. Mědiryt na titulním listu Gumpfenbergova mariánského atlasu, německé vydání Marianischer Atlas 1658 a rozšířené latinské vydání Atlas Marianus 1672. Reprodukce z: GUMPPENBERG 1658 a BAŠTOVÁ / CVACHOVÁ 2001, 7
4. Zvěstování - Panna Maria a archanděl Gabriel na balustrádě terasy u vyústění schodiště z východní strany. Foto: autor
5. Anděl s pochodní na balustrádě jižního schodiště. Foto: autor
6. Anděl s kadidelnicí na balustrádě jižního schodiště. Foto: autor
7. Anděl s knihou a troubou na balustrádě západního schodiště. Foto: autor
8. Anděl s loutnou na balustrádě západního schodiště. Foto: autor
9. Archanděl Michael na severním schodišti. Foto: autor
10. Archanděl Rafael na severním schodišti. Foto: autor
11. Kájov, hlavní oltář se sochou Panny Marie Kájovské. Foto: Karel Moc, Kájov
12. Rytina, Panna Maria Kájovská. Reprodukce z: Marianische Lust-Garten 1724, 17
13. Anděl s kartuší s Pannou Marií Kájovskou. Foto: autor
14. Panna Maria Kájovská, detail. Foto: autor
15. Anděl s Pannou Marií Bechyňskou. Foto: autor
16. Panna Maria Bechyňská. Foto: Farní úřad Bechyně
17. Anděl s Pannou Marií Boleslavskou. Foto: autor
18. Staroboleslavské Palladium. Reprodukce z: ROYT 2008b, 104
19. Anděl s Pannou Marií Chlumskou. Foto: autor
20. Panna Maria Chlumská, detail. Foto: autor
21. Panna Maria Chlumská, rytina. Reprodukce z: Hvězda ranní 1678
22. Pohled na vyvýšenou terasu s mariánským atlasem na jižní straně a ambity a Březnickou kapli. Foto: autor
23. Anděl s Pannou Marií Družeckou. Foto: autor
24. Panna Maria Družecká, rytina. Reprodukce z: TANNER 1679, 8
25. Anděl s Pannou Marií Zbraslavskou. Foto: autor
26. Madona Zbraslavská, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 3
27. Anděl s Pannou Marií Budějovickou. Foto: autor
28. Panna Maria Budějovická, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 9
29. Madona Vyšehradská, po roce 1355. Reprodukce z: FAJT / BOEM 2006, 45

30. Panna Maria Vyšehradská, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 71
31. Anděl s Pannou Marií Vyšehradskou. Foto: autor
32. Panna Maria Vyšehradská, detail. Foto: autor
33. Anděl s Pannou Marií Sušickou. Foto: autor
34. Panna Maria Sušická, detail. Foto: autor
35. Oltář Panny Marie v Sušici. Foto: Kapucíni Sušice
36. Anděl s Pannou Marií Plzeňskou. Foto: autor
37. Panna Maria Plzeňská, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 55
38. Madona Plzeňská. Reprodukce z: OTTOVÁ 2008, 539
39. Anděl s Pannou Marií Klatovskou. Foto: autor
40. Panna Maria Klatovská, rytina. Reprodukce z: DLOUHOVESKÝ 1690
41. Panna Maria Klatovská, Valdštejnský palác v Praze. Foto: autor
42. Anděl s Pietou od sv. Jakuba. Foto: autor
43. Pieta, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 27
44. Pieta v kostele sv. Jakuba v Praze. Foto: minorité Praha
45. Anděl s Pannou Marií Litomyšlskou. Foto: autor
46. Panna Maria Litomyšlská, rytina. Reproducece z: TANNER 1679, 21
47. Anděl s Pannou Marií Jeníkovskou. Foto: autor
48. Anděl s Pannou Marií od sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. Foto: autor
49. Panna Maria od sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 45
50. Panna Maria z kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. Foto: autor
51. Anděl s Pannou Marií Kladskou. Foto: autor
52. Panna Maria Kladská, rytina. Reprodukce z: Marianische Lust-Garten 1724, 11
53. Anděl s Pannou Marií z Chlumku u Luže. Foto: autor
54. Panna Maria z Chlumku u Luže. Foto: Farní úřad Chlumeck u Luže
55. Anděl s Pannou Marií Krupskou. Foto: autor
56. Panna Maria Krupská - Pieta z Bohosudova, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 21
57. Anděl s Pannou Marií Jičínskou. Foto: autor
58. Panna Maria Jičínská, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 19
59. Anděl s Pannou Marií Kutnohorskou. Foto: autor
60. Panna Maria Kutnohorská, rytina. Reprodukce z: Mariä Lustgarten 1704, 39
61. Panna Maria Kutnohorská. Reprodukce z: ŠTROBLOVÁ / ALTOVÁ 2000, obr. příloha

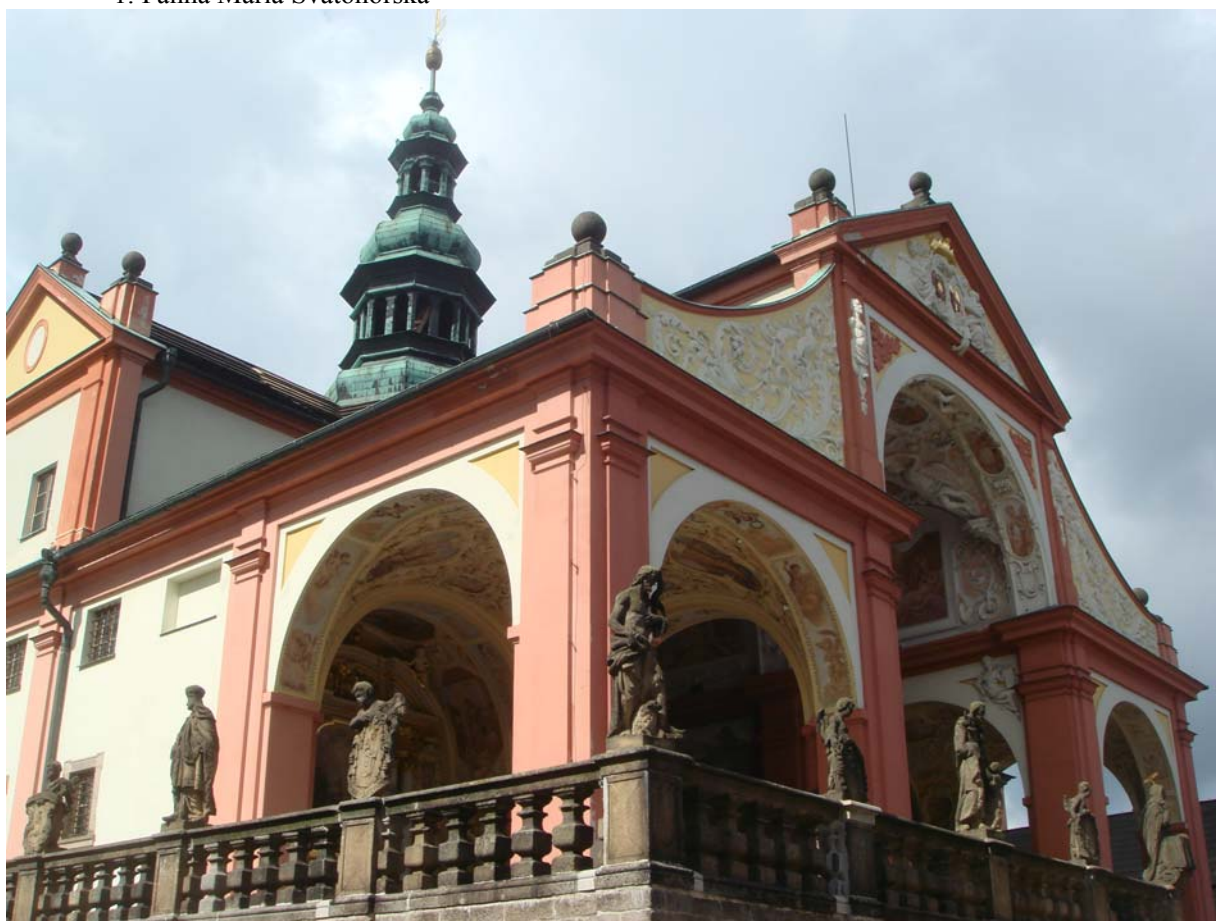
Obrazová příloha

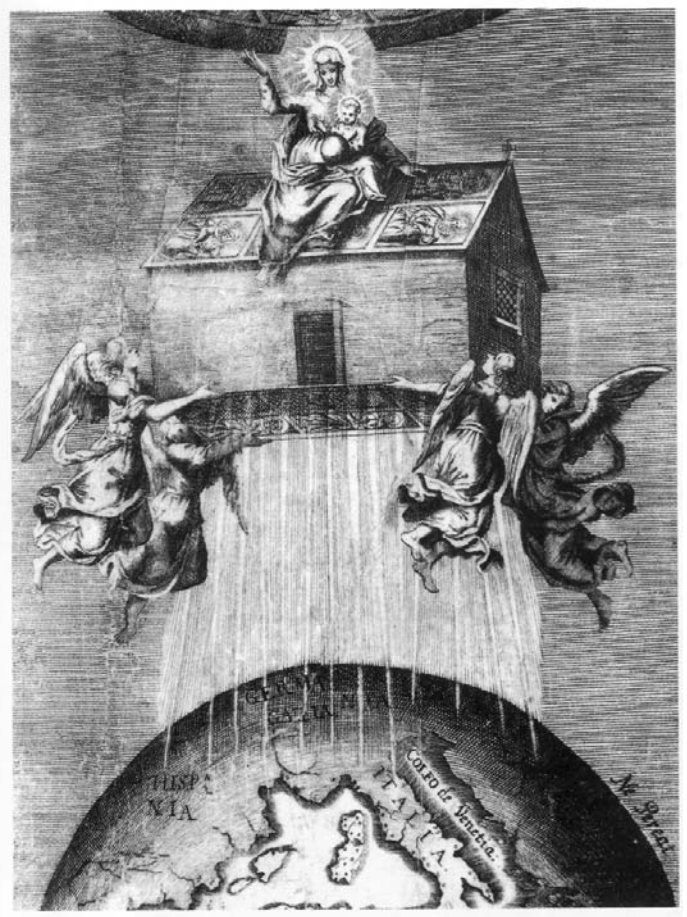
Obrazová příloha

1. Panna Maria Svatohorská

2. Mariánský atlas na Svaté Hoře na vyvýšené terase obklopující chrám, pohled od jihovýchodu

3. Mědiryt na titulním listu Gumpenbergova mariánského atlasu, německé vydání Marianischer Atlas 1658 a rozšířené latinské vydání Atlas Marianus 1672

4. Zvěstování - Panna Maria a archanděl Gabriel na balustrádě terasy u výústění schodiště z východní strany

5. Anděl s pochodní na balustrádě jižního schodiště

6. Anděl s kadidelnicí na balustrádě jižního schodiště

7. Anděl s knihou a troubou na balustrádě západního schodiště

8. Anděl s loutnou na balustrádě západního schodiště

9. Archanděl Michael na severním schodišti

10. Archanděl Rafael na severním schodišti

11. Kájov, hlavní oltář se sochou Panny Marie Kájovské

12. Rytina, Panna Maria Kájovská

13. Anděl s kartuší s Pannou Marií Kájovskou

14. Panna Maria Kájovská, detail

15. Anděl s Pannou Marií Bechyňskou

16. Panna Maria Bechyňská

17. Anděl s Pannou Marií Boleslavskou

18. Staroboleslavské Palládium

19. Anděl s Pannou Marií Chlumskou

20. Panna Maria Chlumská, detail

21. Panna Maria Chlumská, rytina

22. Pohled na vyvýšenou terasu s mariánským atlasem na jižní straně a ambity a Březnickou kapli

23. Anděl s Pannou Marií Družeckou

24. Panna Maria Družecká, rytina

25. Anděl s Pannou Marií Zbraslavskou

26. Madona Zbraslavská, rytina

27. Anděl s Pannou Marií Budějovickou

28. Panna Maria Budějovická, rytina

29. Madona Vyšehradská, po roce 1355

30. Panna Maria Vyšehradská, rytina

31. Anděl s Pannou Marií Vyšehradskou

32. Panna Maria Vyšehradská, detail

33. Anděl s Pannou Marií Sušickou

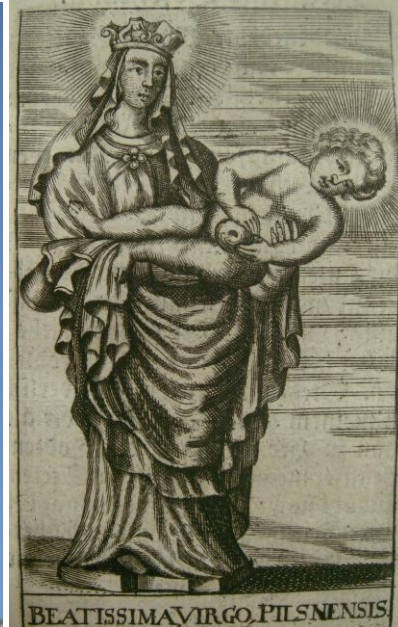
34. Panna Maria Sušická, detail

35. Oltář Panny Marie v Sušici

36. Anděl s Pannou Marií Plzeňskou

37. Panna Maria Plzeňská, rytina

38. Madona Plzeňská

39. Anděl s Pannou Marií Klatovskou

40. Panna Maria Klatovská, rytina

41. Panna Maria Klatovská, Valdš. p.

42. Anděl s Pietou od sv. Jakuba

43. Pieta, rytina

44. Pieta v kostele sv. Jakuba v Praze

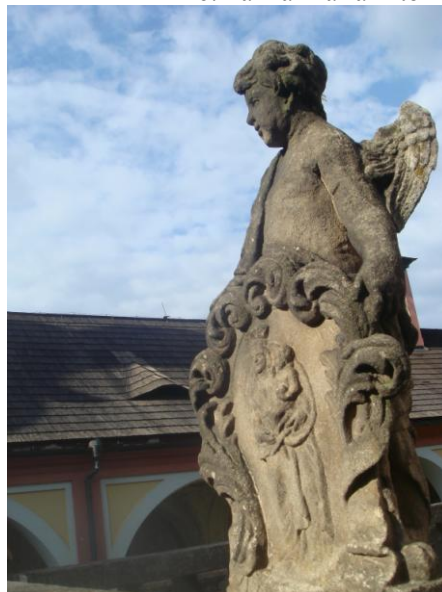
45. Anděl s Pannou Marií Litomyšlskou

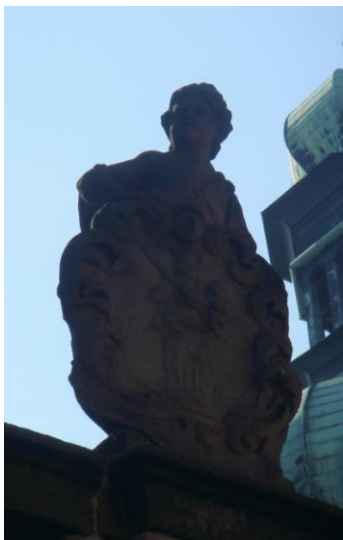

46. Panna Maria Litomyšlská, rytina

47. Anděl s Pannou Marií Jeníkovskou

48. Anděl s Pannou Marií od sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze

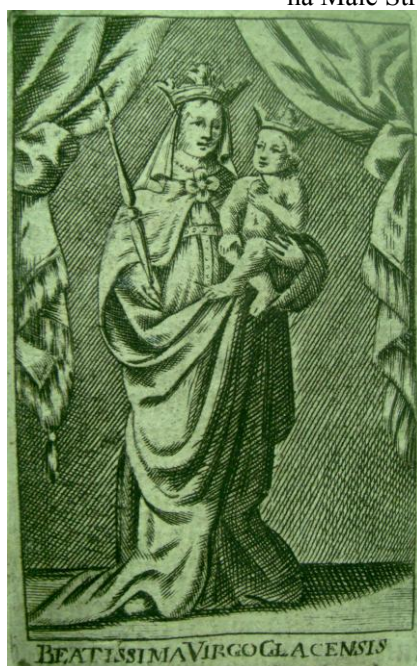
49. rytina

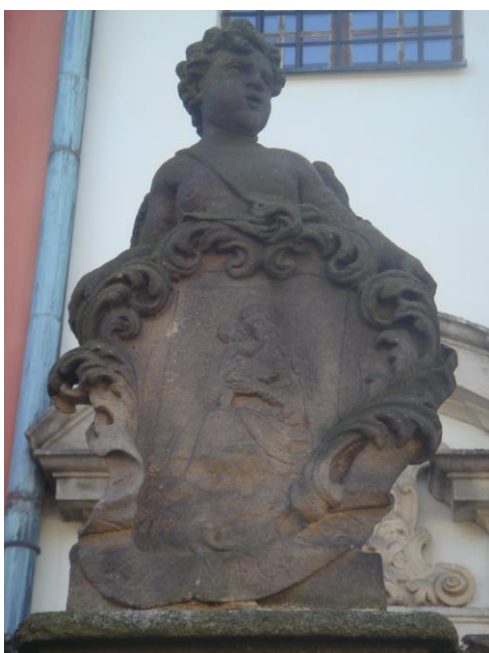
50. Panna Maria od sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze

51. Anděl s Pannou Marií Kladskou

52. Panna Maria Kladská, rytina

53. Anděl s Pannou Marií z Chlumku u Luže

54. Panna Maria z Chlumku u Luže

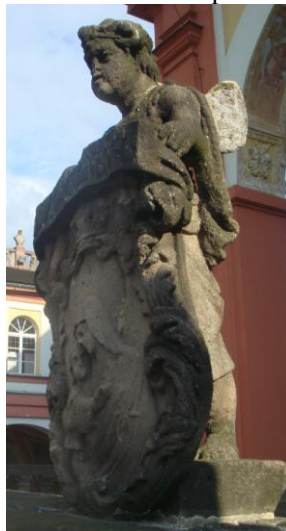
55. Anděl s Pannou Marií Krupskou

56. Panna Maria Krupská - Pieta z Bohosudova, rytina

57. Anděl s Pannou Marií Jičínskou

58. Panna Maria Jičínská, rytina

59. Anděl s Pannou Marií Kutnohorskou rytina

60. Panna Maria Kutnohorská, rytina

61. Panna Maria Kutnohorská